

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE
ALGILANAN SOSYAL DESTEK, AHLAKİ
UZAKLAŞMA VE RİSKLİ DAVRANIŞLAR
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN
İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Müfide Merve YAZICIOĞLU

Danışman

Prof. Dr. Mücahit KAĞAN

Erzincan 2020

TEZ BİLDİRİMİ

"Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek, Ahlaki Uzaklaşma ve Riskli Davranışlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Müfide Merve YAZICIOĞLU

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE ALGILANAN SOSYAL DESTEK, AHLAKİ UZAKLAŞMA VE RİSKLİ DAVRANIŞLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Müfide Merve YAZICIOĞLU

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim
Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi, Eylül, 2020**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mücahit KAĞAN

ÖZET

Bu çalışmada, üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal destek, ahlaki uzaklaşma ve riskli davranışlar arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ele alınmıştır. Araştırmanın verileri Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi (EBYÜ)'nin beş farklı fakültesinde öğrenim görmekte olan 646 öğrenciden elde edilmiştir. Verilerin toplanmasında Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖ-ÜF), , Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ), Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği (AUÖ) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen verilerin analizinde korelasyon analizi, regresyon analizi, bağımsız gruplar t-testi ve tek yönlü ANOVA kullanılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçlarına göre ahlaki uzaklaşmanın riskli davranışların tüm alt boyutlarını yordadığı tespit edilmiştir. Algılanan sosyal destek alt boyutlarının ise, riskli davranışların bazı alt boyutlarında yordayıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca cinsiyetin (erkek öğrencilerin), yaşın büyük olmasının, özel evde kalmanın ve düşük akademik başarı göstermenin üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarda bulunma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ilgili literatür ışığında tartışılmış ve gerekli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Riskli Davranışlar, Algılanan Sosyal Destek, Ahlaki Uzaklaşma.

**INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED
SOCIAL SUPPORT, MORAL DISENGAGEMENT AND RISK BEHAVIORS
IN UNIVERSITY STUDENTS**

Müfide Merve YAZICIOĞLU

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,
Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling**

M. A. Thesis, September, 2020

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Mücahit KAĞAN

ABSTRACT

In this study, the relationship between perceived social support, moral disengagement and risk behaviors in university students was examined. In addition, it was discussed whether the risk behaviors of university students differentiated according to various demographic variables or not. The data of the study were obtained from 646 students studying at five different faculties of Erzincan Binali Yıldırım University (EBYU). The University Form of Risk Behaviors Scale (RDÖ-ÜF), Multidimensional Scale of Perceived Social Support (ÇDASDÖ), Moral Disengagement Scale (AUÖ) and personal information form were used to collect data. Correlation analysis, Regression analysis, independent groups t-test and one-way ANOVA were used to analyze the data obtained from the study. According to the results of the analyzes, it was determined that moral disengagement predicted all sub-dimensions of risk behaviors. Perceived social support sub-dimensions were found to have a predictive effect on some sub-dimensions of risk behaviors. In addition, it has been determined that gender (male students), being older, staying at a private home and showing low academic success increase the probability of university students to engage in risk behaviors. The results obtained were discussed in the light of the relevant literature and necessary recommendations were made.

Keywords: Risk Behaviors, Perceived Social Support, Moral Disengagement

ÖZGEÇMİŞ

2010 : İstanbul Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Diş Protez önlisans programından mezuniyet

2011-2014 : Ordu Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nde Sağlık Teknikeri

2014-..... : EBYÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde Memur/Bilgisayar İşletmeni

2018 : EBYÜ Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı lisans programından mezuniyet

2018-2020 : EBYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Görev Yaptığı Kurum : EBYÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / ERZİNCAN

E-Mail : myazicioglu@erzincan.edu.tr

ÖN SÖZ

Söylediklerinize dikkat edin düşüncelerinize dönüşürler

Düşüncelerinize dikkat edin duygularınıza dönüşürler

Duygularınıza dikkat edin, davranışlarınıza dönüşürler

Davranışlarınıza dikkat edin, alışkanlıklarınıza dönüşürler

Alışkanlıklarınıza dikkat edin, değerlerinize dönüşürler

Değerlerinize dikkat edin, karakterinize dönüşürler

Karakterinize dikkat edin, kaderinize dönüşürler

Gandhi

Davranışlar, bireyin kendisini etkilediği kadar toplumları da etkileyen önemli bir etmendir. Bireylerin olumsuz durumlara yol açan ve toplum tarafından istenmeyen davranışlarını en aza indirmeye çalışmak, toplum huzurunu ve refahını sağlamak adına önemlidir. Bu bağlamda toplumların geleceği olan gençlerin sergiledikleri riskli davranışların daha iyi anlaşılmasının, bu tür davranışların ortadan kaldırılması adına yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinde görülen ve incelenmesi gerektiğine inanılan riskli davranışlar üzerine bu tür bir çalışma gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Teşekkürler;

Saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Mücahit KAĞAN'ın psikolojik danışmanlık alanındaki yetkinliği, akademik alandaki tecrübesi, sabrı ve desteği olmasa, tez yazım sürecini bu kadar kaliteli geçiremezdim. Bunun için hocama her daim minnettar kalacağım ve öncelikli olarak kendisine teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürimde yer alarak yapıcı eleştirileriyle tezime değer katan saygıdeğer öğretim üyeleri Prof. Dr. Şerife IŞIK ve Doç. Dr. Fikret GÜLAÇTI'ya da ayrıca teşekkür ediyorum.

Bu günlere gelmemde büyük emekleri olan, onlar olmasa başarılı olamayacağımı bildiğim ve ne zaman ihtiyacım olsa arkamda olduklarını hissettiğim sevgili aileme de çok teşekkür ediyorum.

Müfide Merve YAZICIOĞLU

Eylül 2020

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
ÖZGEÇMİŞ	IV
İLETİŞİM BİLGİLERİ	IV
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	X
ŞEKİL LİSTESİ	XI
TABLO LİSTESİ	XII

I. BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	5
1.2. Araştırmanın Amacı	6
1.3. Araştırmanın Önemi	7
1.4. Varsayımlar	10
1.5. Sınırlılıklar.....	10
1.6. Tanımlar	11

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	12
1. Riskli Davranışlar	12
1.1. Riskli Davranışlara Neden Olan Faktörler	13
1.2. Üniversite Öğrencilerinde Görülen Riskli Davranışlar	14
1.3. Riskli Davranış Alt Boyutları	16
1.3.1. Anti-sosyal Davranışlar	16
1.3.2. Kendine Zarar Verme	17
1.3.3. Alkol Kullanımı.....	18

1.3.4. Sigara Kullanımı.....	19
1.3.5. Madde Kullanımı.....	20
1.3.6. Evden Kaçma Davranışı	21
1.3.7. Riskli Cinsel Davranış	22
1.3.8. Beslenme Alışkanlığı	23
1.3.9. İntihar Eğilimi	24
1.3.10. Okul Terki	25
1.3.11. İnternet ve Teknoloji Bağımlılığı	26
1.4. Riskli Davranışlarla İlgili Kuramlar	27
1.4.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	27
1.4.2. Gerginlik Kuramı	28
1.4.3. Sosyal Bağ Kuramı.....	29
1.4.4. Saygınlığı Arttırma Kuramı.....	30
1.4.5. Sosyo-ekoloji Kuramı.....	30
1.4.6. Karar Alma Kuramı.....	31
1.4.7. Problem Davranış Kuramı.....	31
1.5. Riskli Davranışlar İle İlgili Yapılan Çalışmalar	35
1.5.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	35
1.5.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	38
2. Sosyal Destek ve Algılanan Sosyal Destek	40
2.1. Algılanan Sosyal Destek İle İlgili Yapılan Çalışmalar	44
2.1.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	44
2.1.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	47
3. Ahlaki Uzaklaşma	49
3.1. Ahlaki Uzaklaşma Mekanizmaları	52
3.1.1. Ahlaki Meşrulaştırma (Moral Justification)	52
3.1.2. Örtmece Dil (Euphemistic Language).....	53
3.1.3. Hafifletici Kıyaslama (Palliative Comparison)	54

3.1.4. Sorumluluğun Yer Değiştirmesi (Displacement of Responsibility).....	54
3.1.5. Sorumluluğun Yayılması (Diffusion of Responsibility).....	55
3.1.6. Sonuçları Önemsememe veya Çarpıtma (Disregard or Distortion of Consequences)	56
3.1.7. Suçu Atfetme (Attribution of Blame)	56
3.1.8. İnsandışılaştırma (Dehümanizasyon).....	57
3.2. Ahlaki Uzaklaşma İle İlgili Yapılan Çalışmalar	58
3.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar.....	58
3.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	60

III. BÖLÜM

YÖNTEM	63
1. Araştırma Modeli	63
2. Çalışma Grubu.....	63
3. Veri Toplama Araçları.....	66
3.1. Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖ-ÜF)	66
3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)	67
3.3. Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği (AUÖ)	68
3.4. Kişisel Bilgi Formu	69
4. Verilerin Toplanması.....	70
5. Veri Analizi	70

IV. BÖLÜM

BULGULAR	73
1. Araştırma Sorusu 1	73
2. Araştırma Sorusu 2	77
2.1. Anti-sosyal Davranış Regresyon Analizi Bulguları	80
2.2. Alkol Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları.....	80

2.3. Sigara Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları.....	81
2.4. İntihar Eğilimi Regresyon Analizi Bulguları	82
2.5. Beslenme Alışkanlığı Regresyon Analizi Bulguları	83
2.6. Okul Terki Regresyon Analizi Bulguları	83
2.7. Madde Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları.....	84
3. Araştırma Sorusu 3	85
3.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular.....	85
3.2. Yaşa İlişkin Bulgular.....	87
3.3. Üniversite İkamet Yerine İlişkin Bulgular	89
3.4. Akademik Başarı (GANO)'ya İlişkin Bulgular	91
V. BÖLÜM	
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	94
1. Sonuçlar.....	94
1.1. Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları, Ahlaki Uzaklaşma ve Riskli Davranış Alt Boyutlarının İlişkisi ve Yordaması	94
1.2. Cinsiyete göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması	98
1.3. Yaşa göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması	100
1.4. Üniversite İkamet Yerine göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması	101
1.5. Akademik Başarı (GANO)'ya göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması	103
2. Öneriler	104
2.1. Gelecekte Yapılabilecek Araştırmalara İlişkin Öneriler	106
KAYNAKÇA	107
İNTERNET KAYNAKÇASI.....	129
EKLER.....	130

KISALTMALAR

EBYÜ	: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
RDÖ-ÜF	: Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu
AUÖ	: Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği
ÇBASDÖ	: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği
AS	: Anti-sosyal Davranışlar
AK	: Alkol Kullanımı
SK	: Sigara Kullanımı
İE	: İntihar Eğilimi
BA	: Beslenme Alışkanlığı
OT	: Okul Terki
MK	: Madde Kullanımı
AU	: Ahlaki Uzaklaşma
Ark.	: Arkadaşları
Bkz.	: Bakınız
Syf.	: Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Genç Yetişkin Takip Çalışmasında Kullanılan Problem-Davranış Teorisinin Kavramsal Yapısı	33
Şekil 2	Ahlaki Uzaklaşma Kuramı'na göre Kendini Düzenleyici Sistem	52

TABLO LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	Çalışma Grubu Frekans ve Yüzde Dağılımları	64
Tablo 2	Katılımcıların cinsiyet, yaş, üniversite ikamet yeri ve akademik başarı (GANO) değişkenlerinin betimleyici istatistikleri	65
Tablo 3	RDÖ-ÜF Güvenirlik Analizi Sonuçları	67
Tablo 4	ÇBASDÖ Güvenirlik Analizi Sonuçları	68
Tablo 5	AUÖ Güvenirlik Analizi Sonuçları	69
Tablo 6	Çalışma grubundaki RDÖ-ÜF alt boyutları, ÇBASDÖ alt boyutları ve AUÖ puanlarına ilişkin korelasyon katsayıları	74
Tablo 7	Katılımcıların algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma puanlarının riskli davranış alt boyutlarını yordama gücüne ilişkin regresyon analizi sonuçları	78-79
Tablo 8	Cinsiyet değişkenine göre riskli davranış alt puanlarına ilişkin bağımsız grup t-testi sonuçları	86
Tablo 9	Öğrencilerin yaş aralığına göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları	88
Tablo 10	Katılımcıların üniversite ikamet yerine göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları	90
Tablo 11	Katılımcıların akademik başarı (GANO) değişkenine göre riskli davranışlar alt boyut puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları	92

I. BÖLÜM

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan değişimlerden dolayı, toplumsal değerler o kadar hızlı bir farklılaşmaya uğramaktadır ki, gençler hangi davranışların toplum açısından kabul görüp göremeyeceğini ön görememektedirler (Yavuzer, 2010). Toplumun kabul ettiği davranışlar hakkında karar vermeye çalışan gençler, hormonal ve fiziksel değişimlerinin yanı sıra psikolojik bazı değişimlere de uğramaktadırlar. Bunlar beden algısındaki değişimler, olumsuz akran gruplarının etkisi, medyadaki idealler gibi bazı durumlar olabilmektedir. Gençler bu tür durumlar ile karşılaştıklarında kontrolsüz risk alma eğiliminde olabilirler ve bu durum, gençlerin yaşamlarını olumsuz yönde etkileyecek riskli davranışlarda bulunmalarına neden olabilir (Nicholson ve Ayers, 2004; Akt: Gençtanırım-Kuru, 2010).

Riskli davranışlar, bireysel ve sosyal açıdan kişinin gelişimini engelleyen ve istenmeyen sonuçlara yol açan davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır. Meydan okuma isteği, arkadaşlar arasındaki rekabet ve bir grupta yer edinme çabası gibi faktörler, bireyleri riskli davranışlara yönelten sebepler arasında sayılabilir. Bu sebeplerden elde edildiği zannedilen yetişkin gibi görünme isteği, cesaret gösterisi ve hissedilen heyecan duygusu gibi sözde kazanımlar, gençlerin riskli davranışlar sergilemeye devam etmesine neden olabilir (Jessor ve ark., 1991).

Riskli davranışları ortaya çıkaran birçok faktörün bulunması, bireylerin tek bir alanda riskli davranış gösterme olasılığını azaltmaktadır. Nitekim bir riskli davranış bir başka riskli davranış ile bir arada görülebilmektedir. Örneğin sigara kullanan gençlerin %85'inin başka riskli davranışlar gösterme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir (Ögel, 2007).

Bireylerde görülen riskli davranışları tek bir boyut altında toplamamanın zor olduğu söylenebilir. Bu durum, riskli davranışların çeşitli alt başlıklar altında ele alınmasına neden olmuştur. Alan yazında riskli davranışlar başlığı altında, anti-

sosyal davranışlar (Jessor, 1991) alkol kullanımı, sigara kullanımı, madde kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlığı (Gençtanırım, 2014), okul terki (McWhirter ve ark., 2004; Akt: Gençtanırım Kuru, 2010), kendine zarar verme, evden kaçma (Ögel, 2007) riskli cinsel davranış (Yılmazçetin Eke, 2007; Erdoğan, 2007) ve internet-teknoloji bağımlılığı (Tarı Cömert, 2007; Dowell, Burgess ve Cavanaugh, 2009) alt başlıklarına rastlanmaktadır. Bu kavramlara kuramsal çerçeve bölümünde kısaca değinilmiştir.

Gençler riskli davranışlarla her alanda karşıya gelebilmektedir. Nicholson ve Ayers (2004; Akt: Gençtanırım-Kuru, 2010)'e göre gençlikten yetişkinliğe uzanan süreçte gençler, büyümelerinin gerekliliği olarak risk alma davranışları gösterebilmekte ve bu davranışlar zamanla yaşam tarzına dönüşebilmektedir.

Günümüzde riskli davranışların yaşam tarzı haline dönüşmesindeki etkenlerin; bireylerin içinde yaşamış oldukları baskın kültürün değerleri, içinde bulundukları toplumsal yapı, bireylerin biyolojisi, genetiği ve bireyin gelişimsel süreçleri ile ilişkili karmaşık durumlar olduğu düşünülmektedir (Alıkaşifoğlu, 2008). Ergenlerde riskli davranışların ortaya çıkma durumu kişisel ve çevresel açıdan birçok neden içermektedir. Çevresel nedenler arasında yer alan okul, aile ve akranları ile ilgili faktörler riskli davranışların oluşmasında önemli faktörler olarak görülmektedir (Ögel, 2007). Bireyler tarafından toplumsal yapı ve kültürel değerlerin temelinin atıldığı ilk yerin, aile olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle aile tutumlarının bireylerin riskli davranışlar göstermesi üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Aşırı hoşgörölü aile ortamlarında büyüyen gençler, özgürlüklerinin sınırlarını ayarlamakta zorlanabilmekte ve bu aşırı özgürlük onları doyumsuz hale getirebilmektedir (Yavuzer, 2010).

Riskli davranışlar üzerinde, sadece aile ortamı değil aynı zamanda arkadaş ortamları da etkili olabilmektedir. Arkadaş ortamlarının etkisi ise yetişkinlerden ziyade ergenlerde daha baskın olabilmektedir. Bu kapsamda yapılan bir araştırmada bireyler üzerinde olumsuz akran grubu etkisinin, yetişkinlik dönemine kıyasla ergenlik döneminde daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Steinberg ve Monahan (2017), bireyler için olumsuz akran gruplarına maruz kalmanın, ortaokul ve lise

döneminde riskli davranış sergileme durumunu ikiye katladığını, üniversite öğrencilerinde riskli davranış sergileme olasılığını %50 artırdığını ve yetişkinlik döneminde ise etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

Bu sonuç, aile ve arkadaş ortamlarının, gençlerin riskli davranışları üzerinde etkili olduğunu desteklemektedir. Riskli davranışların aile ve arkadaş ilişkileri bakımından ele alındığı çalışmalara bakıldığında, algılanan sosyal destek kavramı karşımıza çıkmaktadır. Algılanan sosyal destek; sevilen ve değer verilen insanlardan gelen desteğin yeterliliğinin, kişi tarafından varlığının hissedilmesi olarak tanımlanmaktadır (Barrera, 1986). Bir başka tanıma göre algılanan sosyal destek, kişinin güvenilebileceği baba, anne, eş veya sevgili, arkadaşlar, aile üyeleri, öğretmenler, akrabalar, uzmanlar ve komşular gibi bireylerden maddi, duygusal ve zihinsel açıdan destek sağladıklarını hissetmeleridir (Sorias, 1988).

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü üzere algılanan sosyal desteğin hangi kaynaklardan elde edildiği önemlidir. Bireyler algılarına göre farklı kaynakları sosyal destek kaynağı olarak seçebilmektedirler. Genel olarak bir bireyin sosyal açıdan destek sağladığı kaynakları; ailesi, arkadaşları, yakın çevresi, eşi ve çocukları olabilmektedir (Thoits, 1986; Akt: Büyükçolpan, 2019). Buna göre bireylerin riskli davranış sergileme olasılıkları, aile, arkadaş ve onlar için özel olan insandan almış oldukları destekle doğrudan ilişkilidir. Alan yazında bu ilişkiyi gösteren, diğer bir ifade ile algılanan sosyal desteğin, bireylerin riskli davranışlarda bulunma olasılıklarını azalttığını konu edinen çalışmalar mevcuttur (Utkan, 2019; İskender, 2018; Yazıcı, 2017; Körük, 2016; Garnefski ve Diekstra, 1996; Gençtanırım Kuru, 2010). Alan yazından yola çıkarak, algılanan sosyal destek ve riskli davranışlar kavramlarının bir arada incelenmesi önemli görülmektedir. Bundan dolayı bu tez çalışmasında, yukarıda anlatılan iki kavram arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Riskli davranışlar üzerinde etkili olduğu düşünülen bir başka değişken de ahlaki uzaklaşma kavramıdır. Ahlaki uzaklaşma, bir kişinin toplum tarafından hoş görülmeleyen bir davranışı gerçekleştirdikten sonra, davranışın sonucunu ahlaki olarak akla uygun hale getirme durumudur (Bandura, 1999).

Ahlaki uzaklaşma; bireylerin iyi olarak atfedilen duygu, düşünce ve davranışlarından uzaklaşarak, diğerlerine karşı zalim davranışlar sergilemeleri durumunda tekrar içsel denge kurmalarına ve hayatlarına devam etmelerine yardımcı olur. Bu durumda birey, istenmeyen sonuçlara yol açan davranışlar sergilediğinde vicdani rahatsızlık yaşadığından dolayı, kendine yönelik ahlaki kınama ve öz eleştiri yapmak ister. Birey böyle bir durumda kendini kötü hissedeceğinden, ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanarak bu rahatsızlığı ortadan kaldırmaya çalışır. Bu mekanizmalar kişiyi rahatsız edici duygulardan ve düşüncelerden arındırır (Bandura, 1999).

Alan yazın incelendiğinde ahlaki uzaklaşmanın riskli davranış alt boyutlarından anti-sosyal davranışları, saldırganlığı ve akran zorbalığını arttırdığı (Köklü, 2019; Hyde, Shaw ve Moilanen, 2010; Kokkinos ve ark., 2016) tespit edilmiştir. Ayrıca ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını sıkça kullanan bireylerin akran zorbalığında, siber zorbalıkta ve saldırganlıkta bulunma düzeylerinin yüksek olduğu (Parladıcı, 2020; Sjögren ve ark., 2020; Kokkinos, Voulgaridou ve Markos, 2016) ve bu tür zorbalıkları daha rahat bir şekilde devam ettirdikleri (Gao ve ark, 2020) ortaya konulmuştur. Bu durumlar ahlaki uzaklaşma değişkenin riskli davranışlar ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı bu çalışmada, üniversite öğrencilerinde riskli davranış ve ahlaki uzaklaşma kavramlarının bir arada incelenmesi uygun görülmüştür.

Yukarıda anlatılanların ışığında, üniversite öğrencilerinde görülen riskli davranışlar ve bu davranışlara neden olan durumların araştırılmasının toplum düzeni ve refahı açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu sebeple çalışmada algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin riskli davranışları yordama düzeyleri incelenmiş, riskli davranışların çeşitli demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği ele alınmıştır.

1. Problem Durumu

Bu çalışmanın ana problemi üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek ile ahlaki uzaklaşma puanlarının, riskli davranış puanlarını yordama düzeyini incelemek ve üniversitede öğrenim görmekte olan öğrencilerin çeşitli değişkenlere göre riskli davranış puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığını ele almaktır. Bu ana problem doğrultusunda aşağıda belirtilen alt problemler ele alınmıştır.

1. Üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek alt boyutları (aile, arkadaş ve özel insan) , ahlaki uzaklaşma ve riskli davranış alt boyutları (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı), arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

2. Çalışma grubunun ÇBASDÖ alt boyutları olan aile, özel insan ve arkadaş desteği puanları ve AUÖ'nden elde ettikleri puanlar, riskli davranış alt boyutlarından

2.1. Anti-sosyal davranışlar

2.2. Alkol kullanımı

2.3. Sigara kullanımı

2.4. İntihar eğilimi

2.5. Beslenme alışkanlığı

2.6. Okul terki

2.7. Madde kullanımı

puanlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

3. Çalışma grubunun riskli davranış ölçeği alt boyutlarından (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) elde ettikleri puanlar;

3.1. Cinsiyet

3.2. Yaş

3.3. Üniversite ikamet yeri

3.4. Akademik Başarı (GANO)

demografik değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

2. Araştırmanın Amacı

Riskli davranışlar bireylerin gelişimini engellemek için risk faktörleri oluşturan, kişisel veya sosyal açıdan istenmeyen sonuçlar doğuran davranışlardır. Gençlerin özellikle akran ortamlarında kendini kanıtlamak için sergilediği meydan okuma isteği, arkadaşlar arasındaki rekabet ve bir grupta yer edinme çabası gibi faktörler, bireyleri riskli davranışlara yönelten çeşitli sebepler arasında sayılabilir. Bu sebeplerden elde edildiği zannedilen yetişkin gibi görünme isteği, cesaret gösterisi ve hissedilen heyecan duygusu gibi sözde kazanımlar, gençlerin riskli davranışlar sergilemeye devam etmesine neden olabilir (Jessor ve ark., 1991; Alikaşifoğlu, 2008).

Üniversite öğrencilerinde görülen riskli davranışları araştıran bir çalışmada, gençlerin, şiddet ve intihar eğilimleri, sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanımları, kişisel güvenlikleri ve fiziksel kavgaya karışma durumlarına ilişkin bazı incelemeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda; öğrencilerin %63,8'si son bir yılda günlük işlerini yapmaya devam edemeyecek kadar kötü ve umutsuz hissettiğini belirtmişlerdir. Çalışma grubunun %2,9'u ise en az bir defa intihar girişiminde bulunduğunu, %7,4'ü son bir yıl içerisinde intihar etmeyi düşündüklerini, %5,7'si ise intihar etmek için bazı planlar yaptıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin %10'u son bir yılda en az bir fiziksel kavgaya karışmışlardır. Katılımcıların %34,5'i sigara içerken kadın katılımcıların sigara içme oranı %27,5, erkek katılımcıların sigara içme oranı ise %46,9'dur. Bu durum erkek katılımcıların kadın katılımcılara göre yaklaşık iki kat daha fazla sigara içme davranışını sergilediğini göstermektedir. Katılımcıların %15,1'i yaşamları süresince en az bir kez alkol kullandığını ve %3,8'i ise yaşamları süresince en az bir defa madde kullandığını bildirmişlerdir (Yıldırım, 2016). Bu oranlara bakıldığında, üniversite öğrencilerinde riskli davranışların tespit edilip önleyici müdahalelerde bulunmanın önemli olduğu söylenebilir. Bundan dolayı bu

çalışmada, üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar, algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin ilişkisi incelenmiştir. Ayrıca üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarının çeşitli demografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı da ele alınmıştır.

3. Araştırmanın Önemi

Davranışlar toplum ve bireylerin geleceklerini şekillendirmede önemli bir yere sahiptir. Toplamları oluşturan bireylerin sergiledikleri davranışlar gerek bireylerin gerekse de toplumun refahını ve düzenini sağlamak adına önemli olduğu söylenebilir. Ancak bireylerin sergiledikleri her davranış, toplum tarafından istenen davranışlar olarak kabul görmez. Toplum tarafından istenmeyen, bireylerin ve toplumların gelişmesini engelleyen davranışlara riskli davranışlar denir (Jessor ve ark., 1991).

Riskli davranışlar çocukluk döneminden yetişkinlik dönemine kadar toplumun her kesiminde görülmektedir. Ancak alan yazın incelendiğinde, ergenlik ve genç yetişkinlik döneminde, yetişkinlik döneminden daha fazla riskli davranış sergilendiğini konu edinen çalışmalar mevcuttur (Steinberg ve Monahan, 2017; Somayaji, 2003). Ayrıca toplumun gençlerin eğitimi ve gelişimi açısından karşılaşılan zorlu durumlarla başa çıkmak istemesi ve psikolojik açıdan sorun teşkil eden durumların genellikle ergenlik döneminde görülmesi düşünüldüğünde; üniversite öğrencilerinin psikolojik sorunlara dayalı bozukluklar için önemli bir risk grubu olduğu söylenebilir. Gençler üzerinde yürütülen çalışmalarda psikolojik sorunlara dayalı bozuklukların ve intihar oranlarının yetişkinlere nazaran daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Weiss, Segal ve Sogol, 1965; O'Conner ve Sheehy, 1997; Ceyhun ve Ceyhun, 2003; Durak Batıgün, 2005). Bu durum geleceğin teminatı olarak görülen gençlerin riskli davranışları üzerinde çalışılmasının önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Her davranış risk teşkil etmemektedir. Hangi davranışların riskli davranışlar arasında sayılacağı çeşitli kuramlarla incelenmiştir. Bu kuramlardan birisi ve en

kapsamlısı Problem Davranış Kuramı'dır (Siyez ve Aysan, 2007). Bu kurama göre toplumun refahı ve düzeni için oluşturulan kurallara uymak, gençler için kimi zaman zor olabilmektedir. Çünkü gençler, toplumun belirlediği riskli davranışları, risk içeren davranış olarak değerlendirmeyebilirler. Ayrıca gençler, otoriteye karşı gelerek bir noktada özgürlük duygusunu hissetmek, güçlü olduklarına karşı öz-yeterlilik hissi duymak, akran baskısından kurtulmak gibi sözde kazanımlar elde etmek adına, riskli davranış sergileme eğilimi içerisinde olabilmektedirler (Jessor ve ark., 1991).

Gençlerin riskli davranışlar sergileme nedenleri arasında sadece otoriteye karşı gelmek yer almamaktadır. Ergen ile aile arasında yaşanan çatışmaların artması, ailedeki işlevselliğin zayıf olması, gençlerin stresle başa çıkma becerilerinin yetersiz olması, arkadaşlarının ergen üzerindeki baskısı gibi birtakım risk faktörlerinin riskli davranış sergilemeye neden olduğu söylenebilir (Siyez ve Aysan, 2007). Bunun yanında gençler riskli davranışları, arkadaş ortamlarında kendilerini kanıtlamak için de sergileyebilmektedirler. Hatta gençler, riskli davranış sergilerken elde ettiğini zannettiği; kendini kanıtlamak, adrenalin yaşamak, arkadaş ortamlarında havalı görünmek gibi sözde kazanımlar için riskli davranışları sergilemeye devam etmekte ısrar edebilmektedirler (Jessor ve ark., 1991).

Alan yazın incelendiğinde gençlerin riskli davranış göstermesine neden olan faktörlerin; toplum kurallarına uyum gösterememe, olumsuz akran gruplarına dâhil olma (Ögel, 2007), medyanın olumsuz etkisi (Anderson ve Bushman, 2001) riskli davranışlardan sonra elde edildiği düşünülen kazanımlar (Jessor ve ark., 1991) işsizlik ve suçluluk oranlarının yüksek olması (Erdoğan, 2007) gibi çeşitli çevresel, fiziksel ve psikolojik faktörler olduğu görülmektedir.

Riskli davranışların ortaya çıkmasına neden olan faktörler, gençlerin riskli davranışları devamlı olarak sergilemesine de zemin hazırlamaktadırlar. Sürekli olarak riskli davranışları sergileme eğiliminde olan gençler bu davranışlarının sonucu olarak toplum tarafından etiketlenme, psikolojik sıkıntılar yaşama, ailesi ve toplum tarafından dışlanma gibi durumlarla karşı karşıya kalabilirler. Aynı şekilde bu tür davranışlar gösteren gençler, kendileri de rahatsızlık duyduklarından dolayı bu

durumdan kurtulabilmek için kendine ve çevresine zarar vermeye başlayabilirler. Hatta bu durumu kimi zaman bir derece daha arttırarak, sonucu intihara varan davranışlar gösterebilmektedirler (Yılmazçetin Eke, 2007). Bu kapsamda gençlerin sergileyebilecekleri riskli davranışların nedenlerinin tespit edilerek çözüm önerileri geliştiren çalışmaların yapılmasının önemli olduğu söylenebilir.

Alan yazın incelendiğinde riskli davranışların algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinden etkilendiği görülmektedir. Buna göre bireylerin çevrelerinden algıladıkları sosyal destek azaldığında (Gençtanırım Kuru, 2010; İskender, 2018) ve ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanımları arttığında (Köklü, 2019) riskli davranışlarında artış gözlenmektedir.

Üniversite hayatına başlayan gençlerin çoğunun aile ve akrabalarından uzak yerlerde öğrenim görmeleri, algıladıkları sosyal desteği büyük ölçüde kaybetmelerine neden olabilir. Bu durumda gençlerin riskli davranışlar sergilemeye daha eğilimli hale geldikleri düşünülmektedir. Bir başka ifade ile algılanan sosyal desteği yeterli düzeyde hissedemeyen gençler, riskli davranışlar sergilemeye açık hale gelebilirler (İskender, 2018; Körük, 2016).

Algılanan sosyal destek ile riskli davranışların birlikte incelendiği yurt içi ve yurt dışı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak yurt dışı çalışmalarda genellikle erken ergenlik dönemine ait çalışmalara rastlanmaktadır. Ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışların birlikte çalışıldığı yurt içi çalışmalar, oldukça sınırlıdır. Yurt dışı çalışmalar incelendiğinde ise genellikle riskli davranış alt boyutlarından anti-sosyal davranış alt boyutu içinde değerlendirilen zorbalık ve saldırganlık değişkenleri ile ahlaki uzaklaşma değişkeni arasındaki ilişkinin incelendiği ve çalışma grubu olarak ilkökul, ortaokul ve az da olsa lise öğrencileri ile çalışmalar yürütüldüğü tespit edilmiştir (Hyde ve ark., 2010; Kokkinos ve ark., 2016). Ayrıca alan araştırması yapıldığında ahlaki uzaklaşma, algılanan sosyal destek ve riskli davranış kavramlarının bir arada incelendiği bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Bu bağlamda önleyici müdahale kapsamında riskli davranışların azaltılması için riskli davranışlara sebep olan etmenlerin tespit edilip ortadan kaldırılmasının önemli olduğu söylenebilir. Bu sebeple algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma

değişkenlerinin riskli davranışları yordama gücünün tespit edilmesi ve üniversite öğrencileri üzerinde bu kavramların çalışılmasının alana katkı sağlaması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü yukarıda bahsedildiği üzere riskli davranışların toplum tarafından istenmeyen, bireye ve topluma zarar veren davranışlar oldukları bilinmektedir. Bundan dolayı riskli davranışların bireyler için en asgari düzeye indirilmesi toplumun yararına olacaktır. Toplumun geleceği olan gençlerin insanlığa fayda sağlayan bireyler olması istenmektedir. Gençlerin faydalı birer birey olmalarının, riskli davranışlarının ortadan kaldırılması ile mümkün olacağı düşünülmektedir.

4. Varsayımlar

Bu araştırmanın varsayımları aşağıdaki maddelerde ele alınmıştır.

- a) Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin, RDÖ-ÜF, ÇBASDÖ ve AUÖ'ni içinde bulundukları durumlarını yansıtacak şekilde samimi olarak cevaplandıkları varsayılmıştır.
- b) Araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile elde edilen yanıtların, var olan durumları ortaya çıkaracak kapsamda olduğu varsayılmıştır.
- c) EBYÜ'de öğrenim gören ve gönüllü olarak araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinden elde edilen bilgilerin, benzer özelliklere sahip bireyleri temsil edebilecek düzeyde olduğu varsayılmıştır.

5. Sınırlılıklar

- a) Araştırma EBYÜ'de öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinden gönüllü olarak elde edilen bilgilerle sınırlıdır.
- b) Araştırma kapsamında incelenen değişkenlerden riskli davranışları ölçmek için RDÖ-ÜF'nun, algılanan sosyal desteği ölçmek için ÇBASDÖ'nin ve ahlaki uzaklaşmayı ölçmek için AUÖ'nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

c) Bu araştırmada yer alan demografik değişkenler, araştırmacının düzenlemiş olduğu Kişisel Bilgi Formu’nda bulunan anket sorularıyla sınırlıdır.

d) Araştırma EBY’de öğrenim görmekte olan 646 niversite ğrencisi ile sınırlıdır.

e) Riskli davranışlar alt boyutlarının yordayıcıları, bu araştırmada ele alınan algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma değişkenleri ile sınırlıdır.

6. Tanımlar

Riskli Davranışlar: Kişisel, gelişimsel veya sosyal açıdan istenmeyen sonuçlar doğuran ve bireylerin gelişimini engellemek için risk faktörleri oluşturan davranışlardır (Jessor, Donovan ve Costa, 1991).

Algılanan Sosyal Destek: Çevremizdeki sevdiğimiz ve değer verdiğimiz insanlardan gelen desteğin yeterliliğinin, bilişsel açıdan değerlendirilmesi ve kişi tarafından varlığının hissedilmesidir (Barrera, 1986).

Ahlaki Uzaklaşma: Bireyin toplum tarafından hoş görülmeyen bir davranışı gerçekleştirdikten sonra, sonucunu ahlaki olarak akla uygun ve vicdanen kabul edilebilir hale getirebilme durumudur (Bandura, 1999).

II. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde riskli davranışlar, algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma kavramları ile ilgili konulara ve bu kavramlarla ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1. Riskli Davranışlar

Kişisel, gelişimsel veya sosyal açıdan istenmeyen sonuçlar doğuran ve bireylerin gelişimini engellemek için risk faktörleri oluşturan davranışlara riskli davranışlar denir (Jessor, Donovan ve Costa, 1991). Alan yazın incelendiğinde riskli davranışların bireylerin gelişim görevlerini yerine getirmede ya da sosyal rollerini gerçekleştirmede engel teşkil ettiği (Jessor, 1991), başarı ve öz-yeterlilik duygusu eksikliğine sebep olduğu (Sandıkçı, 2018) ve bireylerin genç yetişkinlik dönemine sağlıklı bir geçiş yapmasına engel olduğu tespit edilmiştir (Jessor, 1991).

Riskli davranışlar, toplum kuralları tarafından uygun görülmediği için dikkat çeken davranışlardır. Aynı zamanda bu davranışlar, çeşitli toplum kontrol mekanizmaları tarafından davranışın düzenlenmesinde ve disiplinin sağlanmasında müdahale edici birer unsur olmalarına sebep olan davranışlar olarak da görülmektedir (Jessor ve ark., 1991).

Riskli davranışlar bir başka tanımda; bireylerin iyi olma hallerini engelleyen ve sorumlu birer yetişkin olabilme potansiyellerini sınırlayan istemli davranışlar olarak adlandırılmaktadır (Ögel, 2007). Riskli davranışların, gençlerin sorumluluk sahibi birer yetişkin olabilmesi yolunda engel teşkil ettiği ve bireyler tarafından istemli olarak gerçekleştirildiği söylenmektedir. Ancak istemli olarak risk alma davranışını sergileyen bireylerin riskli davranışlar sergileyen bireylerle karıştırılmaması gerekmektedir. Çünkü riskli davranışlar ile risk alma davranışı birbirinden farklı iki tanımdır. Risk alma davranışı gösteren bireyler davranışın

sonucu ile alakalı bilgi sahibi oldukları halde, riskli davranış gösteren bireyler çoğunlukla sonucu düşünmeden hareket etmektedirler. (Jessor, 1991).

Riskli davranışlar toplum ve bireyler tarafından, gelişimsel açıdan hoşagitmeyen sonuçları olan risk etkenleri olarak görülmektedirler (Jessor, 1991). Ancak risk içeren etkenlere maruz kalmak ile riskli davranışlarda bulunmak bireyden bireye farklılık gösterdiği için bu durum çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır (Alikashiöğlu, 2008; Siyez ve Aysan, 2007). Bir başka ifade ile gençler aynı veya benzer risk etkenlerine maruz kalmalarına rağmen, bazıları riskli davranışlar sergilerken bazıları sergilememektedir. Bu olguya neden olan durumlar riskli davranışlara neden olan faktörler başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1.1. Riskli Davranışlara Neden Olan Faktörler

Üniversite öğreniminin başlaması ile birlikte ergenler genellikle bazı uyum sorunları yaşamaya başlarlar. Ergenler bu tür sorunları çözmek için çeşitli akran grupları oluştururlar. Akran ortamında gençler, farklı problemlerle yüz yüze gelirler. Bu yeni ortama uyum sağlamaya çalışmak ergenler için zor olabilmektedir (Erwin, 2000). Gençler uyum sürecinde maddi zorluklar, bir gruba ait olma çabası, yeni hayat şartlarına uyum sağlamaya çalışmak gibi çeşitli problemlerle karşılaşır ve bu tür problemler gençlerin riskli davranışlar sergilemelerine sebep olabilir (Ögel, 2007).

Gençleri riskli davranışlar göstermeye sevk eden durumlardan biri de risk alma davranışını belirli bir amaca yönelik gerçekleştirmeleri ve bu davranışları sorundan ziyade çözüm olarak görmeleridir (Siegel ve Cousins, 1994).

Riskli davranışlarda bulunmanın nedenleri arasında; yaşanan zorluklarla baş edebilmek, yetişkin yaşam biçimlerini taklit etmek, medyanın etkisi, sosyal bir ortama uyum sağlamak ve akranları tarafından kabul görme isteği de sayılabilir (Alikashiöğlu, 2008).

Riskli davranışlarda bulunma; çeşitli demografik değişkenlere göre de farklılık gösterebilmektedir. Örneğin erkeklerde kızlara göre (Kağan ve Yazıcıoğlu, 2019;

Arıkan ve ark., 2017) daha fazla riskli davranış sergileme eğilimi bulunmaktadır. Ayrıca aile içinde sıklıkla şiddetin ve tartışmaların olması, ergenlerin riskli davranışlarda bulunma isteğini arttırmakta iken baskıcı aile tutumu da ergenlerin olumsuz arkadaş çevrelerine yönelmelerine neden olabilmektedir. (Pekel Uludağlı ve Sayıl, 2009). Olumsuz arkadaş gruplarına yönelen bireyler riskli davranış sergilemeye daha eğilimli hale gelebilmektedirler. Ayrıca aileden bağımsız olma isteği, akran baskısı ya da akran kabulünün önemindeki artış da gençlerin riskli davranışlar sergileme nedenleri arasında sayılabilir. Riskli davranış sergileme isteği; davranışın sonucunda kendini kanıtlama, kişisel kimliğini doğrulama, kendi yaşamını kontrol edebilme hissi gibi bir takım sözde kazanımlar elde edilmesinden dolayı da olabilmektedir (Jessor, 1991).

Gençlerin içinde yaşadıkları toplum da riskli davranışlar göstermesinin bir başka nedeni olabilmektedir. Eğitim seviyesinin düşük olması, işsizlik ve suçluluk oranlarının yüksek olması gibi çeşitli toplum eksiklikleri, gençlerin daha erken yaşlarda riskli davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır (Erdoğan, 2007). Örneğin işsizlik seviyesindeki artış gençleri endişelendirmekte ve biran önce okulu bırakıp iş sahibi olma isteği duyabilmektedirler. Bu durum da riskli davranışlardan biri olarak görülen okul terki ile sonuçlanabilmektedir (Uslu Gülşen, 2017).

Bu bağlamda gençlerin riskli davranış göstermesine neden olan etmenlerin; toplum kurallarına uyum gösterememe (Erwin, 2000), medyanın olumsuz etkisi (Anderson ve Bushman, 2001), olumsuz akran gruplarına dâhil olma, riskli davranışlardan sonra elde edildiği düşünülen kazanımlar (Jessor, 1991), yetişkinlerin yaşam biçimlerini taklit etmek (Alikashifoğlu, 2008), eğitim eksikliği, işsizlik ve suçluluk oranlarının yüksek olması (Erdoğan, 2007) gibi çeşitli çevresel/toplumsal, fiziksel ve psikolojik faktörler olduğu söylenebilir.

1.2. Üniversite Öğrencilerinde Görülen Riskli Davranışlar

ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Bölümü Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi 2017 raporlarına göre; Amerika Birleşik Devletleri'nde ikamet eden gençler

ve yetişkinlerin sağlıkla ilgili riskli davranış kategorileri altı başlıkta ele alınmaktadır. Bunlar;

- 1) Kasıtsız yaralamalar ve şiddete katkıda bulunma
- 2) Tütün kullanımı
- 3) Alkol ve diğer ilaç kullanımı
- 4) Cinsel davranış sonrası istenmeyen hamilelik ve cinsellik yoluyla bulaşan HIV enfeksiyonu dahil enfeksiyonlar
- 5) Sağlıksız diyet davranışları
- 6) Obezite veya aşırı kiloya neden olan fiziksel hareketsizliktir.

ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Bölümü Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'nin hazırladığı Gençlerde Riskli Davranış Gözetim Sistemi (YRBS-2017) rapor sonuçlarına göre birçok gencin (10-24 yaş) sağlık riski içeren davranışlarda bulundukları tespit edilmiştir. Anket sonuçlarına göre katılımcıların %62,8'i araç kullanırken mesaj atmış veya e-posta göndermiştir. Katılımcıların %29'u alkol, %19,8'i esrar, %14'ü reçetesiz ağrı kesici ilaç kullandığını söylemiştir. Buna ek olarak % 7,4'ü intihar girişiminde bulunmuştur. Son 12 ay içerisinde %19'u okulda zorbalık görmüştür. Cinsel olarak aktif olduğunu söyleyen gençler %53,8'dir. Bunların %39,5'i ise cinsel davranış sonrası istenmeyen gebelik veya cinsel yolla bulaşan hastalıklara maruz kalmaktadır. Ülke genelinde, gençlerin % 8,8'i sigara içmiş ve %13,2'si elektronik sigara kullanmıştır. Son bir ayda katılımcıların %43'ü günde 3 saatten fazla video veya bilgisayar oyunu oynamıştır. Ayrıca ankete katılanların %14,8'i obez ve % 15,6' s'ı ise aşırı kiloludur (Centers for Disease Control and Prevention, 2017).

Korkmazer (2019)'in Türkiye'de yapmış olduğu bir çalışmasında üniversite öğrencilerinde sağlıkla ilgili riskli davranışlar ile birinci basamak sağlık hizmeti kullanım sıklığı araştırılmıştır. Katılımcıların %23,2'si sigara, %38,0'i nargile içme davranışı sergilemektedirler. %0,8'i geçtiğimiz yıl en az bir kez madde kullanmaktayken, %15,5'inin de alkol kullandığı tespit edilmiştir. Son bir yılda

fiziksel yaralamaya sebep olan kavgaya karışanların oranı %15,6 iken kavga sonucunda yaralanma oranı %52,6'dır. Yanında zarar verici alet (silah, bıçak) taşıyanların oranı %8,5'tir. Son bir yılda flört şiddeti görenlerin oranı ise %7,6'dır. Öğrencilerin %17,5'i cinsel davranışta bulunmaktayken; bu öğrencilerin %21,8'i gebelik ya da cinsel yolla bulaşan hastalıklardan korunmak için çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Doktor tavsiyesi dışında herhangi bir takviye (protein tozu, vitamin vb.) kullanan öğrencilerin oranı %20,3'dür. Yemek yedikten sonra kilo alma endişesiyle zorla kusan yani bulimik davranışlar sergileyen öğrenci oranı %7,3 dür. Öğrencilerin aile hekimliğinde çalışan doktorlarla en sık görüşme yaptıkları konular sağlıklı yaşam (%15,4) ve ruh hali (%10,3) konuları iken riskli sağlık davranışlarıyla ilgili görüşme oranları bu iki durumdan daha azdır (%10).

Riskli davranış gösteren bireyler sadece bu tür davranışların sonucuna maruz kalmamakta, aynı zamanda riskli davranış sergiledikleri için çeşitli problemlerle de yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Ögel, Tarı ve Yılmazçetin Eke (2006); riskli davranışlar sergileyen bireylerin başkaları tarafından etiketlenme, yalnızlık ve dışlanma, okuldan atılma, çeşitli sağlık sorunları, yasal sorunlar ve sokakta yaşamak zorunda kalma gibi problemlerle yüzleşmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir.

Riskli davranışlar sergileyen gençler; stigmatizasyon (etiketleme), beceri eksikliği, okuldan atılma, yalnızlık ve dışlanma, çeşitli sağlık sorunları, ruhsal sorunlar ve yasal sorunlar gibi çeşitli problemlerle de karşılaşmaktadırlar. Riskli davranış sergileyen bireyleri gerek aile ve toplum gerekse olumlu akran grupları dışlamakta, dışlanan genç daha fazla riskli davranışlar sergilemek durumunda kalmaktadır (Ögel, 2007).

1.3. Riskli Davranış Alt Boyutları

1.3.1. Anti-Sosyal Davranışlar

Anti-sosyal davranış kavramı hırsızlık, saldırganlık, eşyalara zarar verme, vandalizm gibi birçok davranış türlerini içeren; toplum kurallarına, kültürel değerlere

ve toplumun prensiplerine uymayan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Nicholson ve Ayers, 2004; Akt. Gençtanırım Kuru, 2010). Alanında uzman kişiler bireylerde anti-sosyal davranışlardaki artışın genellikle ergenlik döneminin ortalarından sonra görüldüğünü düşünmektedir (Marmorstein, 2006).

Anti-sosyal davranış gösteren gençler arasında bir çetenin üyesi olmak en sık rastlanan davranışlar arasında sayılabilir. Bir çetenin üyesi olma durumunda çevrenin, ailenin, okulun ve akranların rolleri bulunmaktadır. Çevrenin etkisi genelde yoksulluğun, sosyal düzen ve sosyal kontrolün dağılmasına neden olması yönündedir. Zayıf ve yetersiz aile yönetimi de bireylerin bir çeteye üye olmasına neden olabilir. Eğitim beklentileri düşük olan bireylerin bir çeteye üye olmaları ise okulla ilgili etkenler arasında sayılabilir. Ayrıca çete üyelerini arkadaş edinmek de çeteye katılma riskini arttırmaktadır (Ögel ve ark., 2006).

Riskli davranışlar arasında yer alan şiddet ve suça yönelik yapılan bir araştırmada fiziksel ve şiddet içeren kavganın sonucunda yaralandığını belirtenlerin oranı %15,4, yaşamları süresince en az birini yaralama oranı %26,3 (erkeklerde kızlara göre 3.2 kat daha fazla) olarak bulunmuştur. Ayrıca okullarda zorbalığa maruz kalanların ortaöğretimde okuyan öğrencilerde %51 olduğu tespit edilmiştir (Ögel ve ark., 2006).

1.3.2. Kendine Zarar Verme

Kişinin vücudunun belirli bölümlerine, bilinçli olarak tekrarlayıcı biçimde ve ölümcül düzeyde olmayan zarar verici eylemlerde bulunması halidir. Kendine zarar verme davranışı doğrudan (kendini kesme, yakma, vurma gibi) ve dolaylı (sigara içmek, alkol kullanmak gibi) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu davranışların nedeni istismar gibi yıkıcı bir psikolojik olay veya biyolojik faktörlerden kaynaklı olabilmektedir (Aksoy, 2007).

Ögel (2007)'e göre kendine zarar verme; herhangi bir zaman diliminde jiletle kendini kesme, kafasını duvara vurma, sigara ile kendini yakma gibi fiziksel zarar

içeren durumlardan birini, kendi kendine yapmış olma durumudur. Kendine zarar verme davranışının nedenleri arasında kendine yöneltilmiş öfke, başkalarına yöneltilmiş öfkenin kendindeki yansıması, ölüm isteği, duygusal acıları hafifletme isteği gibi çeşitli durumlar sayılabilmektedir.

Kendine zarar verme davranışı sergileyen ergenler yardıma ihtiyaçları olduklarını düşünmelerine rağmen yardım almaya çalışmazlar. Aile, akran ve öğretmenleriyle konuşmama eğilimindedirler. Bu davranışı gösterme sebepleri karşılaştıkları güçlükler karşısında baş etme stratejileri geliştirememeleri ve problemlere daha az odaklanmaları olduğu söylenilebilir (Yılmazçetin Eke, 2007).

1.3.3. Alkol Kullanımı

Alkol; toplumların yaygın olarak kullandığı bağımlılık yaratabilen psiko-aktif bir maddedir (Amerikan Sağlık Bakanlığı, 2015). Türkiye’de gerçekleşen tecavüzlerin ve şiddet olaylarının %50’si, trafik kazalarının %60’ı, cinayetlerin %85’i ve kadına şiddet olaylarının %70’i alkol tüketimine bağlı olarak gerçekleştirilmektedir (Yeşilay, 2020).

Alkol kullanım sınırının neye göre belirleneceği tartışma konusu olsa da, Ögel (2007) yetişkin erkekler için haftada 21 bardak, yetişkin kadınlar için haftada 14 bardaktan fazla alkol tüketiminin riskli kullanımı işaret ettiğini bildirmektedir. Genç yetişkinler için bu sayılar daha düşük iken toplum tarafından reşit sayılmayan gençlerin alkol kullanmasına izin verilmemektedir.

Özellikle üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı yaygındır. Tahminlere göre yurt dışında her yıl yaklaşık 1800 üniversite öğrencisi alkolün neden olduğu olaylar veya alkolün kendisi yüzünden hayatını kaybetmektedir (Hingson ve ark., 2009).

Alkolün etkileri kandaki yoğunluk miktarına göre değişmektedir. Bu yoğunluk bireylerin belirli zaman diliminde tükettikleri miktara, midede hâlihazırda bulunan yiyeceklerin alkol emilimine olan etkisine, kişinin kilosuna, vücudundaki yağ oranına ve karaciğerinin etkin çalışmasına bağlıdır (Kring ve ark., 2017).

Ergenlerde alkol kullanımı ile ilgili yapılan bir araştırmada, ergenlerin alkole daha kolay erişimi olduğundan, ailelerinde alkol tüketen bireylerin bulunması durumunda, ailelerinde alkol kullanmayan bireylerin bulunduğu diğer ergenlere göre alkol kullanma olasılıklarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Komro ve ark., 2007). Bu durum gençlerin alkol kullanımında aile etkeninin önemli olduğunu göstermektedir.

1.3.4. Sigara Kullanımı

Tütün dünyada en yaygın olarak kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler arasındadır. Tütün içeren ürünlerde 4000'den fazla kimyasal içerikli madde bulunmaktadır. Esas olarak bu maddelerin içinde bağımlılığa neden olan madde ise nikotindir (Yeşilay, 2019). Tütün kullanımını bırakanların %70'i tekrar başlamaktadırlar. Aynı zamanda sigara, dünyada meydana gelen ölüm nedenlerinde ilk sıralarda yer almaktadır (Ögel, 2007). ABD'de her altı ölümden biri yani günde 1100 kişinin ölümü, sigara kullanımından kaynaklanmaktadır. Ayrıca akciğer kanseri, diğer kanser türlerine kıyasla daha fazla ölüme neden olmaktadır ve akciğer kanserine neden olan en önemli unsur (%87) bireylerin sigara kullanmasıdır (Kring ve ark., 2017).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2003 raporlarına göre tütün kullanımı giderek artmaktadır. 2003 yılında dünya genelinde yaklaşık 1.3 milyar insanın sigara içtiği varsayılmaktadır. Bu sayının tütün kullanımı sıklığı değişmediği durumda 2025 yılında 1.7 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir. Toplam küresel sigara içme oranı 15 yaş üstü sigara içen erkeklerde %47.5 iken kadınlarda %10.3'tür (World Health Organization, 2003)

Sigara kullanımı, madde bağımlılıklarında diğer bağımlılıkların habercisi olduğundan ilk olarak ele alınmalıdır. Günde bir kere sigara içmek riskli davranış olarak tanılamak için yeterlidir. Kolay ulaşılabilir olması ve yaygın kullanılması

sigara kullanımının önemli bir riskli davranış olarak görülmemesine neden olmaktadır (Ögel, 2007).

Sigara kullanımı bazı zamanlarda, bireyin istediğinden daha fazla ölçüde tütün kullanması, istediğinde tütün kullanımını bırakamaması ve yaşam yükümlülüklerini yerine getirmekte zorlanması durumu ile sonuçlanabilir. Bu durum sigara kullanımının bağımlılığa yol açtığına göstergesi olabilir (Amerikan Psikiyatri Birliği, 2014).

Yapılan bir çalışmada, üniversite öğrencilerinin yaşam boyu sigara kullanma oranı %73.2 bulunmuştur. Aynı zamanda erkeklerin kadınlara oranla alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımları daha yüksektir. Ailesinde sigara ve alkol kullanan birey olduğu zaman bu kişilerde sigara ve alkol kullanımının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Turhan ve ark., 2011).

1.3.5. Madde Kullanımı

Madde bağımlılığı, bireylerin vücut işlevini negatif yönde etkileyen maddelerin kullanılması ve bu durumun sonunda bireyin zarar görmesine rağmen bu maddelerin kullanımını bırakamamasıdır. Bağımlı olan birey, bu zararlı maddelerin kullanımına ara verdiğinde yoksunluk belirtileri yaşar. Zaman geçtikçe madde toleransı arttığından bireyler madde kullanım sıklığını ve dozunu artırır (Yeşilay, 2019).

Ergenlerde sigara ve alkol kullanımı sık görülürken son yıllarda esrar ve ecstasy gibi maddelerin kullanımında da artış görülmektedir. Madde kullanımı esrar ile başlayıp daha ağır maddelerin kullanımına geçiş olarak seyir göstermektedir (Yılmazçetin Eke, 2007). Ülkemizde eroin ve kokain gibi uyuşturucuların 14 yaş altında görülmesi çok sık rastlanan bir durum değildir. Erken yaşlarda henüz bağımlılık seviyesine ulaşmadığından dolayı bıraktırma müdahalesi daha kolay olmaktadır (Ögel, 2007).

Ergenlerde madde kullanımı sosyal olarak kontrol edilen veya sadece kültürel olarak şekillenen bir davranış değil neredeyse bir grup eylemidir. Madde kullanan

ergenler madde kullanan gruplara daha çok yaklaşıırken madde kullanmayan akran gruplarından ise gitgide uzaklaşırlar (Ögel, 2007). Bir başka ifade ile madde kullanımında olumsuz akran gruplarının etkisi önemlidir. Ayrıca ergenlerin madde kullanımı üzerinde ebeveynler de önemli çevresel değişkenler arasındadır (Kring ve ark., 2017).

Ergenlerde madde kullanımı çeşitli sebeplere dayandırılabilir. Bunlar; ergenin erkek olması, kötü okul başarısına sahip olması, yaz tatillerinde yarı zamanlı çalışması, sigara ve alkol kullanması, psikiyatrik bozukluk veya intihar öyküsü bulunması, öğrenci evinde kalması, dini inancının olmaması ve anne babanın boşanmış veya ayrı yaşıyor olmasıdır (Yalçın ve ark., 2009). Ayrıca ergenler madde kullanımını iyi hissetmek veya daha az kötü hissetmek için de gerçekleştirirler (Kring ve ark., 2017).

1.3.6. Evden Kaçma Davranışı

Evden kaçma; son bir yıl içerisinde evde yaşanan bir sorunu takiben, gencin en az bir geceyi, ailesinin haberi olmadan dışarıda geçirme durumudur. Ergenlerin çoğu evden kaçma hayalleri kursa da pek azı bunu gerçekleştirir. Evden kaçmanın özgür olma isteği, şiddetli ev ortamından kaçış gibi pek çok sebebi olabilmektedir (Ögel, 2007).

Evden kaçma davranışı özgürlük arayışından aile içi istismara (cinsel, psikolojik) uzanan bir sürecin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü güvenli bir yer olduğu düşünülen ev, artık ergen için güvenli bölge olarak görülmez ve bu sebeple de ergen yeni ve güvenli yerler arayışına girer (Yılmazçetin Eke, 2007).

Köyden kente göçün yaygınlaşması ve yaşam şartlarının zorlaşması ailelerde iç huzuru bozmaktadır. Buna bağlı olarak ergenlerde evden kaçma davranışı görülebilmektedir. Ergenler yetişkinler gibi muhakeme gücüne sahip olamadıklarından, aile büyüklerinden birinin ölümü, babanın işini kaybetmesi, okulun değişmesi, yeni bir kardeşin dünyaya gelmesi gibi içinde bulundukları

problemli durumlara tahammül edemeyip evden kaçma gibi riskli davranışlara başvurabilmektedirler (Dönmez, 2007).

Alan yazın incelendiğinde ergenlerde görülen evden kaçma davranışının genellikle erken ergenlik döneminde ve parçalanmış aile çocuklarında ortaya çıktığı görülmektedir. Evden kaçma davranışı göstermiş ergenlerin büyük çoğunluğu ailesi ile sorun yaşadığını beyan etmektedirler. Bunun nedeni, büyük oranda ailede maruz kaldıkları ya da şahit oldukları şiddettir (Dinçer Set, 2019). Bu bağlamda riskli davranışlardan sayılan evden kaçma davranışının aile ve çevre odaklı olduğu söylenebilir.

1.3.7. Riskli Cinsel Davranış

Riskli cinsel davranışlar, erken yaşta ve korunmasız olarak yapılan cinsel davranışları içermektedir. Erken yaşta cinsellik tartışmalı bir konudur. Çünkü hangi yaştan itibaren cinselliğin erken kabul edileceği tespit edilememektedir. Yapılan birçok araştırmada ergenler arasında cinsel davranış sıklığı gözler önüne serilmektedir. Riskli cinsel davranışların alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile paralel seyirde olduğu gözlenmektedir (Yılmazçetin Eke, 2007). Bu da riskli davranışların birlikte görülme olasılığını ortaya koymaktadır (Ögel, 2007).

Cinselliğin keşfedilmeye başlandığı ergenlik döneminde konu ile ilgili yetersiz bilgi sahipliği, yetişkinliğe göre daha fazla risk taşımaktadır. 18 yaş altında cinsel ilişkide bulunmak, yani ergenlerin duygusal ve bedensel gelişimlerini tamamlamadan gerçekleşen cinsel ilişki, riskli cinsel davranış olarak adlandırılmaktadır. Ergenlikle birlikte hormonlardaki değişimin etkisiyle cinsel davranımlarda bulunma isteği de artmaktadır. Ayrıca gençlerde korunma yolları bilinmeden yapılan riskli cinsel davranışlar erken ve istenmeyen gebeliklere yol açmaktadır. Bunun sonucunda gençler kürtaj yaptırmak gibi zor durumlarla başa çıkmak zorunda kalabilmektedirler. Sağlıksız koşullarda yapılmak zorunda kalınan kürtaj birçok gencin hayatını tehlikeye atmaktadır (Erdoğan, 2007).

Ergenlikte görülen cinsel davranışlar; cinselliği tanıma, cinsel ilişkiye başlama, istenmeyen gebelik veya cinsel yolla bulaşan hastalıklarla sonuçlanabilecek olan riskli cinsel davranışlardır. Ayrıca madde kullanımı, akran gruplarının cinsellik davranışına bakışı, ailesel ve çevresel bir takım etmenler de riskli cinsel davranışlarda bulunma eğilimini arttırmaktadır (Alikışifoğlu ve Ercan 2009).

Dindarlığın riskli cinsel davranışta bulunma olasılığı üzerindeki etkisini ölçmeyi amaçlayan bir araştırmada, riskli cinsel davranışta bulunmanın genel olarak bireyin yaşına ve dindarlık türüne göre değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Dindar olduğunu söyleyen gençlerin riskli cinsel davranış sergileme olasılıkları daha azdır (Kıylioğlu, 2014).

1.3.8. Beslenme Alışkanlığı

Beslenme; sağlığın korunması ve vücudun gelişim seyri için gerekli besinlerin yeterli ve dengeli bir şekilde vücuda alınmasıdır. Beslenme bireylerde yaş değişkenine göre farklılık ve çeşitlilik göstermektedir. Günümüzde “ince beden” algısının artması ve buna bağlı olarak sağlıksız beslenme ve diyetlerin yapılması özellikle üniversite öğrencilerini tehdit eden ve yakından ilgilendiren bir konudur (Dinger ve Waigandt, 1997).

Gençler üniversite hayatına başladıklarında, eğer ikamet edilen yerden farklı bir yerde eğitim göreceklerse, nerede kalacakları başlı başına bir sorun teşkil etmektedir. Bu sorun genellikle yurtlarda kalmakla sonuçlanmaktadır (Şahinli ve Şahbaz Kılınç, 2014).

Gençlerin beslenme alışkanlıklarının risk teşkil ettiği durumlar üniversite öğrenimine başlamalarıyla artış göstermektedir. Özellikle yurttaki ikamet eden öğrenciler için beslenme alışkanlığı başlı başına bir sorundur. Bu sorunun nedenleri arasında üniversite ortamına uymada yaşanan zorluklar, ekonomik yetersizlikler, fast-food beslenme eğiliminde artış ve bilinçsiz yiyecek-içecek tüketimidir. Bu

durum gençlerde düzensiz beslenmenin daha fazla olduğunu göstermektedir (Dinger ve Waigandt, 1997).

Ergenler arasında düzensiz beslenme ve akranlarının kilolarıyla alay edilmesi arasındaki ilişkinin incelendiği bir araştırmada, çok kilolu olan kadın ve erkeklerin kilolarıyla akran ve akrabaları tarafından alay ettikleri bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin fazla kilolu olmalarının nedeninin düzensiz beslenmelerinden dolayı olduğu tespit edilmiştir (Neumark Sztanier ve ark, 2002).

1.3.9. İntihar Eğilimi

İntihar, birey tarafından herhangi bir davranışın ölümle sonuçlanacağı bilinmesine rağmen bilerek yapılan, genellikle bireyin isteği doğrultusunda olan, dolaylı veya dolaysız olarak ölümle sonuçlanan olaylardır (Durkheim, 1986).

Emile Durkheim (1986) intiharı üç ana başlık altında değerlendirmektedir. Bunlar;

1.Bencil İntihar: Bireyin toplumsal çevresi ile bütünleşememesi sonucu olan intiharlardır.

2. Elcil İntihar: Katı toplum kurallarının sebep olduğu intiharlardır.

3.Kuralsızlık İntiharı: Bireyin davranışlarını bağlayabileceği ölçünün olmamasından kaynaklanan intiharlardır.

İntihar bireysel bir olgu olduğu kadar toplumsal bir olgu olarak da görülmektedir. Bu durumu özetleyen Emile Durkheim (1986)'e göre her toplumun kendine özgü olan ve genellikle durağan kalan 'toplumsal intihar oranı' bulunmaktadır. İntiharı toplumsal yapan etkenler; evlilik, dinsel bağlılık, aile yaşamı, ulusal ve siyasal bağlardır.

ABD Sağlık ve İnsani Hizmetler Bölümü Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi 2017 raporlarına göre; Amerika Birleşik Devletleri'nde 2016 yılında, tüm ölümlerin % 74'ü 10-24 yaşları arasındaki insanları kapsamaktadır. Bu ölümler dört

nedenden kaynaklanmaktadır. Bunlar motor araç kazaları (% 22), diğer kaza dışı yaralanmalar (% 20), intihar (% 17) ve cinayet (% 15)' tir (Centers for Disease Control and Prevention, 2017).

İşsizlik, boşanma ya da göç gibi etkenler de bir bireyin intihar eğilimine zemin hazırlayabilmektedir. Ayrıca, aile bağlarının zayıflaması ya da kopması gençlerde intihar eyleminin ortaya çıkmasını etkileyen önemli etkenler arasında bulunmaktadır (Sayar, Öztürk ve Acar, 2000).

Ergenlerde ölüm bir son değil alternatif bir yaşam olarak değerlendirilmektedir. Yılmazçetin Eke (2007)'ye göre bu durum ergenlerde intihar girişimi olarak gözlenmekte ve bu bir risk olarak görülmektedir. Özellikle aile sorunları olan ve alkol-madde kullanımı olan gençlerde intihar girişimi riski daha da artmaktadır.

İntihar girişimini aşırı dozda ilaç alarak gerçekleştiren gençler üzerinde yapılan bir çalışmada, intihar girişiminde bulunan gençler arasında kadınların sayısı belirgin ölçüde erkeklerden daha fazladır ve kadınlarda intihar girişimlerinin ölümle sonuçlanma olasılığı daha yüksektir. İntihar niyeti olan gençlerin umutsuzluk düzeyleri de daha yüksek bulunmuştur (Sayar ve ark., 2000).

1.3.10. Okul Terki

Bir öğrencinin çalıştığı/devam ettiği programı mezun olmadan ya da tamamlamadan okuldan ayrılması okul terki olarak adlandırılmaktadır (McWhirter ve McWhirter, 2004; Akt: Gençtanırım Kuru, 2010). Üniversite öğrencilerinde okul terki başka bölüm okumak, evlenmek ya da erkenden iş sahibi olmak gibi çeşitli nedenlerle gerçekleştirilebilmektedir (Uslu Gülşen, 2017).

Bir öğrencinin devam ettiği okuldan vaktinden önce ayrılması riskli davranış olarak kabul edilmektedir. Bu tür öğrenciler okullarında gerek akademik gerekse davranışsal olarak çeşitli problemler yaşamaktadırlar. Okul terki riski taşıyan öğrencilerin devamsızlık yapan veya sınıf tekrarı yapan öğrenciler olduğu tespit

edilmiştir. Okullarında okul eşyalarını tahrip ederek anti-sosyal davranışlar sergileyen öğrencilerde de okul terki riski daha fazla görülmektedir (Erbaş, 2017).

Okullarda çeşitli sorunlar yaşanması ergenlerin okuldan soğumasına ve okulu terk etmesine neden olabilmektedir. Okuldan kaçma ile başlayan olaylar dizesi okulu terk etme ile sonlanabilmektedir (Yılmazçetin Eke, 2007). Bülbül (2012)'ün yükseköğretimde okul terkinin nedenlerini araştırdığı nitel bir çalışmada üniversite öğrencilerinin okul terki nedenlerinin genel olarak akademik açıdan uyum sorunları olması ve maddi sıkıntı yaşamaları olduğu tespit edilmiştir. Bu durum okul terkinin akademik başarı ile olan ilişkisinin önemli olduğunu göstermektedir.

1.3.11. İnternet ve Teknoloji Bağımlılığı

İnternet bağımlılığı; bireylerde internetin aşırı kullanımının önüne geçilememesi, yoksun kalındığında ise bireyde aşırı sinirlilik hali olarak tanımlanabilir. Bağımlılığı meydana getiren sanal ortamın çekiciliğidir. Gerçek dünyadan uzaklaşan bireyler sanal âlemde çeşitli faaliyetler ve ilişkiler içerisine girerek toplumdan uzaklaşmaktadırlar. Bir başka tanım olan teknoloji bağımlılığı ise insan-makine etkileşimini içeren ancak kimyasal açıdan bağımlılık içermeyen davranışsal bağımlılıklardır. Bu bağımlılıklar televizyon gibi pasif, bilgisayar oyunları gibi aktif olabilmektedir (Tarı Cömert, 2007).

Çağımız gençleri kablolarla bağlı bir kuşak olma yolunda ilerlemektedirler. İnternetin bağımlılık derecesinde olduğu durumlarda gençler yüz yüze iletişim açısından eksik kalmaktadırlar. Özellikle utangaç bireyler için cezbedici bir dünya olan sanal ortam, gençlerin sosyal açıdan gelişimlerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Yavuzer, 2010).

Dowell ve arkadaşları (2009) tarafından riskli internet davranışları, kendi ile ilgili başkalarına kişisel bilgi vermek, internet üzerinden tacizde bulunmak, utandırıcı davranışlarda bulunmak, tanımadığı insanlarla sohbet etmek ve onlara fotoğraflarını

göndermek, başkalarına kaba yorumlar yapmak, pornografik sitelere girmek ve cinsellik içeren paylaşımlarda bulunmak olarak tespit edilmiştir.

Siber zorbalık da gençler arasında görülen riskli internet davranışlarından bir tanesidir. Siber zorbalık ile ilgili yapılan çalışmada kadın öğrenciler erkek öğrencilere oranla hem daha az siber zorbalık yapmakta olduklarını hem de daha az siber zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Siber zorba ya da kurban olma ile internet temelli iletişim kaynaklarının kullanımı arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuşken, diğer sosyo-demografik unsurlar arasında ilişki bulunmamıştır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

1.4. Riskli Davranışlarla İlgili Kuramlar

Bu kısımda riskli davranışlarda bulunma nedenlerini açıklayan kuramlara yer verilmiştir.

1.4.1 Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramını oluşturan Bandura'ya (1986) göre insanlar çevresindekileri izleyip davranışlarının sonuçlarını değerlendirerek birçok davranışı model alma yoluyla öğrenebilirler ve bu davranışları kendilerine adapte ederler (Bandura, 1986) İnsan davranışlarının büyük bir kısmı da bu kurama göre “sosyal öğrenme” sayesinde kazanılmaktadır. Model aldıkları kişiler genelde gençlerin çevrelerinde gördükleri ve özendikleri bireyler olmaktadır (Varela ve Pritchard, 2011).

Üniversite öğrencilerinin alkol, sigara ve reçetesiz ilaç kullanımı ile ilgili yapılan çalışmada gençlerin risk içeren bu davranışlarını daha çok arkadaşları ile bir aradayken sergiledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca zarar verici maddeleri ilk kez kullanmalarının da arkadaş grupları içerisinde olduğu saptanmıştır (Varela ve Pritchard, 2011).

Öz-yeterlik de Sosyal Öğrenme Kuramında önemli bir kavramdır. Bandura, öz-yeterlik ve reddedici öz-yeterlik kavramlarının sosyal öğrenmede rol model yoluyla öğrenildiğini söylemektedir. Arkadaşının veya ailesinin riskli davranışlarda bulunduğunu gören bir birey, aynı davranışı sergilemek için bu durumun yeterli sebep teşkil ettiğinin düşünebilir. Ayrıca riskli davranışların ailesi ve arkadaşları tarafından sergilenmediğini ve hoş karşılanmadığını gören birey, riskli davranış sergilenmemesi gerektiği varsayımında bulunabilir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Kısaca Sosyal Öğrenme Kuramına göre, riskli davranışların oluşmasında sosyal öğrenme yoluyla gençlerin çevrelerinden gördükleri olayları (aile yapısı, medya, arkadaş ortamı...) gerçekleştirmelerinde etkili olmaktadır. Olumlu ortamlarda olan bireylerin olumlu davranışa, olumsuz ortamlarda olan bireylerin ise olumsuz davranışa yöneldiği söylenilebilir. Aynı zamanda kuramın riskli davranışları açıklayan bir başka önermesi ise gençlerin sahip oldukları öz-yeterliliklerine göre gördükleri riskli davranışları yorumlama kabiliyetleri olmasıdır.

1.4.2. Gerginlik Kuramı

Merton (1968)'un gerginlik kuramına göre ergenin bağlanması gereken geleneksel rol modellere bağlanamamasının ya da zayıf bağlanmasının nedenlerinden biri gerginliktir. Gerginlik; bireyin başarı hedefleri ile bunların olabilirliği arasındaki dengedir. Birey dengeyi hissetmediğinde ve engellenmeyle karşılaştığında riskli davranışlar göstermeye yatkın hale gelmekte ve olumsuz akran gruplarıyla daha yakın hale gelmektedir (Özbay, 2008). Elliot, Huizinga ve Menard (1989)'ın gençlikte görülen çoklu problemleri araştırdıkları boylamsal çalışmalarına göre bir başka neden sosyal organizasyondaki (kurumlardaki) bozukluktur. Ergen, sosyal kurumların başarısız olduğu bir çevreden gelirse, gelecekle ilgili umudu ve hayalleri yok olur ya da çok az olur.

Bireylerin riskli davranış sergilemelerindeki bir diğer neden, sağlıklı şekilde toplumsallaşma durumunun gerçekleşmemesidir. Bu toplumsallaşma sürecinde

özellikle ailenin etkisi önemlidir. Birey sağlıklı bir toplumsallaşma süreci yaşayamazsa geleneksel standartlara uyum sağlamada güçlükler yaşayacaktır (Petraitis ve ark., 1995; Elliot ve ark., 1985). Bu çalışmalar ışığında; bireyin toplum kurallarına olan bağlılığının ve yakınlığının, riskli davranış gösterip göstermeme olasılığını belirleyici unsurlar arasında olduğu düşünülmektedir.

1.4.3. Sosyal Bağ Kuramı

Hirschi ve Stark (1969) tarafından oluşturulan bu kuram; riskli davranışların nedenlerinden ziyade riskli davranışlara yönelmemek için uygun davranışların ne şekilde oluşacağına odaklanmaktadır. Kurama göre birey toplumla, ailesiyle, arkadaşlarıyla güçlü bir bağ kurduğu takdirde birey üzerindeki sosyal kontrol artar ve bu şekilde bireyin suç işleme olasılığı da azalmış olur (Özbay, 2008). Bireyin toplumsal yapıya uygun sağlıklı davranışlar sergilemesi dört unsur sayesinde gerçekleşmektedir (Özbay, 2008; Hirschi, 1969) Bunlar;

1. Bağlanma: Bireyin sosyal çevresine sağlıklı bir şekilde bağlandığı takdirde toplumsal değerleri daha kolay benimsemesidir.
2. Sorumluluk Yüklenme: Bireyin sosyal kuralları bozmaktan kaçınması durumu; sahip olduğu sosyal statünün farkında olması, bu statüyü koruması ve diğerlerinden sevgi ve saygı görerek yapmasıdır.
3. Katılım: Bireylerin kişisel gelişimini sağlayacak faaliyetlere katılmasıdır.
4. İnanç: Bireyin genel toplumsal kuralların, kültürel ve ahlaki değerlerin ne derece gerekli ve ne derece uyulması gerektiğine dair olan inancıdır.

Bu kurama göre; toplumun kurallarına bağlanabilen, sorumluluk sahibi olan, kişisel gelişimini sağlayan ve kuralların gerekliliğine inancı olan bireyler riskli davranış göstermekten kaçınırlar. Bu davranışları gençlere öğretebilmek, gençlerin riskli davranış gösterme olasılıklarını azaltacaktır (Hirschi, 1969).

1.4.4. Saygınlığı Arttırma Kuramı

Emler (1990) tarafından geliştirilen bu kurama göre birey, toplumdaki saygınlığını arttırmak için çeşitli davranışlar göstermektedir. Aynı zamanda bireyler içinde bulundukları toplumda var olabilmek için yoğun bir çaba sarf etmektedirler ve bundan dolayı sosyal kimliklerini dikkatli bir şekilde seçmektedirler. Sosyal kimlik sadece birey tarafından kazanılmamaktadır. Aynı zamanda birey kimlik kazanımı için kendi tanımladığı kimliği diğerlerine kabul ettirmelidir. Saygınlık sadece bireylerin kendilerine yönelik sahip oldukları izlenim değil toplumun bireye göstermiş olduğu bir kavramdır. Kişi saygınlık kazanarak sosyal kimliğini oluşturduğuna inanmaktadır (Emler ve Reicher, 1995).

Bu kurama göre eğer bireyin içinde bulunduğu toplum suç işlemek, alkol kullanmak gibi riskli davranış sergileyenleri saygın kişi olarak tanımlıyorsa birey de saygınlığını arttırmak için riskli davranışlar sergilemeye devam edecektir. Ancak bireyin içinde bulunduğu toplum, ahlaki değer normlarını gösteren bireyleri saygın olarak görüyorsa birey de ahlaki davranışlar sergileyecektir (Emler, 1990).

1.4.5. Sosyo-Ekoloji Kuramı

Bronfenbrenner'in sosyo-ekolojik kuramı, bireyi çevresi ile (mikrosistem, makrosistem, mezosistem ve ekzosistem) bir bütün olarak değerlendirdiğinden bireyin farklı çevrelerde yetiştirilmesinin ve etkileşime girmesinin kişilik gelişimini etkileyeceğini ileri sürmektedir. Bu yüzden kuram, ergenlik dönemindeki gençlerin aile, arkadaş, okul gibi sosyal çevresi içerisinde değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı görüşündedir (Cloutier,1997).

Sosyo-ekoloji Kuramına göre çevre dört sistemden oluşmaktadır. Bunlardan ilki olan mikrosistem, bireyin sürekli olarak iletişim halinde olduğu yakın ilişkileri kapsamaktadır. Bunlar aile, akrabalar, yakın arkadaşlar, öğretmen ve komşular olarak sayılabilir. Ergenlik dönemi içerisinde ergenler için sosyal ilişkiler önemli olduğundan riskli davranışların oluşumunda büyük rol barındıran bu sistem, riskli

davranışların önlenmesinde oldukça önemli olduğu söylenebilir. Mikrosistemi oluşturan aile ve akranlar gibi öğeler arasındaki etkileşim ise mezosistem basamağını oluşturmaktadır. Ergenlerde riskli davranışların azaltılması etkileşimin sağlıklı kurulabilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Ekzosistem basamağında ise ergenin içinde bulunduğu toplumsal yapı yer alır. Ergen doğrudan aktif olmasa da dolaylı olarak bu basamakta sayılabilecek olan yer değişikliği, ekonomik şartlar ve ebeveynin işi gibi koşullardan etkilenir. Tüm sistemlerle uyum içerisinde olan birey riskli davranış sergilemeyecektir (Corcoran ve Nichols-Casebolt, 2004).

1.4.6. Karar Alma Kuramı

Bireyin değerlerinin ve inançlarının farklılığının aldığı kararlarda etkili olduğunu savunan Karar Alma Kuramı'na (kuramın temsilcileri Raiffa, Von Winterfeld, Edwards ve Yates) göre aynı koşullar altındaki bireyler farklı davranışlar sergilemektedirler. Bu farklılık bireyin karar alma sürecinden kaynaklanmaktadır. Karar alma süreci sırasıyla; muhtemel seçeneklerin belirlenmesi, her olasılığın hesaplanarak izlenecek yolların tespit edilmesi, sonuçların ne ölçüde istendiğinin saptanması, sonuçların gerçekleşme olasılığının değerlendirilmesi ve mantıksal kurallarla bu aşamaların eşleştirilmesidir. (Bethy-Marom ve ark., 1993).

1.4.7. Problem Davranış Kuramı

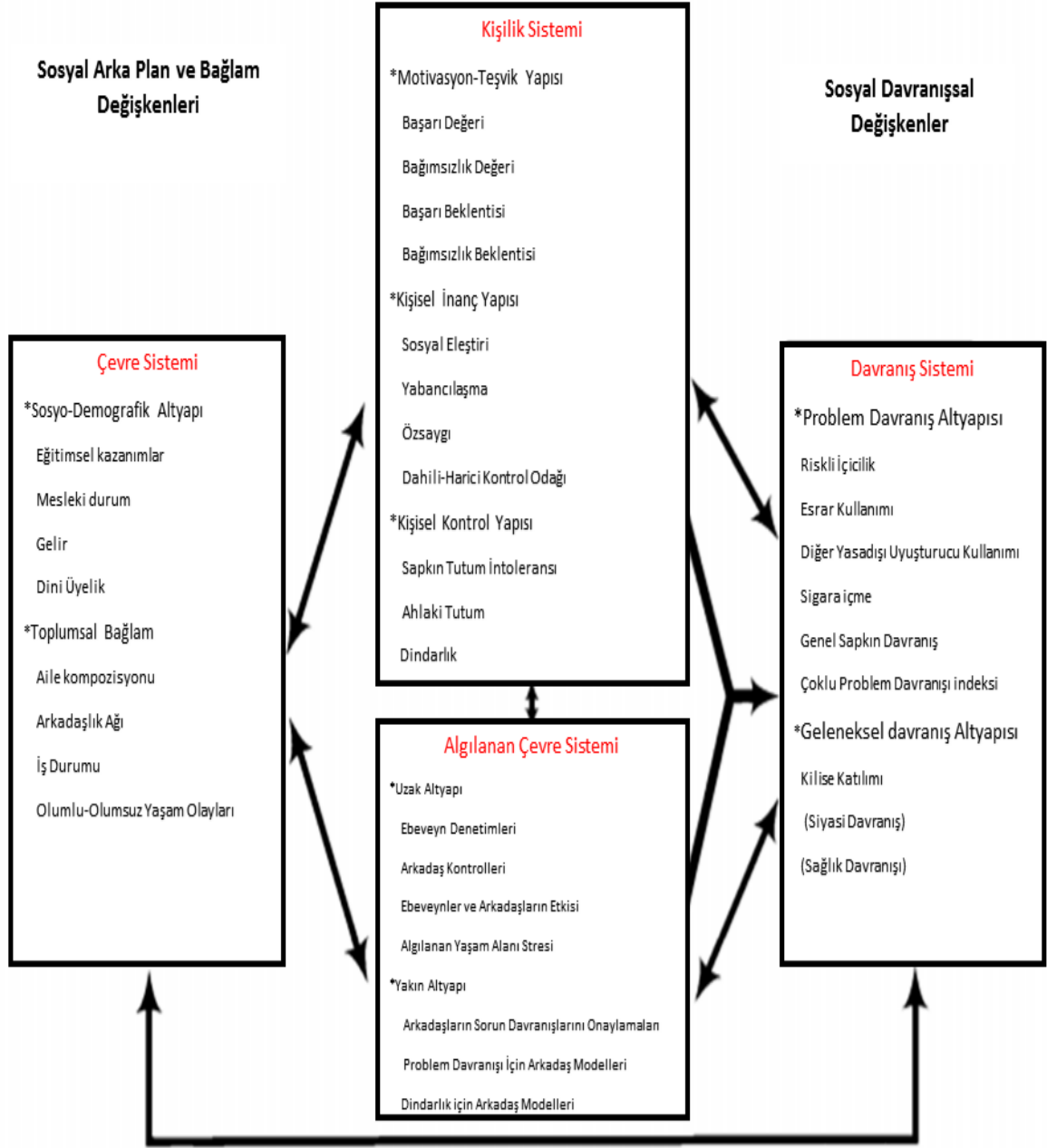
Bu kuram, bireylerin risk alma davranışlarını, toplum tarafından kontrol altına alınması gereken ve bireysel açıdan uyumsuz bir kişilik özelliği olarak görülen davranışlar olarak değerlendirmektedir. Kuram bireylerin “niçin” riskli davranışlar sergiledikleri hakkında ve ergenlerin neden kurallara karşı davranışlar sergiledikleri hakkında açıklama yapmaya çalışmaktadır. (Shapiro ve ark., 1998).

Jessor'a göre risk alma davranışı, işlevsel olan ve bireyin amacına ulaşmasında aracılık görevi gören davranışlar bütünüdür. Bu davranışı sergileyen bireyler,

genellikle aileden uzaklaşmaktadırlar ve kendine yakın davranışlar sergileyen, kendine yakın hissettiği kişilerle daha fazla vakit geçirmektedirler. Bu davranışlar kimi zaman bireyin bireyselleşme ve özgürleşme sürecinde faydalı sonuçlar elde etmesine katkı sağlamaktadır. Ancak çoğunlukla riskli davranışların yaşam için olumsuz ve istenmeyen sonuçlar doğurduğu söylenmektedir. Riskli davranış olarak görülen bu davranışlar kişinin psikolojik, sosyal ve fiziksel olarak zarar görmesine neden olabilmektedir (Jessor ve ark., 2003).

Bu kuram üç ana sistem arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bunlar; Kişilik Sistemi (Personality System), Algılanan Çevre Sistemi (Perceived Environment System) ve Davranış Sistemidir (Behavior System). Bu sistemlerin nedensel ve açıklayıcı olarak herhangi bir davranışın meydana gelmesinde birbirlerini doğrudan etkiledikleri varsayılmaktadır. Her sistem kendi içinde hem risk faktörlerini hem de koruyucu faktörleri bulundurmaktadır. Koruyucu faktörler, dışsal faktörlerdir. Bu faktörler bireyin korunmasına ve problemlili davranış gösterme olasılığını azaltmasına imkân sağlamaktadır. Risk faktörleri ise, bireylerin riskli davranışta bulunma olasılığını artıran durumlardan oluşmaktadır (Jessor ve ark., 1991). Risk etkenleri koruyucu etkenler tarafından kontrol altına alınmaktadır. Kuramın kavramsal yapısı Şekil 1’de gösterilmiştir.

Sosyal Psikolojik Değişkenler

Şekil 1 Genç Yetişkin Takip Çalışmasında Kullanılan Problem-Davranış Teorisinin Kavramsal Yapısı (Jessor ve ark., 1991)

Bu kuramın temelinde yer alan davranış sistemi içerisinde riskli davranışlar; sosyal olarak bir endişe kaynağı olan, sosyal veya geleneksel toplumun ve otorite kurumlarının yasal normlarını hiçe sayan, genellikle onaylanmama ifadesinin sonucunda ortaya çıkan ve aşırı ifadelerle gösterilen davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Bu davranışları yapanlar toplum otoritesi tarafından hapis cezasına varana kadar bir cezalandırma ile karşılaşabilmektedir (Jessor ve ark, 1991).

Kuramın temelinde yer alan diğer bir sistem olan, kişilik sistemi ise birbiriyle ilişkili nispeten kalıcı değerler, beklentiler, inançlar, tutumlar, yönelimler ve benlik gibi bir dizi sosyo-bilişsel değişkenler ile sosyal öğrenmeyi ve insan gelişimini yansıtan deneyimlerdir (Jessor ve ark, 1991).

Son sistem olan sosyal çevre sistemi ise; algılanan ortamdaki farklı olarak, bireyleri daha büyük sosyal yapı içerisinde ele alır ve bireyin objektif yönlerini, günlük yaşamında diğer bireylerle olan sosyal etkileşimlerini ve deneyimlerinin birbiri ile olan ilişki bağlamını içerir. Bunlar sosyo-demografik çevreleri içeren çevresel sistemler, sosyo-ekonomik statü oluşturmak için meslek, eğitim kurumları vb. gibi çevresel sistemlerdir (Jessor ve ark, 1991).

Problem Davranış Kuramı'nda yer alan kişilik sistemi, algılanan sosyal çevre sistemi ve davranış sisteminin her biri riskli davranışlara yönelik hem koruyucu hem de risk faktörlerini içermektedirler. Ergenlerde problem davranışlar tek bir nedenle açıklanamaz görüşü, bu davranışların önlenmesinde ve bu davranışlara müdahale edilmesinde çeşitli durumlar gerektirdiğinin sebebi niteliğindedir (Jessor, 1991). Yani tek bir müdahale yöntemi ile riskli davranışı ortadan kaldırmak mümkün görünmemektedir.

Yukarıda yer verilen kuramlar incelendiğinde riskli davranışlarda bulunan bireylerin çevresindeki riskli davranış sergileyen insanlardan örnek alarak ve öz-yeterliliklerini referans alarak (Bandura, 1986) bu tür davranışlar sergilediği söylenebilir. Birey içinde bulunduğu ortamda riskli davranışlar sergiliyorsa, saygınlık kazanmak için de bu tür davranışlarda bulunuyor olabilir (Emler ve Reicher, 1995). Birey engellendiğini hissettiğinde (Merton, 1968), içinde bulunduğu kurumların yetersiz kaldığını düşündüğünde (Elliot ve ark., 1989), sağlıklı

toplumsallaşma süreci yaşayamadığında (Petraitis ve ark., 1995; Elliot ve ark., 1985) çevresiyle iletişim halinde olup kişisel gelişimini gerektiği gibi sağlayamadığında (Cloutier,1997), toplum kurallarının düzeni oluşturmada gerekli olduğuna inanmadığında (Hirschi ve Stark, 1969; Hirschi, 1969) da riskli davranışlar sergilemektedir. Ayrıca bireyin davranışları kişilik ve çevre sistemlerinden etkilenmektedir (Jessor ve ark, 1991) ve bireyler çevresel sistemlerle uyum içerisinde olamadığında (Corcoran ve Nichols-Casebolt, 2004) da riskli davranışlarda bulunabilmektedirler.

1.5. Riskli Davranışlarla İlgili Yapılan Çalışmalar

Tezin bu kısmında riskli davranış alt boyutlarının çeşitli değişkenlerle olan ilişkilerini inceleyen yurt içi ve yurt dışı çalışmalara yer verilmiştir.

1.5.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Yurt içinde yapılan çalışmalardan biri Arıcı Özcan ve Çelik, (2018)'in yürütmüş oldukları çalışmadır. Bu çalışma gençlerde riskli davranışlarda bulunma eğilimi ile anne-baba ebeveyn tarzları kavramlarının ilişkisi incelemiştir. Buna göre, algılanan anne ebeveynlik tarzlarından kusur bulucu, başarı odaklı ve aşırı izin verici ebeveynlik tarzlarının üniversite öğrencilerinde riskli davranışları olumlu yönde yordadığı tespit edilmiştir. Ayrıca algılanan baba ebeveynlik tarzlarından sömürücü/istismar edici ve kötümser/endişeli ebeveynlik tarzlarının da üniversite öğrencilerindeki riskli davranışları olumlu yönde yordadığı bulunmuştur. Bu çalışmaya göre anne baba ebeveyn tarzlarının üniversite öğrencilerinde riskli davranış sergileme eğilimi ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Arıkan ve arkadaşları (2017) üniversite öğrencilerinde riskli davranışları bazı sosyo-demografik faktörlere göre incelemişlerdir. Bu araştırmada sigara kullanım puanı, alkol kullanım puanı, uyuşturucu madde kullanım puanı ile anti-sosyal davranış puanı; erkek öğrencilerde kadın öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur.

Ayrıca, son sınıfta okuyan, geliri yüksek olan, okuduğu bölümden memnun olmayan, ailesi ile sorunu olan, daha önceden geçirilmiş depresyon öyküsü olan ve obeziteye sahip olan öğrencilerde de riskli davranışlar görülme olasılığı daha yüksek bulunmuştur. Bu çalışmada riskli davranışların çeşitli demografik değişkenlere (cinsiyet, kilo, sınıf, sosyo ekonomik düzey, bölüm, aile yaşantısı gibi) göre farklılaştığı görülmektedir.

Serdar Körük (2017)'ün üniversite öğrencilerinin riskli davranışlar sergilerken sahip olduğu düşünülen uyumsuz şema telafilerinin etkilerini incelemiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, erkeklerin asilik ve eleştiriye tahammülsüzlük şema telafilerinin, toplam riskli davranışlarının %33'ünü açıkladığını; kadınların asilik, eleştiriye tahammülsüzlük ve kontrol şema telafilerinin ise toplam riskli davranışlarının %29'unu açıkladığını tespit etmiştir.

Çamur ve arkadaşları (2007)'nin çalışmalarında, üniversiteye devam eden gençlerin cinsel yaşam, kişisel güvenlik, alkol, sigara, bağımlılık yapıcı madde kullanımı ve şiddetle ilişkili olan bazı riskli davranışları araştırmışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin %65,6'sı en az bir defa sigara içtiğini, %6,6'sı bağımlılık yapan zararlı madde kullandığını, %65,4'ü ise alkol içeren içecekleri en az bir kere denediğini ifade etmiştir. Katılımcıların %10,5'i en az bir kez fiziksel bir kavgaya karıştığını söylemiştir. Ayrıca erkekler kadınlara göre iki kat daha fazla güvensiz davranışlarda bulunmuşlardır. Evde yalnız yaşayan katılımcılar, evde arkadaş/kardeşle yaşayanlara, evde ailesi ya da akrabası ile yaşayanlara ve yurtda yaşayanlara kıyasla daha fazla riskli davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarının yaşam doyumları ile ilişkisinin incelendiği çalışmada, 22 ve üzeri yaş grubunda olan bireylerin sigara kullanım puanı, yaşı 20-21 olan gruba göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Anti-sosyal davranış, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve madde kullanımı puanları erkeklerde kadınlara göre daha yüksektir. Evde arkadaşları ile birlikte kalanların anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı ve sigara kullanımı puan ortalamaları devlet yurtda kalan gruba göre daha yüksektir. Alkol ve sigara kullanımı fen bilimlerinde okuyan öğrencilerde daha yüksek iken, okul terki sosyal bilimlerde okuyan

öğrencilerde daha yüksektir. Ayrıca riskli davranış puan ortalamaları arttıkça yaşam doyumu puan ortalamasında azalma gözlenmiş olup, negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir (Çinçik, 2019).

Yemen (2018)'in yaptığı araştırmaya katılan erkeklerin; anti-sosyal davranış, sigara kullanımı, alkol kullanımı, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı puan ortalamalarının, kadınlara oranla daha yüksek olduğu ve bu farklılığın anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine bakıldığında ise sigara kullanımı ve beslenme alışkanlıkları alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Buna göre alt sosyo-ekonomik seviyede olduğunu düşünen bireylerin, orta ve üst sosyo-ekonomik seviyede olduğunu düşünen bireylere oranla sigara kullanımı ve beslenme alışkanlıkları puan ortalamaları daha düşüktür. Akademik başarı değişkeni ile riskli davranış alt boyutlarından anti-sosyal davranışlar, sigara kullanımı, alkol kullanımı, okul terki ve madde kullanımının grup ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. Akademik başarısı yüksek olan yani 3.00-4.00 not ortalamasına sahip olan katılımcıların riskli davranış alt boyutları açısından puan ortalamalarının diğerlerine göre daha düşük olduğu saptanmıştır. Buna göre akademik açıdan başarılı olan bireyler daha az riskli davranışlar sergilemektedirler.

Hemşirelik bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinde riskli davranışların psikolojik dayanıklılık ve akran baskısı ile ilişkisine bakılmıştır. Sonuç olarak riskli davranışlar, akran baskısı ve psikolojik dayanıklılık durumlarının birbiriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda erkeklerde riskli davranışlar ve akran baskısı daha fazla görülürken, kadınların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerden sigara ve madde kullananlarda riskli davranışlar sergileme eğilimi ve akran baskısı yaşama olasılığı daha yüksektir. Ayrıca bu öğrencilerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin de daha düşük olduğu saptanmıştır (Çiydem, 2017).

Üniversite öğrencilerindeki riskli davranışların, dürtüsellik ve üst bilişsel inançlar ile ilişkisini inceleyen Tuna (2015), riskli davranış alt boyutlarının dürtüsellik ölçeğinden alınan puanlarla pozitif yönlü ilişki içerisinde olduğunu

saptamıştır. İntihar eğilimi ile üst biliş alt ölçek (olumlu inançlar, bilişsel güven, kontrol edilemezlik ve tehlike, düşünceleri kontrol ihtiyacı) puanları arasında olumlu ilişki olduğu tespit edilmiştir. Okul terki alt ölçeği ile üst biliş alt ölçek (bilişsel güven, kontrol edilemezlik ve tehlike) puanları arasında da olumlu yönde ilişki bulmuştur.

Yurt içinde yapılan çalışmalar incelendiğinde riskli davranışların aile tutumları (Arıcı Özcan ve Çelik, 2018), demografik değişkenler (Arıkan ve ark, 2017; Kağan ve Yazıcıoğlu, 2019; Yemen, 2018), uyumsuz şema telafileri (Körük, 2017), yaşam doyumu (Çinçik, 2019), akran baskısı, psikolojik dayanıklılık (Çiydem, 2017), dürtüsellik ve üst bilişsel inançlar (Tuna, 2015) gibi birçok farklı değişkenle ilişkili olduğu görülmektedir. Olumsuz aile tutumları, akran baskısı, dürtüsellik gibi değişkenlerdeki artış, riskli davranışların görülme olasılığını arttırırken, psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu, gibi değişkenlerdeki artışın, riskli davranışların görülme olasılığını azalttığı tespit edilmiştir.

1.5.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Gençlerin sağlık ve eğitim açısından gelecekleri ile ilgili beklentilerinin risk alma davranışlarını ne ölçüde etkilediğini konu edinen çalışmada; uyuşturucu satma, erken cinsel ilişkiye girme ve silah kullanımını içeren riskli davranış gösterme eğilimlerinin, gençlerde olduğu düşünülen “hiçbir şey kaybetmem” hipotezi ile ilişkisi incelenmiş ve gençlerin geleceklerini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Buna göre gelecek beklentisi düşük olan ergenlerde yani kaybedecek hiçbir şeyi olmadığını düşünen ergenlerde, riskli davranış sergileme eğiliminin de fazla olacağı düşünülmüştür. Okulda verilen eğitimin kalitesinin de riskli davranış sergilemede etkisinin olduğu tahmin edilmiştir. Hem bireysel hem de okul ikliminde incelenen çalışmada aile yapısı, okulun öğrencilerinden beklenti düzeyi ve depresif durumda olma durumlarının riskli davranışlarla ilişkisine bakılmıştır. Okulun toplam beklenti düzeyinin azalması, depresif durum sergileme eğiliminin artması ve bekar anne

yaygınlığının ergenlerde risk alma davranışını etkilediği tespit edilmiştir (Mullan Harris, Duncan ve Boisjoly, 2002).

Bağdat'ta yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinde alkol kullanım sıklığı incelenmiştir. Çalışma grubu üç farklı üniversitede öğrenim görmekte olan 18-24 yaş arası 1435 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre çalışma grubunun %9,2'si alkol tüketmektedir ve bunların %12,2 si ağır içicidir. Alkol tüketimi erkek öğrencilerde kadın öğrencilere göre daha fazladır. Ailesi ve akrabalarından ayrı yaşayanlar üniversite öğrencilerinde alkol tüketimi, birlikte yaşayanlara göre anlamlı olarak daha fazladır. Ayrıca sağlık bölümünde okuyanlar, sağlık dışında bölüm okuyanlara göre daha az alkol tüketmektedirler (Al-Ameri, Al Badri ve Lafta, 2016).

Çin'de yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinde intihar düşüncesinin, stres ve stresle başa çıkma stilleri ile olan ilişkisi incelenmiş ve 671 üniversite öğrencisi ile çalışılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgularda öğrencilerin %20'sinin en az bir kez intihar etmeyi düşündükleri tespit edilmiştir. Ayrıca intihar düşüncesinin stresle ve pasif başa çıkma stilleri olan kendini suçlama, hayal kurma ve kaçınma ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Aktif başa çıkma stilleri olan problem çözme ve yardım arama ile negatif yönde ilişkilidir (Zhang ve ark., 2012).

Üniversitede öğrenim gören kızlarda istismar travmasına maruz kalmanın riskli cinsel davranışlar üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmada altı farklı üniversiteden 209 kız öğrenci ile çalışılmıştır. İki aşamada veri toplanmıştır. Analizlerin sonucunda Majör depresyon (MDD) ve travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) yaşayan kızların; riskli davranış (riskli cinsel davranış, intihar eğilimi ve şiddet eğilimi) gösterme eğiliminde oldukları ve bu tür davranışlarda bulunmalarını arttırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca bir kere dahi olsa cinsel saldırıya maruz kalıp da travmatik belirti gösterenlerde riskli davranışlar gösterme eğilimi hiç travma yaşamayanlara göre daha fazla görülmektedir (Green ve ark., 2005).

Avustralya'da kadın üniversite öğrencilerinin alkol kullanımına bağlı riskli cinsel davranışlarının araştırıldığı çalışmada, çalışma grubu 18-25 yaş aralığında olan 235 kadın üniversite öğrencisidir. Katılımcılar ortalama ayda 4,97 gün alkol

tüketmektedir. Ayrıca katılımcıların %23,7'si son bir yılda alkollü olduğu zaman olumsuz bir durumla karşılaştığını belirtmiştir. 21 yaş üzeri olanlarda alkol kullanım sıklığı ile riskli cinsel davranışta bulunma pozitif yönde ve anlamlı ilişki içerisinde ve diğer yaş gruplarına göre riskli cinsel davranışta bulunma olasılıkları daha fazladır. Ayrıca yoğun bir şekilde alkol tükettikleri günlerde riskli cinsel davranışta bulunma olasılıklarının daha fazla olduğu bulunmuştur (Gilchrist ve ark., 2012).

Yurt dışı çalışmalar incelendiğinde riskli davranışların çeşitli demografik, sosyal ve psikolojik değişkenler ile ilişkili olduğu görülmektedir. Buna göre depresyon ve TSSB görülen bireylerde (Green ve ark., 2005), stresle başa çıkamayan bireylerde (Zhang ve ark., 2012) ve ailesinden ayrı yaşayan bireylerde (Al-Ameri ve ark., 2016) riskli davranış sergileme olasılığı artarken, gelecek beklentisinin artması (Mullan Harris ve ark., 2002), problem çözme ve yardım arama gibi başa çıkma stillerinin kullanımı (Zhang ve ark., 2012) ve sağlıkla ilgili bir bölümde okumak (Al-Ameri ve ark., 2016) gibi durumların riskli davranışta bulunma olasılığını azalttığı görülmektedir. Ayrıca riskli davranışların bir arada görülme olasılığına bağlı olarak (Ögel, 2007) alkol kullanımı sıklığının, riskli cinsel davranışta bulunma olasılığını arttırdığı da tespit edilmiştir (Gilchrist ve ark., 2012).

2. Sosyal Destek ve Algılanan Sosyal Destek

Sosyal destek kavramının kaynağı Kurt Lewin'in "Alan Kuramı" ve "Davranış Tanımı"ndan gelmektedir. Lewin'e göre sosyal destek; insanların davranışlarını etkilemede en önemli etkenlerden biridir. Çünkü birey; çevre ve davranışların birleşiminden, davranışlar ise sosyal ve psikolojik çevreden etkilenmektedir. Eğer bir bireyin davranışında değişiklik yapılmak isteniyorsa sosyal çevresinde değişikliğe gidilmelidir (Baldwin, 1967; Akt. Yıldırım, 1997).

Sosyal desteğin, çocukların ve ergenlerin yaşamında önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Gençlere sosyal çevreleri tarafından yetersiz veya yanlış destek sunulması, uyum sorunları, zararlı maddelerin kullanımı, suça yönelik davranışlar, kaygı ve özellikle olumsuz duygular gibi farklı durumlara sebep olmaktadır. Sosyal

desteğin; bireye olumsuz durumlarla sağlıklı başa çıkma yeteneği verdiği düşünülmektedir (Sorias 1988).

Alan yazın incelendiğinde sosyal desteğin bazı araştırmacılar tarafından yapısal, bazıları tarafından işlevsel olarak değerlendirildiği görülmektedir. Yapısal değerlendirmede sosyal desteğin; kimler tarafından verildiği, destek sağlayan kişilerin sayısı ve yakınlık derecesi gibi durumlar incelenmektedir. İşlevsel değerlendirmede ise sosyal desteğin; önemlilik düzeyi ve ihtiyacı karşılama derecesi ele alınmaktadır (Yıldırım, 2005). Bu çalışmada her iki durum da ele alınmıştır.

Florian, Mikulincer ve Bucholtz (1995) sosyal desteği (social support) resmi veya gayri resmi ilişkiler vasıtasıyla elde edilen teselli, yardım veya bilgi olarak tanımlamışlardır. Ayrıca sosyal destek kavramının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu bildirmişlerdir.

Sosyal destek; bireylerin hayatları boyunca yaşamış oldukları veya yaşayacakları zorlanmalar, travmalar, problemler ve sorunlu yaşantılar karşısında dayanma gücünü arttırmak için dış kaynaklı biyolojik, psikolojik ve davranışsal yardımcılarıdır (Kef, 1997; Akt: Yayıncı, 2016).

Aynı zamanda sosyal destek; sevilen, sayılan, saygı duyulan, ilgilenilen, değer verilen ve yardım istenilebilen sosyal ağ örüntüsüdür ve bu sosyal ağ bireyleri büyük stres kaynaklarından (hastalık, sevdiği bir insanın kaybı...) ve yaşamın kriz dönemlerinden koruma işlevine de sahiptir (Osseiran-Waines ve Elmacian, 1994). Ayrıca sosyal destek aile ve yakın çevre tarafından verilen maddi ve manevi desteklerin tümüdür (Sarason ve ark. 1991).

Bir başka sosyal destek tanımında ise; bireyin kendisine yakın hissettiği bireylerle, sırlarını paylaşabilecek kadar güvenmesi olarak tanımlanmıştır (Baldwin, 1967; Akt. Yıldırım, 1997). Bu bakımdan sosyal desteğin zorlu yaşam koşullarında, bireyin ihtiyaçlarına yönelik doyumu sağlamada ve iyilik hallerinin devamlılığını sürdürmede önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Shumaker ve Brownell, 1984). Aynı zamanda algılanan sosyal desteğin bireylerin öznel iyi oluşlarının

sağlanmasında etkili olduğu (Gülaçtı, 2010) ve psikolojik dayanıklılıklarını arttırdığı (Terzi, 2008) da görülmektedir.

Algılanan sosyal destek, sosyal desteğin birey tarafından algılanma biçimi olduğundan; tanımı sosyal desteğe göre biraz farklılaşmaktadır. Algılanan sosyal destek çevremizdeki insanlardan, özellikle sevdiğimiz ve değer verdiğimiz insanlardan tarafından sağlanan desteğin varlığının hissedilmesi ve bu desteğin yeterliliğinin bilişsel açıdan değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Park, 2007).

Araştırmacılara göre alınan sosyal destektense algılanan sosyal destek daha önemlidir. Çünkü bireyin kendisinde ve çevresindeki destek kaynaklarında, değişimler yaşandığı zaman, alınandan ziyade algılanan sosyal desteğin daha önemli olduğu ileri sürülmektedir (Cohen ve Wills, 1985).

Cutrona ve arkadaşları (1994)'na göre kişinin algıladığı sosyal desteği hissetmesi için; sosyal desteği ihtiyaç olarak görmesi, sosyal desteğin elde edilebilir olması ve sosyal desteği nasıl kullanacağını bilmesi gerekmektedir. Kişinin “zor durumda kalırsam arkamda dağ gibi duran sevdiklerim var” gibi bir inancı olduğunda hayatın getirdiği zorluklar ile daha cesaretli olarak yüzleşebilmektedir.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal destek ve algılanan sosyal destek özünde birdir. Ancak bireyin çevresindeki insanlar ona sosyal destek sağlıyorlarken bu destek birey tarafından yok gibi algılanabilir. Bireyin algıları söz konusu olduğunda sosyal desteğin birey açısından var olup olmama durumu değişebilmektedir (Cohen ve Wills, 1985).

Sosyal desteğin hangi kaynaklardan elde edildiği de önemlidir. Araştırmacılara göre bireyler farklı kişileri sosyal destek kaynağı olarak görebilmektedirler. Bunlar bireyin aile üyeleri, eşi, çocukları hatta yakın arkadaşları olabilir (Hupcey 1998).

Özbesler (2001) sosyal destek kaynaklarını formal kaynaklar olan resmi kurumlar, sivil toplum örgütleri, etnik ve dini gruplar ve informal kaynaklar olan aile, akraba, eş, komşu, arkadaş gibi kaynaklar olarak ele almıştır.

Sosyal destek kaynaklarını ayrıca; bireyin çevresi, ailesi, ailesinin çevresi, arkadaşları, onun için özel olan karşı cinsten arkadaşları veya eşi, öğretmenleri,

ideolojik, dinsel veya etnik gruplar, iş arkadaşları yani kısacası yaşadığı toplum oluşturabilir (Cohen ve Wills, 1985). Bu çalışmada Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanıldığından sosyal destek kaynakları; aile, arkadaş ve özel insan olarak ele alınmıştır.

Birch (1998) sosyal destek kaynaklarını işlevlerine göre ayırarak incelemiştir. Bunlar; bireye (1) bilgi desteği, (2) duygusal destek, (3) araçsal destek ve (4) değerlendirici destek sağlayan kaynaklardır. Bir başka ifade ile kişi bir konuda bilgilenmek istiyorsa bilgi desteğine, zor bir durumu atlatmak için manevi destek istiyorsa duygusal desteğe, maddi destek gerektiren problemlerle bir durumla başa çıkmak için araçsal desteğe, bir konu hakkında değerlendirilme ve nasihat istiyorsa değerlendirici desteğe ihtiyaç duymaktadır.

Birey tüm bu destekleri çoğunlukla zorlu yaşam koşullarına dayanma kapasitesini arttırmak, yalnız olmadığını hissetmek için ihtiyaç duyar. Bu desteği almadaki amaç, bireyin çevresinden algıladığı sosyal desteğin azlığını veya fazlalığını sorunları ile baş etmesinde önemli bir etken olarak görmesidir (Thoits, 1986).

Bu bağlamda algılanan sosyal desteğin gençlerin yaşamında önemli bir yere sahip olan (Sorias, 1988), zorlu yaşam koşullarıyla başa çıkmalarına yardımcı olan (Kef, 1997; Akt: Yayıncı, 2016), yakın çevresi (Sarason ve ark., 1982) ve içerisinde bulunulan kurumlar (Özbesler, 2001) tarafından sağlanan, maddi ve manevi her türlü (Birch, 1998) desteğin sağlandığına dair olan inancı (Park, 2007) olduğu söylenebilir.

Yukarıda verilen bilgiler ışığında, gençler için algılanan sosyal desteğin yaşamları boyunca önemli bir yere sahip olduğu ve zorlu koşullarla baş edebilmeleri için gerekli olduğu görülmektedir. Üniversite ortamındaki zorlu koşullardan biri olan riskli davranışlar ile karşı karşıya kalmak gençler için sıkıntı yaratabilmektedir (Kef, 1997; Akt: Yayıncı, 2016). Alan yazın incelendiğinde ASD'nin artmasının, bireylerin riskli davranışlarda bulunma olasılıklarını azalttığı tespit edilmiştir. Bu nedenlerden dolayı, söz konusu iki kavramın bir arada incelenmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

2.1. Algılanan Sosyal Destek ve Riskli Davranışlar ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Tezin bu kısmında riskli davranış alt boyutları ile algılanan sosyal desteğin bir arada yer aldığı yurt içi ve yurt dışı çalışmalara yer verilmiştir.

2.1.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Yurt içinde yapılan çalışmalardan birisi Kızıлтаş (2019) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri, stresle başa çıkma becerileri, öz denetim düzeyleri, madde kullanma riskleri ve algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmiştir. Buna göre erkekler kadınlara göre daha fazla madde kullanım riski göstermiştir. Arkadaşlarıyla aynı evde kalan öğrencilere göre aile yanında ya da devlet yurdunda kalan öğrenciler daha az madde kullanmaktadırlar. Bireylerin sürekli kullandıkları bir ilacın olması, sigara içmeleri ve ailesinde bağımlılık ile ilgili herhangi bir tedavi alan birinin olmasının da madde kullanma riskini artıran değişkenler oldukları bulunmuştur. Dini değerler, sağlığa zararlı olması, tadını beğenmeme, aile içerisinde kuralların olması gibi faktörler ise madde kullanım riskini azaltmaktadır. Öğrencilerin sadece ailelerinden algıladıkları sosyal destek, alkol ve madde kullanma riskiyle negatif yönlü ilişki içerisindedir. Bununla birlikte algılanan sosyal desteğin madde kullanım riskini açıklama açısından modele anlamlı bir katkısı bulunmamaktadır (Kızıлтаş, 2019).

İskender (2018); üniversite öğrencilerinin riskli davranışları ile boş zamanda sıkılma algısı arasındaki ilişkide çok boyutlu algılanan sosyal desteğin aracı rolünü araştırmıştır. Buna göre çok boyutlu algılanan sosyal desteğin boş zamanda sıkılma algısı ile riskli davranış alt boyutlarından sigara kullanımı, beslenme alışkanlıkları, intihar eğilimi ve anti-sosyal davranışların arasındaki ilişkide aracılık ettiği ve çok boyutlu algılanan sosyal desteğin riskli davranış gösterme eğilimini azaltmakta olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca erkek öğrencilerin alkol, uyuşturucu ve sigara gibi

zararlı madde kullanımları ve anti-sosyal davranış sergileme risklerinin kadın öğrencilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Üniversiteye yeni kayıt yaptıran öğrencilerde riskli sağlık davranışlarının sıklığını, riskli davranışları etkileyen faktörleri ve algılanan sosyal desteğin riskli sağlık davranışlarıyla ilişkisini belirlemek için Yazıcı (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışma, 529 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmaya göre son bir ay içerisinde sigara içme ve alkol kullanma, erkeklerde kadınlara göre daha fazladır. Son bir yıl içinde; motosiklet veya bisiklet binen öğrencilerin %80,3'ünün hiç kask takmadığı anlaşılmıştır. Bu da öğrencilerin riskli davranış sergilemeye eğilimli olduklarını göstermektedir. Ayrıca katılımcıların %8,2'sinin ciddi şekilde intihar etmeyi düşündüğü ve %18,4'ünün fiziksel şiddet içeren kavgaya karıştığı tespit edilmiştir. Aile sosyal desteğinin artması, bireylerde sigara, alkol ve madde kullanma ihtimali ile negatif yönde ilişkili olarak bulunmuştur.

Bağlanma, algılanan sosyal destek ve psikolojik belirtilerin riskli davranışları ne yönde etkilediğini araştıran bir çalışmada; güvensiz bağlanma ve psikolojik belirtilerin riskli davranışları pozitif yönde ve orta düzeyde etkilediği saptanmıştır. Algılanan sosyal desteğin ise riskli davranışları negatif yönde ve orta düzeyde anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Psikolojik belirtilerin algılanan sosyal desteğe ve güvensiz bağlanmaya aracılık ettiği belirlenmiştir. YEM ile oluşturulan modelin riskli davranışlarda bulunma olasılığı üzerindeki toplam varyansın %25'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Buna göre katılımcıların riskli davranışlarının oluşmasında algılanan sosyal desteğin, bağlanma tarzlarının ve psikolojik belirtilerin önemli rol oynadığı tespit edilmiştir (Körük, 2016).

Yakın ilişkide kadına yönelik psikolojik şiddetin öz yeterlik inancıyla ve algılanan sosyal destekle ilişkisinin incelendiği çalışmada; romantik ilişkide psikolojik şiddetin, algılanan sosyal destek ve öz yeterlik değişkenleri ile negatif yönde anlamlı ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Algılanan sosyal destek ile partneri tarafından fiziksel, ekonomik, cinsel şiddete maruz kalma ve aile tarafından fiziksel, ekonomik şiddete maruz kalma değişkenleri anlamlı bulunmuştur. Algılanan

sosyal destek alt boyutları olan aile, arkadaş ve özel insan değişkenleri, yakın ilişkide psikolojik şiddeti negatif yönde ve anlamlı olarak yordamaktadır (Utkan, 2019).

Spor yapan genç yetişkin (18-30 yaş arası) bireylerin saldırganlık düzeylerinin, öznel iyi oluş ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada algılanan sosyal desteğin alt boyutu olan aile değişkeni ile saldırganlığın alt boyutları olan dolaylı saldırganlık ve fiziksel saldırganlık değişkenleri arasında olumsuz yönde anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca algılanan sosyal destek alt boyutlarından olan aile desteğinin ve öznel iyi oluş alt boyutları olan ilgi duyulan etkinlikler, iyimserlik, yaşamını kendi geçmişi ve başkalarının hayatlarıyla kıyaslama ve karamsarlık değişkenleri saldırganlığın toplam varyansını %37 oranında anlamlı olarak açıklamaktadırlar (Yalçın, 2019).

Bir başka çalışmada çok boyutlu sosyal destek alt boyutları olan aile, özel insan ve arkadaş değişkenlerinin, içe yönelimin ve akademik başarının ergenlerin anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı, beslenme alışkanlıkları, okul terki göstergeleri ile ifade edilen riskli davranışlarını yordama gücü ele alınmıştır. Gençlerde riskli davranışların yordanmasına yönelik olarak geliştirilen model, istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu modele göre algılanan sosyal destek değişkeninin riskli davranışlar alt boyutlarını anlamlı olarak yordamaktadır (Gençtanırım Kuru, 2010).

Yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde algılanan sosyal desteğin riskli davranış alt boyutları ile daha çok negatif yönlü ilişki (Gençtanırım Kuru, 2010; İskender, 2018, Kızıldaş, 2019, Yazıcı, 2017) içerisinde olduğu görülmektedir. Buna göre algılanan sosyal desteğin riskli davranışların azalması ile ilişkili olduğu söylenebilir. Algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile sosyal desteğinin zararlı madde kullanımında (Kızıldaş, 2019; Yazıcı, 2017) azaltıcı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca algılanan sosyal desteğin riskli davranışların meydana gelmelerinde açıklayıcı etkisi olduğu (Gençtanırım Kuru, 2010; Körük, 2016) da tespit edilmiştir.

2.1.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Üniversite öğrencilerinde alkol kullanımı ve dindarlık arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünün incelendiği bir çalışmada, dindarlığın iki boyutu: dini bağlılık ve dini başa çıkma, alkol kullanımının yordayıcıları olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu 221 üniversite öğrencisidir ve katılımcıların çoğunluğu Hristiyan'dır (% 73,8). Analizlerin sonucunda dindarlığın ve algılanan sosyal desteğin artmasının alkol kullanımını azalttığı tespit edilmiştir. Ancak algılanan sosyal destek dindarlık ile alkol kullanımı arasında aracı etkiye sahip değildir (Menagi, Harrell and June, 2008).

18-35 yaş arası gençlerle yürütülen bir çalışmada Yerli Hawaiiililer, Filipinliler ve Doğu Asyalıların sosyal ağ özelliklerinin, algılanan sosyal destek değişkeni ve sigara kullanımları ile ilişkisi araştırılmıştır. Toplamda 435 kişiden oluşan çalışma grubunun %60,6'sı kadındır. Hayatları boyunca sigara içenler %50,6, son 30 günde sigara içenler ise %20'dir. Analizler sonucunda yerli Hawaiiili gençlerin daha geniş sosyal ağları mevcuttur. Gençlerin sahip oldukları sosyal ağdaki birey sayısının fazla olması ile sosyal bağların kuvvetli olmasının daha yüksek algılanan sosyal desteğe sahip olmalarına ve sigara içme olasılıklarının azalmasına neden olduğu tespit edilmiştir (Pokhrel ve ark., 2016).

Okullarda akran zorbalığının ve algılanan sosyal desteğin ergen psikolojik iyi oluşu üzerine etkilerinin incelendiği bir araştırmanın verileri 450 erkek ve 395 kız öğrenciden elde edilmiştir. Kadın öğrencilerde yakın arkadaştan ve sınıftaki arkadaşlardan algılanan sosyal destek, erkek öğrencilere nazaran yüksek düzeyde anlamlı bir farklılık göstermektedir. Psikolojik iyi oluş ile algılanan sosyal destek arasındaki korelasyona bakıldığında ise akran desteğinin kızlarda psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili olduğu, aile ve toplam algılanan sosyal desteğin ise hem kızlarda hem de erkeklerde psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çoklu regresyon analizleri, her iki cinsiyet için de sık maruz kalınan akran mağduriyetinin ve düşük sosyal desteğin nispeten zayıf zihinsel sağlığa önemli ölçüde neden olduğunu göstermiştir (Rigby, 2000).

Ergenlerle yapılan bir başka çalışmada aile, okul ve yaşıtlarından gelen olumsuz destek algılarının duygusal ve davranışsal problemler üzerindeki etkileri açısından ne ölçüde farklı olduğunu ve çoklu sosyal destek sistemlerinin olumsuz algılarının ergenlikte çoklu duygusal ve davranışsal sorunların varlığıyla ne ölçüde ilişkili olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Örneklem 16-18 yaş arası 476 lise öğrencisinden oluşmuştur. Bu sayı dört eşit parçaya bölünmüş (119 kişi) ve herhangi bir duygusal ve davranışsal sorunu olmayan, sadece duygusal sorunları olan, sadece davranışsal sorunları olan ve hem duygusal hem de davranışsal sorunları olan şeklinde gruplandırılmıştır. Alt gruplar arasındaki olası farklılıklar aile, okul ve yaşıtlarından algılanan sosyal destek ve olumsuz algılanan destek sistemlerinin sayısı açısından test edilmiştir. Elde edilen bulgularda okul ile ilgili desteğin olumsuz algılanmasının, özellikle davranışsal problemlerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Akranlardan alınan destek ile ilgili olumsuz algının özellikle duygusal problemlerle ilgili olduğu görülürken, aileden alınan desteğin olumsuz algılanmasının hem duygusal hem de davranışsal işlev bozukluğu ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülmüştür. Sonuçlar olumsuz algılanan aile desteğinin ergenlik döneminde duygusal ve davranışsal sorunların gözlenmesinde baskın bir rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle, ergenlik döneminde duygusal ve davranışsal sorunları önlemek için, risk altındaki aileleri mümkün olan en erken aşamada tanımlamak ve ilgili ebeveynlere eğitim ve destek sağlamak büyük önem taşımaktadır (Garnefski ve Diekstra, 1996).

Yurt dışındaki çalışmalar incelendiğinde dindarlığın ve algılanan sosyal desteğin artmasının alkol kullanımını azalttığı tespit edilmiştir (Menagi, Harrell and June, 2008). Akran zorbalığına maruz kalan öğrencilerin algılanan sosyal desteği düşük hissettikleri ve psikolojik iyi oluşları üzerinde negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir (Rigby, 2000). Ayrıca kültürel farklılıklara bağlı olarak gençlerin tanıdıklarının fazla olmasının daha yüksek algılanan sosyal desteğe sahip olmalarına ve sigara içme olasılıklarının azalmasına neden olmaktadır (Pokhrel ve ark., 2016). Kısacası algılanan sosyal destekle riskli davranış alt boyutları arasında negatif yönlü ilişki olduğu söylenebilir.

Alan yazında incelenen çalışmalara bakıldığında, sonuçların birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Riskli davranışlar alt boyutları ile algılanan sosyal destek alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler tespit eden çalışmaların (Yazıcı, 2017; Utkan, 2019; İskender, 2018; Rigby, 2000; Pokhrel ve ark., 2016) yanı sıra nadiren de olsa anlamlı ilişki olmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar (Kızıltaş, 2019) da bulunmaktadır. Algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile desteğinin riskli davranışlar üzerinde daha fazla etkisi olduğu görülmektedir (Garnefski ve Diekstra, 1996; Pokhrel ve ark., 2016; Kızıltaş, 2019; Yazıcı, 2017). Alan yazında farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar olması nedeniyle, bu araştırmada riskli davranışlar ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkilerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

3. Ahlaki Uzaklaşma

Ahlaki uzaklaşma (moral disengagement) kavramı Albert Bandura tarafından ileri sürülen bir kavramdır. Türkçe literatürde bu kavram ahlaki çözülme (Okutan, 2016; Çetin, 2019), ahlaki geri çekilme (Yalçın, 2014), ahlaki kayıtsızlık (Yavuz Birben, 2019) ve ahlaki uzaklaşma (Ekmekçioğlu, 2019; Köklü, 2019) gibi farklı ad ve terimlerle ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu çalışmada “ahlaki uzaklaşma” teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bandura (2002)’nın sosyal bilişsel yaklaşımına göre birey kendini mutlu ve değerli hissedecek şekilde davranmaya eğilimlidir. Bu eğiliminden dolayı birey ahlak dışı davranış sergilemek istemez. Nitekim birey öz düzenleme/denetleme mekanizmasına sahiptir ve bu mekanizma sayesinde ahlaki düşüncelerini düzenlemektedir. Ahlaki düşünce de öz düzenleme mekanizması tarafından eyleme dönüşmektedir (Bandura, 1999). Bu teoriye göre ahlaki uzaklaşma; bireyin insani duygu, düşünce ve davranışlarından uzaklaşarak diğerlerine karşı insan dışı, zalimce davranışlar sergilemesine neden olur. Böylece bireyin kendine yönelik ahlaki kınama ve öz eleştiri yapmasını engeller. Kişiyi rahatsız edici duygulardan ve düşüncelerden arındırır ve böylece birey toplum tarafından kabul gören ahlaki kuralları reddederek

kendi kurallarını oluşturur. Bu reddediş ahlaki davranış ile ahlak kurallarını koyanlar arasında sosyal ve psikolojik çatışmalara neden olabilir (Bandura, 1999).

İnsanoğlu hümanist anlayışa göre vicdanlı ve iyi olmaya eğilimli bir varlık olarak varsayılsa da kimi zaman vicdan kavramı ahlaki uzaklaşmanın etkisinde kalabilmektedir. Ancak nasıl oluyor da iyi bir birey başkaları, kimi zaman da kendisi için iyi sonuçlar doğurmayacak davranışları gerçekleştirdikten sonra hayatına kaldığı yerden devam edebiliyor, işte bu tartışılmalı bir konu olmuştur. Akla uygun hale getirilen bu tür durumlar bireyin sosyal kimliği, ait olduğu grubun gerek madden gerekse manen sahip olduğu yüce amaçlar ile saygın görülen kişilerin etkili söylemlerinden etkilendiğinden gerçekleşiyor olabilir (Okutan, 2019). Bu tür durumları açıklamak için Bandura Ahlaki Uzaklaşma Kuramı ile bireylerin gerçekleştirdiği ahlak dışı eylemleri hem kendini hem de grubu aklayacak biçimde düzenlemelerini sağlayan ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını geliştirmiştir.

Bandura'nın tanımlamış olduğu ahlaki uzaklaşma kavramı; insanoğlunun toplum tarafından hoş görülme bir davranışı gerçekleştirdikten sonra sonucunu ahlaki olarak akla uygun hale getirebilme durumu olarak ele alınmaktadır (Bandura, 1999). Bu kavram toplum tarafından en kötü denebilecek düzeyde olan ahlaki davranışların bile kişinin kendini ahlaken ve vicdanen rahat hissederek nasıl gerçekleştirebileceğini açıklamaktadır (Okutan, 2019).

Ahlaki uzaklaşma; bireylerin yaptıkları ahlak dışı davranışların ahlaka uygun olmadığını bildikleri halde, kendi bilişleri tarafından bir mantık çerçevesi oluşturmalarına ve bu davranışları kabul edilebilir hale getirerek davranış sürdürmelerine olanak sağlar (Bandura, 1999).

Bandura (1991)'nin yaptığı bir başka tanımlamada ahlaki uzaklaşma; benliği düzenleyen mekanizmaların etkisiz hale getirilmesi işlemidir. Birey ahlaken uzaklaşma yaşadığında kişisel benlik yaptırımları devreden çıkar ve birey artık davranışında herhangi bir ahlaki yaptırımın olmadığına inanır. Bu durum ortalama bir insanın zalimce davranışları nasıl sergilediğine dair sosyo-bilişsel bir açıklama getirir (Bandura ve ark., 1996). Ahlaki uzaklaşma bireylerin öz düzenleme fonksiyonlarını pasifleştirmede önemli bir rol oynar (Moore ve ark., 2018).

Ahlaki uzaklaşma sürecinde birey ahlaki düşünce ve davranışı arasında aracılık eden öz düzenleme mekanizmalarını devreden çıkarır ve birey davranışın herhangi bir ahlaki yaptırımı olmadığına inanır. Çünkü bireyin öz değerlendirme mekanizmaları aktif değildir. Öz değerlendirme etkin olmadığına bilişsel tutarsızlık meydana gelmez. Bireyin öz tepkisi içsel ve dışsal değerlendirmelere bağlı olarak gerçekleşir. Ancak ahlaki uzaklaştırma bu değerlendirmeleri yapabilmeleri için ortaya çıkan ipuçlarını bireylerin görmezden gelmelerine neden olur (Bandura ve ark., 1996). Bir nevi vicdani küntlük oluşturur ve bireylerin insanlık dışı eylemler yapmasına yol açar (Okutan, 2019).

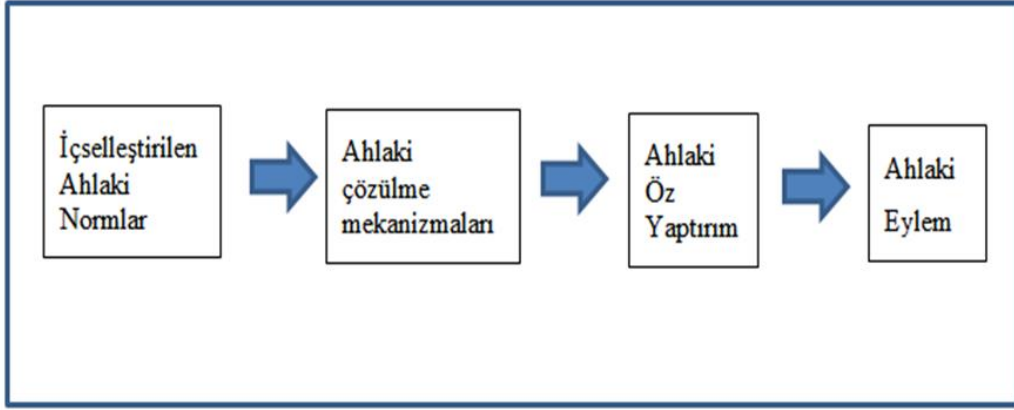
Ahlak dışı davranış gösteren bireyler kendilerini suçlu ya da rahatsız edici duygular (suçluluk, utanç gibi) içerisinde hissederler (Sheikh ve Janoff-Bulman, 2009). Bireyler bu duyguları ortadan kaldırmak için sosyo-bilişsel bir süreçle kendi düşüncelerini düzenleme ihtiyacı hissederler (Bandura, 1999). Bu durumda birey yapmış olduğu davranıştan dolayı rahatsız edici duygular yaşamamak için bir takım mazeret ve gerekçeler ileri sürerek kötü ya da yanlış davranışı kabul edilebilir hale getirmeye çalışır (Fida ve ark., 2015).

Bireyler ahlak dışı davranışları ahlaki uzaklaşma mekanizmaları ile kabul edilebilir hale getirirler. Yani ahlaki uzaklaşma öz düzenleyici mekanizmaların etkisiz hale getirilmesi durumudur. Bu etkisizleştirme ahlaki uzaklaşma mekanizmaları ile sağlanır (Bandura ve ark., 1996).

Ahlaki uzaklaşma eğilimi yükseldikçe bireyler ahlaki uzaklaşma mekanizmalarını kullanarak öz düzenleme fonksiyonlarını pasif hale getirirler. Böylece yapmış oldukları eylemlerde herhangi bir vicdani rahatsızlık veya suçluluk hissetmezler (Bandura, 1990). Ancak öz düzenleme mekanizmaları aktif hale gelirse ahlaki olmayan davranışlarda bulunmak suçluluk duygusuna yol açtığından birey tarafından engellenebilir (Moore ve ark., 2012). Bu suçluluk duygusunu yaşamamak için bireyler ahlaki uzaklaşma işlevini kullanırlar ve bilişsel işlevi devre dışı bırakarak rahatsız edici duygular yaşamazlar (Bandura, 1999).

Bandura (1990)'ya göre birey bir eylemi gerçekleştirirken kendini düzenleyici sistemi kullanır. Bu sistemi oluşturan bireyin içselleştirdiği ahlaki normlar, ahlaki

uzaklaşma mekanizmaları ve ahlaki öz yaptırımlardır. İçselleştirilen ahlaki normlar ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının süzgecinden geçirilerek ve ahlaki öz yaptırımın sonucuna bağlı olarak ahlaki eylemlere dönüşürler (Okutan, 2019). Aşağıdaki tabloda bu süreç özetlenmiştir.

Şekil 2 Ahlaki Uzaklaşma Kuramı'na göre Kendini Düzenleyici Sistem (Bandura, 1990)

Bandura (1986; 1990) ahlaki uzaklaşma eyleminin sekiz alt mekanizmadan oluştuğunu ileri sürmüştür. Aşağıda bu mekanizmalar alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.1. Ahlaki Uzaklaşma Mekanizmaları

3.1.1. Ahlaki Meşrulaştırma (Moral Justification)

Bu kavram, ahlaki kurallara aykırı davranışların bilişsel bir süzgeçten geçirilerek olumlu ve gerçeğe uygun hale getirilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Bandura, 1990; Moore ve ark., 2012). Ahlaka uygun olmayan davranışlar daha yüksek bir ahlaki amaca hizmet ettiği düşünülerek anlamını değiştirdiği düşünülür. Böylece ahlak dışı eylem kişi ve sosyal çevre tarafından kabul edilebilir hale gelir (Bandura, 1990; 2002).

Nihayetinde daha iyi bir amaç için bazı ahlaki kurallar göz ardı edilebilir hale gelir. Bir başka deyişle; ahlaki meşrulaştırma zarar verici davranışların birey tarafından ahlaki, sosyal ya da örgütsel bir takım amaçlara hizmet ettiği düşüncesiyle kişisel ve sosyal açıdan kabul edilebilir hale getirilmesi sürecidir (Knoll ve ark., 2016). Örneğin ahlaki kurallar dâhilinde adam öldürmek ahlak dışı bir davranışken, vatani korumak için adam öldürmek ahlaki açıdan sakıncalı görülmediği gibi o vatanda yaşayan insanlar tarafından hoş giden bir durum haline dönüşebilir (Okutan, 2019).

Ahlaki uzaklaşmanın bu mekanizması davranışın gerçekleşmesinden önce meydana gelir ve genellikle ahlaki bir temele dayandırıldıktan sonra eylem gerçekleştirilir. Böylece ahlak dışı olarak görülen eyleme ahlaki bir amaç kazandırılarak ahlaklı bir davranışa dönüştürülmesi sağlanmış olur (Bandura, 1990).

3.1.2. Örtmece Dil (Euphemistic Language)

Bireylerin ahlaki standartlara kayıtsız kalmak için kullandıkları bir diğer yöntem, bu eylemleri üstü kapalı bir dil kullanarak dillendirmeleridir. Yapılan eyleme verilen adın değişmesi eylemin kendisine yüklenen anlamı değiştirebilmektedir (Bandura, 2002).

Bireyler için uygun olmayan, nahoş veya korkunç anlam ifade eden kelimeler örtmece sözlerle ifade edilir. Hoşa gitmeyen kelimeleri kullandığımızda oluşan olumsuz çağrışımı engellemek için bu kelimelerin yerine kullanılabilecek daha müphem, yumuşak, zararsız kelimeleri kullanabiliriz (Çağatay, 1974). Bu ifadeler Bandura (1999) tarafından örtmece dil olarak adlandırılır ve ahlaki uzaklaşma mekanizmalarından biri olarak tasvir edilir.

Örtmece dil, ahlaki olmayan eylemler üzerindeki olumsuzluğu gidererek ve dolaylı yollarla özneye yüklenen suçu ortadan kaldırarak mekanik bir anlam kazandırma durumudur. Böylece kuraldışı davranış maskelenir veya saygıdeğer bir görünüm kazanır (Bandura, 1999) Olayı yapan özne yerine edilgen ifade

kullanılması, öznenin sorumluluğunu ortadan kaldırır. Sanki olay istem dışı gerçekleşmiş gibi olur (Bandura, 1990; 1999). Örneğin “işkence” yerine “sorgu yöntemi”, akrana yönelik “şiddet içerikli durum”a “şakalaşma” denmesi örtmece dile örnek olarak verilebilir.

3.1.3. Hafifletici Kıyaslama (Palliative Comparison)

Birey bu ahlaki uzaklaşma mekanizması sayesinde kötü bir davranışı kendisinden daha kötü bir diğer davranışla kıyaslayarak yapmış olduğu davranışı hafiflettiğini düşünür. Böylece yapmış olduğu davranışın sonucu olan olumsuz duygulardan kurtularak davranışı kabul edilebilir kılar (Bandura, 1999).

Bir başka deyişle birey, kensdisinin ahlak dışı yapmış olduğu eyleme yüklediği atıf ya da yapmış olduğu mukayese ile eylemi hafifletme yoluna gider. Karşılaştırılan davranış ne kadar zalim ve gaddarca olursa, bireyin işlemiş olduğu davranışın olumsuz duygusu o derece azalacaktır (Bandura, 2002).

Bu mekanizma daha çok savaş veya askeri faaliyetleri haklı çıkarmak için kullanılır (Bandura, 1990). Bazı ulusların “terör saldırısında” ölen insanları bahane ederek terör bölgelerine ve teröre destek verdikleri gerekçesiyle diğer bölgelere savaş ilan etmeleri ve oradaki insanları öldürmeleri hafifletici kıyaslama durumuna örnek olarak verilebilir.

3.1.4. Sorumluluğun Yer Değiştirmesi (Displacement of Responsibility)

Bu mekanizma ile birey yapmış olduğu davranışın sorumluluğunu başka bireyler üzerine yönlendirerek vicdani rahatlama sağlamaya çalışır. Örneğin insanlar bir takım örgüt veya otoritelerin altında bu tür işler yaptıklarını beyan ederek, emre uyduğu gerekçesiyle yapmış olduğu davranışın sorumluluğunu üstlenmez. Böylece gerçekleştirdiği eylemin aktif faili olmaktan çıkar (Bandura, 2002).

Bireylerin etkisi altında kaldıkları durumlar sadece otorite merkezleri değil, alkol, uyuşturucu madde veya öfke patlaması gibi çeşitli durumlar da olabilmektedir. Bireyin etkisi altında olduğunu söylediği güç ne kadar kuvvetli ise yapmış olduğu davranış karşısında sorumlu hissetmesi de o derecede azalır. Birey ahlak dışı davranışlar gerçekleştirenken etkin rol almadığını düşündüğünde ahlak dışı davranışa eğilimli olma olasılığı da artar. Bireyler eylemlerinin gerçek faili olmadıklarına inandıklarından, yapılan davranışın sonucunda herhangi bir rahatsızlık verici duygu hissetmezler (Bandura, 1999).

Örneğin cinnet geçirdiği iddiasıyla tüm aile üyelerini katledebilen bireyler genellikle öfke nöbeti geçirdiği için aklının başından gittiğini ve kendinin bu durumda bir suçu olmadığını iddia edebilirler. Alkollü araç kullanan bir birey geçirdiği bir kaza sonucunda birinin ölümüne sebep olduğu zaman suçunu alkollü olduğu için kontrollü olmadığını söyleyebilir.

3.1.5. Sorumluluğun Yayılması (Diffusion of Responsibility)

İnsan sosyal bir varlık olduğundan diğer insanlarla bir arada vakit geçirmeye, çeşitli konularda onlardan yardım istemeye ihtiyaç duyar. Bu yardımlaşma sayesinde insan birçok zor işin rahatlıkla üstesinden gelebilir. Ancak bu tür gruplar her zaman olumlu sonuçları olan işler yapmayabilirler. Ortaya çıkan olumsuz sonuçlarda, işi yapan tüm grup olduğundan hiçbir birey sorumluluk üstlenmez ve böylece işin sorumluluğu bireyler arasında yayılır. Davranış grup üyeleri tarafından yapılırsa davranışın sonucu herkes arasında pay edilmek zorunda kalır ve böylece olumsuz sonuç etkisi azaltılmış olur. (Bandura, 1990).

Toplu olarak gerçekleştirilen eylemlerde ahlaki kontrol de zayıflar (Bandura, 2002). Mahallede yaşayan birinin kötü davranışları sonucunda mahalleli tarafından linç edilmesi bu ahlaki uzaklaşma mekanizması için örnek olarak verilebilir. Linç sonucunda dayak yiyen hatta öldürülen birey kalabalık bir grup tarafından bu hale getirildiğinden mahalledeki insanlar bu durum karşısında kendini suçlu hissetmez ve

olumsuz sonuçlar kalabalık tarafından pay edildiğinden önemsizleşir ve daha kabul edilebilir hale gelir.

3.1.6. Sonuçları Önemsememe veya Çarpıtma (Disregard or Distortion of Consequences)

İnsanlar genelde tek başlarına hareket ettikleri zaman sorumluluktan kolay kaçamadıkları için ahlak dışı eylemi en aza indirmeye çalışırlar. Yanlış beyanda bulunarak, ahlak dışı eylemin zararlı etkilerinin bilişsel çarpıtmalarını ve neden oldukları zararın kanıtlarını küçültmek için aktif çaba sergilerler. Bu kişiler davranışlarının zararlı sonuçlarını göz ardı ettiği, en aza indirdiği, çarpıttığı veya inanmadığı sürece, öz denetim sisteminin harekete geçmesi çok zor olmaktadır (Bandura, 1991a).

Birey, ahlak dışı bir eylemi, kişisel kazanç elde etmek adına veya bazı nedenlerden dolayı gerçekleştirdiği durumlarda olumsuz sonuçları en aza indirmeye, ahlak dışı eylemi küçük görerek veya çarpıtarak minimize hale getirmeye çalışır (Bandura, 1990). Bu yöntem sayesinde bireyin öz denetim sistemi ortadan kalkar ve olumsuz sonuçların vermiş olduğu rahatsız edici duygulardan uzaklaşmış olur. Birey acı çektiği kişileri göz ardı ederse, daha kolay zarar verebilir (Bandura, 2002). Örneğin, Milgram'ın 1974 yılında yönlendirilen saldırganlıkla ilgili yapılan çalışmalarda kurbanların acısı daha belirgin ve acı veren kişi tarafından daha gözle görülür hale geldikçe itaat etmelerinde azalma görülmüştür. Nitekim failer, kurbanı verdikleri acıyı uzaktan ve kurbanı görmeden yapıklarında kurbanın daha kolay acı çekmesine neden olmaktadır (Bandura, 1991a).

3.1.7. Suçu Atfetme (Attribution of Blame)

Bu ahlaki uzaklaşma mekanizmasında birey, kendi işlediği suçu kurbanı veya olaya yükler. Buna göre mağdur edilen taraf tamamen hatasız değildir. Ahlak dışı

davranışın yaşanmasında onun da payı vardır. Ahlak dışı davranış işleyen birey kurbanın herhangi bir hareketinden etkilenecek o eylemi yaptığına dair kendini haklı çıkarma çabasına girer (Bandura, 1990).

Kurbana bu davranışın atfedilme nedeni, kurbanın ait olduğu sosyal gruba yönelik ön yargı, kurbanın bireysel özellikleri veya sergilemiş olduğu bir davranış olabilir. Fail bu durumu öyle bir kullanır ki bazen kurbanlar bile bu davranış hak ettiklerini düşünebilirler (Bandura, 2002).

Türkçedeki “kendisi kaşındı” deyimini suçlu atfetme mekanizmasının işlediğine ve ahlak dışı davranışın sorumluluğunu kurbanı yüklemenin haklılığına işaret eder (Yalçın, 2014). Karısını döven bir adamın “beni çileden çıkardı” demesi veya bir kadına tacizde bulunan bir erkeğin “mini etek giyerek beni tahrik etti” demesi bu mekanizmayı açıklayıcı örnekler arasında sayılabilir.

3.1.8. İnsandışılaştırma (Dehümanizasyon)

İnsandışılaştırma iki şekilde gerçekleştirilebilir. Birincisi muhataba aşırı değer atfederek, yani doğüstü-ilahi bir vasıf kazandırılarak yapılır. İkincisi ise insanı insan yapan özellikleri yok sayarak muhatabı insanlıktan çıkarıp hayvan veya nesne yerine koyarak değerlendirme ile yapılır. Ahlaki uzaklaşma mekanizmaları içinde bulunan insandışılaştırma ikincisidir (Bandura, 1990).

Ahlak dışı davranış sergileyen birey, muhatabının insan olduğunu inkâr ederek öz denetim sistemini pasifleştirir ve rahatsız edici duygu hissetmeden ahlak dışı davranış gerçekleştirebilmesine sebep olur (Bandura, 1990). İnsan olmayan birine insanlara yönelik ahlak kuralları da geçerli olmayacaktır. Böylece insanlığa yönelik hissedilen ahlaki sorumluluk azalır, empatiden uzaklaşılır ve ahlak dışı davranış meşru karşılanır (Bandura, 2002). Örneğin dinsiz, köle, terörist, cadı, deli gibi etiketlerle betimlenen insanlar insan dışı varlıklar olarak değerlendirildiklerinden en ağır işkencelere maruz kalmaları haklı bir sebep olarak değerlendirilebilecektir.

Ahlaki uzaklaşma kavramı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa; ahlaki açıdan olumsuz olarak değerlendirilen eylemlerin kişi tarafından gerçekleştirildikten sonra ahlaka uygun hale getirilme sürecini, Bandura Ahlaki Uzaklaşma Kuramı ve mekanizmaları ile açıklamaktadır. Buna göre bireylerin kişisel denetim sistemlerine ağırlık vermelerinin ve onları kendi ahlaki ölçütlerine aktarma isteğinin bu durumu açıkladığı varsayımında bulunabiliriz.

Ayrıca ahlaki uzaklaşma kavramı; insanların yaşamları boyunca yanlış olduğunu bilmelerine rağmen en basit anti-sosyal davranışlardan en gaddarca davranışlara kadar tüm bu kötülükleri nasıl yapabildiğini de açıkladığından önemlidir (Bandura, 2002). Alan yazın incelendiğinde ahlaki uzaklaşmanın zorbalık, saldırganlık gibi anti-sosyal davranışlar ve alkol-madde kullanımı gibi zararlı maddeler ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ancak alan yazında riskli davranışlar ile ahlaki uzaklaşma kavramının bir arada ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışların bir arada incelenmesinin gerekli olduğunu düşündürmektedir.

3.2. Ahlaki Uzaklaşma İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Tezin bu kısmında riskli davranış alt boyutları ile ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin bir arada yer aldığı yurt içi ve yurt dışı çalışmalara yer verilmiştir. Alan yazın incelendiğinde üniversite öğrencilerinde bu iki kavramın bir arada incelendiği çalışmalar az sayıda olduğundan, özellikle yurt dışında yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar elde edildiğinden erken ergenlik dönemindeki çalışmalara da yer verilmiştir.

3.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Yurt içinde riskli davranışların ahlaki uzaklaşma değişkeniyle bir arada incelendiği tek bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada lise öğrencilerinde ahlaki uzaklaşma ile empati yeteneği ve riskli davranışlar arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, ahlaki uzaklaşma ve riskli davranışlar erkek öğrencilerde daha fazla görülmüştür. Öğrencilerin ahlaki uzaklaşma ölçeğinden aldıkları puanlar arttıkça riskli davranış puanlarında da artış gözlenmiştir. Riskli davranışlar ve ahlaki uzaklaşma puanları ile empatik eğilim arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Köklü, 2019).

Ebeveyn kabul-reddi ile problem çözme, empati ve ahlaki çözülme kavramlarının kardeş zorbalığı ve akran zorbalığı arasındaki ilişkileri inceleyen bir çalışmada yapısal eşitlik modeli (YEM) ile model oluşturulmuştur. Çalışma grubunu 716 öğrenci oluşturmaktadır. Sosyal Bilişsel Kuram ve Ebeveyn Kabul-Red Teorilerinin ışığında oluşturulan YEM modeli sonuçları; empati ve problem çözme düzeyleri düşük olan ve ahlaki uzaklaşma düzeyleri yüksek olan öğrencilerin ebeveynlerini reddetme algısının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda bunlar aracılığıyla da akran ve kardeş zorbalığı davranışını yüksek düzeyde sergiledikleri bulunmuştur (Kandemir Özdiç, 2019).

Ergenlerde saldırganlık, problemlili internet kullanımı ve olumlu sosyal davranış arasındaki ilişkide ahlaki uzaklaşmanın aracı rolünün incelendiği çalışmada yedi farklı lisede eğitim görmekte olan 479 öğrenci çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Veriler YEM'in alt türü olan yol analizi ile analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda öğrencilerde problemlili internet kullanımının fiziksel ve sözel saldırganlık, öfke ve düşmanlık kavramlarındaki artışı açıkladığını ve ahlaki uzaklaşmanın bu artışa aracılık ettiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak, problemlili internet kullanımının olumlu sosyal davranışlarda ise azalmayı açıkladığı, bu ilişkilerin ahlaki uzaklaşma aracılığı ile gerçekleştiği bulunmuştur (Parladıcı, 2020).

Kaya (2018) cinsel şiddet mağduru üniversite öğrencilerinin akademik açıdan başarılı olup olmamasının, ahlaki uzaklaşma içerisinde yer alan mağdura yönelik tutumlar ve insandışılaştırma üzerindeki etkileri incelemiştir. Çalışma grubu yüksekokulda öğrenim gören 117 öğrencidir. Akademik başarısı hakkında bilgi verilmeyen mağdura katılımcılar çoğunlukla olumlu ve insan doğasına ait atıflarda bulunmuşlardır. Mağdurum akademik olarak başarısız olduğunu düşünen katılımcılar ise mağdura insan doğasına ait olumsuz atıflarda bulunmuşlardır. Bir başka deyişle

katılımcılara akademik yönden başarılı bilgisi verilen mağdura negatif özellikler daha az yöneltirken, katılımcılara akademik yönden başarısız bilgisi verilen mağdura pozitif özellikler daha az yöneltmiştir.

Üniversite öğrencilerinde narsisizm düzeyleri ile ahlaki uzaklaşma ve saldırganlık düzeylerinin ilişkisinin incelendiği bir başka çalışmada 511 üniversite öğrencisi ile çalışma yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucunda katılımcıların narsisizm düzeyleri ile ahlaki uzaklaşma puanları arasında düşük düzeyde olsa da olumlu ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Narsisizm düzeyi ile saldırganlık düzeyi ve ahlaki uzaklaşma puanları arasında olumlu, orta düzeyde ve anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır (Özkan, 2019).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde riskli davranışlar ile ahlaki uzaklaşma arasında pozitif yönlü ilişki bulunmuştur (Köklü, 2019). Ayrıca ahlaki uzaklaşma ile riskli davranışlardan sayılabilecek olan saldırganlık (Parladıcı, 2020; Özkan, 2019) ve zorbalık (Kandemir Özdiç, 2019) arasında da pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Buna göre bireylerin ahlaki uzaklaşma puanları arttıkça riskli davranış sergileme olasılıklarının arttığı tespit edilmiştir.

3.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Gini, Thornberg ve Pozzoli (2020)'nin yürütmüş oldukları çalışmada ergenlerin zorbalık sırasında akranlarına yardım etmek için müdahale etmediklerinde öğrencilerin ahlaki baskı düzeyinin bireysel ahlaki uzaklaşma ve seyirci müdahalesi arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediklerini ve bu ilişkilerin öğrencilerin sınıflarında toplu ahlaki uzaklaşma algısı tarafından yönetilip yönetilmediğine bakılmıştır. Çalışma grubunun %59,7'si kadın olup toplamda 757 kişidir. Yol analizi sonucunda ahlaki baskı aracılığıyla bireysel ahlaki uzaklaşmanın savunma üzerinde olumsuz dolaylı bir etkiye ve pasif dayanma üzerinde pozitif dolaylı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Bulgular, zorbalığın seyirci davranışı üzerine yapıldığı araştırmalarda dikkate alınması gereken önemli bir ahlaki yapı olarak ahlaki baskının ve ahlaki uzaklaşmanın önemini vurgulamaktadır.

Bir başka çalışmada riskli davranış alt boyutlarından anti sosyal davranışlar arasında sayılabilecek olan ilişkisel saldırganlık ile ahlaki uzaklaşma mekanizmaları arasında ilişki olup olmadığına bakılmıştır. Bu çalışma Yunanistan'da 276 genç ile yürütülmüştür. Yapılan analizler sonucunda ahlaki uzaklaşma mekanizmaları ile ilişkisel saldırganlık arasında .01 düzeyde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre ahlaki uzaklaşma ilişkisel saldırganlığı %46 oranında açıklamaktadır (Kokkinos ve ark., 2016).

Bir başka çalışmada, akran zorbalığı durumlarındaki seyirci rollerinin ahlaki uzaklaşma, savunmacı öz-yeterlik ve öğrenci-öğretmen ilişki kalitesi ile arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma grubu İsveç'teki dört farklı okuldan 333 öğrencidir. Model analizinde, katılımcıların akran zorbalığına tanık olduklarında, ahlaki uzaklaşma puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Savunmacı öz-yeterliği düşük olan öğrencilerin takviye edici veya yabancı olarak hareket etme eğiliminde oldukları tespit edilmiştir. Savunucu öz-yeterlik ve öğrenci-öğretmen ilişki kalitesi yüksek öğrencilerin savunucu olarak hareket etme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, sınıf arkadaşlarının zorbalık gördüğüne şahit olan ergenlerde, ahlaki uzaklaşma puanı daha düşük ve savunmacı öz-yeterliliği de daha yüksek olarak bulunmuştur (Sjögren, Thornberg Wanström ve Gini, 2020).

Ahlaki uzaklaşma ve ergenlerin siber zorbalık suçu işleminde öğrenci-öğrenci ilişkisi ve cinsiyetin aracı rolünün incelendiği çalışmada katılımcı grup Çin'deki yedi farklı okuldan toplamda 2393 öğrenciden oluşmaktadır. Sonuçlar, yüksek düzeyde ahlaki uzaklaşmaya sahip ergenlerin, geleneksel zorbalık ve siber mağduriyeti kontrol ettikten sonra bile siber zorbalıklarını sürdürme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Öğrenci-öğrenci ilişkileri, ahlaki uzaklaşma ve siber zorbalık sürdürme arasındaki ilişkide aracı rol üstlenmektedir. Ayrıca, öğrenci-öğrenci ilişkileri ve cinsiyet, siber zorbalığa maruz kalmayı öngörmede aynı anda ahlaki uzaklaşma ile etkileşime girmektedir. Yani kadın öğrencilerdeki öğrenci-öğrenci ilişkilerine bakılmaksızın yüksek düzeyde ahlaki uzaklaşma, siber zorbalık sergileme olasılığını arttırmaktadır. Bununla birlikte, öğrenci-öğrenci ilişkileri pozitif

olan erkeklerde ahlaki uzaklaşma ve siber zorbalık sürdürme arasındaki ilişkinin düşük olduğu tespit edilmiştir (Gao ve ark, 2020).

Gençlerde ahlaki uzaklaşma ve zorbalık rollerinin ilişkisinin incelendiği çalışmada, 7-19 yaş arası toplam 43,809 çocuk/ergen ile meta analiz çalışması yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda zorbalığın ahlaki uzaklaşma ile pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu bulunmuştur (Killer ve ark., 2019).

Ergenlerin şiddet içeren video oyunlarına maruz kalmalarının ahlaki uzaklaşma tutumları ile ilişkisini inceleyen bir çalışmada, araştırma 186'sı kadın olan toplamda 385 ergen ile yürütülmüştür. Bu çalışmaya göre ergenlerde özellikle GTA gibi şiddet içeren video oyunlarına maruz kalmaları durumunda, ahlaki uzaklaşma ölçeğinden elde ettikleri puanlarda artış olduğu bulunmuştur (Gabbiadini, Andrighetto ve Volpato, 2012).

Yurt dışı çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalarda da riskli davranışlar ile ahlaki uzaklaşma değişkeninin bir arada incelendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak riskli davranış alt boyutlarından olan anti-sosyal davranış içerisinde yer alan saldırganlık (Kokkinos ve ark., 2016), akran zorbalığı (Gini ve ark., 2020; Sjögren ve ark., 2020; Killer ve ark., 2019) ve siber zorbalık (Gao ve ark., 2020) ve şiddet içeren video oyunlarına maruz kalma (Gabbiadini ve ark., 2012) ile ahlaki uzaklaşma değişkenleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum riskli davranışlar ile ahlaki uzaklaşma değişkeni arasındaki ilişkinin incelenmesi gerektiğini düşündürmektedir.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu ve özellikleri, verilerin toplanma süreci, veri toplama araçları ile araştırmada kullanılan veri analizlerine yer verilmiştir.

1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma kavramlarının riskli davranışları yordama gücünün saptanması amaçlandığından nicel araştırma yöntemlerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

İlişkisel tarama modeli; iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varsayımı veya denencesini belirlemek için kullanılan bir yöntemdir. İlişkisel çözümleme kolerasyon veya karşılaştırma yoluyla elde edilir (Karasar, 2015). Bu çalışmada ilişkisel çözümleme yöntemlerinden regresyon analizi kullanılmıştır.

2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu 2019-2020 öğretim yılında EBYÜ’de beş farklı fakültede (Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mühendislik Fakültesi ve İlahiyat Fakültesi) öğrenim gören, 398’i kadın ve 248’i erkek üniversite öğrencisi olan toplamda 646 öğrenciden oluşmaktadır. Çalışma grubuna ilişkin frekans yüzde değerleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1
Çalışma Grubu Frekans ve Yüzde Dağılımları

Fakülte	Toplam Öğrenci Sayısı	Çalışma Grubu	
		Frekans	Yüzde
Eğitim Fakültesi	3585	260	40.2
Fen Edebiyat Fakültesi	1251	92	14.2
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	2170	159	24.6
Mühendislik Fakültesi	1103	80	12.4
İlahiyat Fakültesi	741	55	8.5
Toplam	8850	646	100

2019-2020 eğitim öğretim yılında çalışma grubu içerisinde en fazla öğrenci sayısına sahip olan Eğitim Fakültesi’nden 260 (%40.2) öğrenciye ulaşılmıştır. Eğitim Fakültesi’nin; Sınıf Öğretmenliği, İlköğretim Matematik Öğretmenliği, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık, Okul Öncesi Öğretmenliği, Müzik Öğretmenliği, Resim Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliğinden öğrencilerle çalışılmıştır. Fen Edebiyat Fakültesinin Tarih, Türkçe ve Sosyoloji bölümlerinden toplam 92 öğrenciye ulaşılmıştır. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin bünyesinde bulunan İşletme, İktisat, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Sağlık Yönetimi ve Sosyal Hizmet bölümlerinden 159 öğrenci ile çalışma yürütülmüştür. Mühendislik Fakültesi bünyesinde en fazla öğrenci sayısına sahip bölümler olan İnşaat Mühendisliği ve Elektrik-Elektronik Mühendisliği bölümlerinden 80 (%12.4) öğrenci ile çalışılmıştır. İlahiyat Fakültesi’nden ise toplamda 55 öğrenciye uygulama yapılmıştır.

Çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2

Katılımcıların cinsiyet, yaş, üniversite ikamet yeri ve akademik başarı (GANO) değişkenlerinin betimleyici istatistikleri

Değişkenler		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	398	61.6
	Erkek	248	38.4
Yaş	20 yaş altı	250	38.7
	21-22 yaş	297	46.0
	23 yaş ve üzeri	119	15.3
Üniversite İkamet Yeri	Aile-Akraba Yanı	159	24.6
	Devlet Yurdu	366	56.7
	Özel Ev-Diğer	121	18.7
Akademik Başarı (GANO)	2.49 ve altı (Düşük)	269	41.6
	2.50-2.99 arası (Orta)	229	35.4
	3.00 ve üstü (Yüksek)	148	22.9
	Toplam	646	100.0

Katılımcıların %61.6'sını kadın öğrenciler %38.4'ünü erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Yaş değişkeni en fazla 21-22 yaş (297) arasında toplanmaktadır. 20 yaş altında olan 250 öğrenci bulunmakta iken 23 yaş ve üzeri 119 öğrenci bulunmaktadır. Katılımcıların çoğu üniversitede öğrenim görmekte iken devlet yurdunda kalmayı tercih etmektedirler (%56.7). 646 kişiden akademik başarıları düşük olanlar 269 kişi iken, akademik başarıları orta olanlar 229, akademik başarıları yüksek olan 148 kişidir.

3. Veri Toplama Araçları

3.1. Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu (RDÖ-ÜF)

Gençtanırım (2014)'ın düzenlemiş ve geliştirmiş olduğu bu ölçek toplamda yedi alt boyuttan oluşmaktadır ve her bir boyut ayrı ayrı değerlendirilmektedir. 5'li likert tipi olan ölçeğin alt boyutları anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı olarak belirlenmiş olup ölçek toplamda 60 maddeden oluşmaktadır. Madde havuzunun hazırlanmasında aynı araştırmacı tarafından oluşturulan riskli davranışlar ölçeği lise formu temel alınarak üniversite formu oluşturulmuştur.

Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde, 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Ahi Evran Üniversitesi'ne devam eden üç farklı katılımcı grup ile çalışılmıştır. Ölçeğin geçerlik çalışmaları için uzman görüşü alınmıştır. Ölçeğin test tekrar-test güvenirliği .74 ile .98 arasında, iç tutarlılık katsayısı ise .64 ile .92 arasında olduğu tespit edilmiştir. Açıklayıcı faktör analizi sonucuna göre açıklanan toplam varyans %52'dir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucuna göre ölçekteki maddelerin faktör yüklerinin .37 ile .91 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bu analizler sonucunda ölçeğe ait modelin uyum gösterdiği söylenebilir.

Herhangi bir ölçeğin farklı gruplara farklı zamanlarda uygulanmasına rağmen benzer sonuçlar vermesi o ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenirlik analizi Cronbach Alfa değeri bir diğer deyişle güvenirlik katsayısına göre yorumlanır (Akgül ve Çevik, 2003). Bu çalışmada kullanılan RDÖ-ÜF için yapılan güvenirlik analizi sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3

RDÖ-ÜF Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach's Alfa
RDÖ-ÜF	Antisosyal Davranışlar	10	0.831
	Alkol Kullanımı (AK)	9	0.943
	Sigara Kullanımı (SK)	8	0.910
	İntihar Eğilimi (İE)	12	0.919
	Beslenme Alışkanlıkları	8	0.859
	Okul Terki (OK)	4	0.676
	Madde Kullanımı (MK)	9	0.916

Akgül ve Çevik (2003)'e göre Cronbach Alfa güvenirlilik katsayı sınıflaması aşağıda gösterilmiştir.

- $0.00 \leq \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0.40 \leq \alpha < 0.60$ ise ölçek güvenilirliği düşüktür.
- $0.60 \leq \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenirdir.
- $0.80 \leq \alpha < 1.00$ ise ölçek güvenilirliği yüksektir.

Buna göre Tablo 3'de yer alan Cronbach Alfa katsayılarına göre RDÖ-ÜF'nun okul terki alt boyutu hariç yüksek derecede güvenilir olduğu görülmektedir. Okul terki alt boyutunun ise oldukça güvenilir aralıkta olduğu söylenebilir.

3.2. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

Zimet ve arkadaşları (1988; Akt: Eker, Arkar ve Yaldız 2001) tarafından Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) ismi ile oluşturulan ölçek, Eker ve arkadaşları (2001) tarafından revize edilerek son haline ulaşmıştır. 12 maddeden oluşan ölçekte, her bir maddede 7'li derecelendirme kullanılmıştır. Her biri 4 maddeden oluşan 3 grubu içerir. Bunlar; aile, arkadaş ve özel insandır. Tüm analizler üç gruba uygulanmıştır. Bu örneklem grupları psikiyatri, cerrahi ve normal olarak adlandırılmıştır.

Faktör yapısı için temel bileşenler analizi uygulandığında varyanslar sırasıyla aile alt boyutu için %45, arkadaş alt boyutu için %12.4, özel insan alt boyutu için ise %17.9 bulunmuştur. Bu alt boyutlar toplam varyansın %75'ini açıklamışlardır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı toplam puan için .89, arkadaş alt boyutu için .88, aile alt boyutu için .85, özel bir insan alt boyutu için ise .92 bulunmuştur. Yapı geçerliliği açısından, ilişkili ölçeklerle analizler yapıldığında bulgular ikincil olarak cerrahi örnekleminde ve özellikle psikiyatri örnekleminde destekleyici niteliktedir (Eker ve ark., 2001).

Bu çalışmada ÇBASDÖ için yapılan güvenirlik analizi sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4

ÇBASDÖ Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçekler	Alt Boyutlar	Madde Sayısı	Cronbach's Alfa
ÇBASDÖ	Aile	4	0.870
	Arkadaş	4	0.904
	Özel İnsan	4	0.932

Tablo 4'e göre bu çalışmada kullanılan ÇBASDÖ alt boyutları olan aile, arkadaş ve özel insan alt boyutlarının Akgül ve Çevik (2003)'e göre yüksek düzeyde güvenir olduğu görülmektedir.

3.3. Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği

Bandura ve arkadaşları tarafından oluşturulan Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği (Moral Disengagement Scale), Gezici Yalçın ve arkadaşları (2016) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçeğin uygulandığı çalışma grubu toplam olarak 285 kişiden oluşmaktadır. Ölçek psikoloji alanında uzman olan dört araştırmacı tarafından %80 görüş birliği ile Türkçeye çevrilmiştir. Orijinal ölçekte 3'lü likert tipi kullanılırken, düzenlenen formda 5'li likert tipine çevrilmiştir. Maddelerin anlaşılıp anlaşılmadığını test etmek için 34 kişiyle pilot çalışma yapılmıştır.

Yapı geçerliğinin belirlenmesi için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış olup ölçek maddelerinin faktör yükleri .27 ile .64 arasında olduğu tespit edilmiştir. Tüm maddeler $p < .001$ düzeyinde anlamlılık göstermiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .86 ve iki-yarım güvenirliği .78 olarak bulunmuştur. Ölçeğin ayrılık geçerliğini test etmek için sosyal beğenirlik ölçeği uygulanmış ancak anlamlı ölçüde ($r = .03$) ilişkili olmadığı bulunmuştur. Ölçüt geçerliğini sınamak için ise saldırganlık ölçeği kullanılmış ve saldırganlıkla orta düzeyde ($r = .33$) ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın verilerine göre AUÖ için yapılan güvenirlik analizi sonuçları Tablo 5’de gösterilmiştir.

Tablo 5

AUÖ Güvenirlik Analizi Sonuçları

Ölçek	Alt Boyutları	Madde	Cronbach’s Alfa
AUÖ	Ahlaki Uzaklaşma	32	0,875

Tablo 5’e göre bu çalışmada kullanılan AUÖ’nin tek bir alt boyutu bulunmakta olup, Akgül ve Çevik (2003)’e göre ölçeğin yüksek düzeyde güvenir olduğu görülmektedir.

3.4. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından düzenlenen kişisel bilgi formunda, araştırmada kullanılması gerekli görülen sorulara yer verilmiştir. Bu formun düzenlenmesindeki amaç araştırmaya katılan çalışma grubunu tanımadır.

Bu form çalışma grubundaki üniversite öğrencilerinin cinsiyet, yaş, üniversite ikamet yeri, öğrenim gördükleri fakülte ve akademik başarı (GANO) demografik özelliklerini öğrenmek amacıyla düzenlenmiştir. Çalışma grubuna mesleki etik kurallarına aykırı sorular sorulmamış olup, veri analizini kolaylaştırmak adına sorular kapalı uçlu hazırlanmıştır.

4. Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan ölçekler için öncelikle ilgili öğretim üyelerinden gerekli izinler alınmıştır. Bu izinler tez sonuna eklenmiştir (ölçek izinleri için bkz. syf. 136-137). Daha sonra araştırmacı tarafından tezde kullanılan ölçeklerin üniversite öğrencilerine uygulanabilirliği açısından değerlendirilmesi için EBYÜ İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'na gönderilmiş ve uygunluk alınmıştır (Etik Kurul onayı için bkz. syf. 135).

Gerekli izinler alındıktan sonra çalışma grubunun kolay bir şekilde ölçekleri cevaplandırabilmelerini sağlamak için ölçekler düzenlenerek çoğaltılmıştır. İlgili fakültelerin dekanları ile görüşülerek müsait olunan ders saatleri belirlenmiştir. Ders saatlerinde ilgili ders yürütücülerinin de yardımlarıyla öğrencilerle görüşülmüş, ölçeklerin uygulanması ayrıntılı olarak anlatılmış ve sözlü onam alınmıştır. Gönüllü olan öğrenciler ölçekleri cevaplandırmıştır. Ölçeklerin uygulama süreci 20-25 dk sürmüştür. Verilerin analizi için yeterli sayıya ulaşıncaya uygulama sonlandırılmıştır.

5. Veri Analizi

Çalışma grubundan elde edilen veriler, araştırmacı tarafından excel ortamına kaydedilmiştir. Veri analizi için veriler SPSS programına aktarılmıştır. Aktarılan verilerde kayıp veri olup olmadığı program yardımıyla tespit edilmiş ve veriler analizlere hazır hale getirilmiştir.

Bu çalışmada, 2019-2020 eğitim öğretim yılında EBYÜ'de öğrenim görmekte olan 725 üniversite öğrencisinden veriler toplanmıştır. Veriler incelendiğinde, 25 tanesi gerekli özen gösterilmeden doldurulduğundan ve kayıp veriler bulunduğundan çalışma grubu verilerinden çıkarılmıştır. Tek değişkenli uç değer için z değerleri incelendiğinde $-3 < z < 3$ aralığı dışında (Mertler ve Vannatta, 2005) sırasıyla, aile puanlarında 14, Ahlaki Uzaklaşma Ölçeği puanlarında 6, anti-sosyal davranışlar puanlarında 7, alkol kullanımı puanlarında 14, intihar eğilimi puanlarında 1, madde

kullanımı puanlarında 12 olmak üzere toplamda 54 uç değer veri setinden çıkarılmıştır. Çok değişkenli uç değer için Mahalanobis uzaklıkları hesaplandığında, çok değişkenli uç değere rastlanmamıştır. Yordayıcı değişkenler arasındaki ikili ilişkiler incelendiğinde, korelasyon katsayıları .90'dan küçük olduğu için çoklu bağlantı probleminin olmadığı görülmüştür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010).

Tahmin hatalarının birbirinden bağımsızlığını, yani hata terimleri arasında otokorelasyonun olup olmadığı test etmek için Durbin Watson testi incelenmiştir (Chatterjee ve Simonoff, 2013). Durbin Watson testi sonucunda, d'nin geçerli olduğu değer aralığı $0 < d < 4$ aralığında olduğu için otokorelasyonun olmadığı saptanmıştır. Merkezi limit teoremine göre, örneklemin geniş olması durumunda, normal dağılımdan sapma olması, parametrik testlerin güvenilirliğini etkilememektedir. Büyük sayılar kanunu ve merkezi limit teoremi dikkate alınarak örneklem büyüklüğü yeterince ($N=646$) geniş olduğu için veri setindeki puan dağılımlarının normale yakın dağılım sergilediği varsayılmıştır. Bu bağlamda verilerin analizinde parametrik testler uygulanması uygun görülmüştür (İnal ve Günay, 1993).

Bu çalışmanın ilk araştırma sorusunda çalışma grubunun ÇBASDÖ alt boyutları olan aile, arkadaş ve özel insan desteğinden elde ettikleri puanlar, AUÖ'nden elde ettikleri puanlar ve riskli davranış alt boyut (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) puanlarının anlamlı bir ilişki içerisinde olup olmadığı incelenmiştir. İlişkisel çözümlemeyi elde etmek için korelasyon analizi kullanılmıştır. Korelasyon analizi; değişkenler arasındaki doğrusal ilişkiyi, bu ilişkinin yönünü ve şiddetini açıklayan istatistiksel bir yöntemdir. Veriler normal dağılıyorsa ve en az eşit aralık ölçeğinde tanımlamışsa Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı analizi uygulanır (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2015). Bu çalışmada veriler normal dağıldığından ve değişkenler eşit aralık ölçeği olduğundan Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı analizi uygulanmıştır.

Bu çalışmanın ilk araştırma sorusunda çalışma grubunun AUÖ ve ÇBASDÖ alt boyutları olan aile, arkadaş ve özel insan desteğinden elde edilen puanların, riskli

davranış alt boyut (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) puanlarını anlamlı bir şekilde yordamakta olup olmadığı incelenmiştir. İlişkisel çözümlemeyi elde etmek için regresyon analizi kullanılmıştır. Regresyon analizi; aralarında ilişki olduğu düşünülen bir bağımlı ve bir veya daha fazla bağımsız değişkenin aralarındaki ilişkinin yordanma sürecidir. Bağımsız değişken birden fazla ise çoklu regresyon analizi uygulanır. (Büyüköztürk, Çokluk ve Köklü, 2015). Bu çalışmada bağımlı (yordanan) değişken olan riskli davranış alt boyut puanlarının, bağımsız (yordayıcı) değişkenler olan AUÖ puanları ve ÇBASDÖ alt boyutları olan aile, arkadaş ve özel insan desteğinden elde edilen puanlar tarafından yordanma düzeyi ele alındığından çoklu regresyon analizi uygulanmıştır.

Üçüncü araştırma sorusunda çalışma grubunun riskli davranış alt boyut (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) puanlarının cinsiyet, yaş, üniversite ikamet yeri ve akademik başarı demografik değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni için bağımsız gruplar t testi, yaş, üniversite ikamet yeri ve akademik başarı demografik değişkenleri için ise tek yönlü ANOVA istatistikleri uygulanmıştır. Bağımsız gruplar t testi; birbirinden bağımsız iki grubun bir değişkene göre puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını araştırmak için kullanılır (Ak, 2010). Bu tanıma göre cinsiyet değişkeni birbirinden bağımsız iki alt boyut olduğundan, riskli davranış alt boyutlarının herbir alt boyutu için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır.

Varyans analizi; birbirinden bağımsız iki veya daha fazla grubun ortalamaları arasında fark olup olmadığını analiz etmek için kullanılır. Tek yönlü ANOVA bir varyans analizi çeşidi olup üç veya daha fazla bağımsız grubun tek bir özellik açısından karşılaştırıldığı durumlarda uygulanır (Hayran, 2012). Bu tanıma göre çalışma grubunun yaş, üniversite ikamet yeri ve akademik başarı demografik özellikleri üç bağımsız grup olarak incelendiğinden, riskli davranış alt boyutlarının herbir alt boyutu için tek yönlü ANOVA uygulanmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek, ahlaki uzaklaşma ve riskli davranış alt boyut puanları arasındaki ilişkilerin incelenmesine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

1. Araştırma Sorusu 1

Üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek alt boyutları (aile, arkadaş ve özel insan) , ahlaki uzaklaşma ve riskli davranış alt boyutları (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı), arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta mıdır?

Katılımcıların RDÖ-ÜF alt boyutları, ÇBASDÖ alt boyutları ve AUÖ'nden elde ettikleri puanların korelasyon matrisi Tablo 6'da gösterilmiştir. Riskli davranış alt boyutları olan anti-sosyal davranış = AS, alkol kullanımı = AK, sigara kullanımı = SK, intihar eğilimi = İE, beslenme alışkanlığı = BA, okul terki = OT ve madde kullanımı = MK olarak kodlanmıştır. Ayrıca ahlaki uzaklaşma ölçeğinden elde edilen puanlar ise AU olarak kodlanmıştır.

Tablo 6
Çalışma grubundaki RDÖ-ÜF alt boyutları, ÇBASDÖ alt boyutları ve AUÖ puanlarına ilişkin korelasyon katsayıları

Değişken	AK	SK	İE	BA	OT	MK	Aile	Arkadaş	Özel İnsan	AU
AS	.373**	.413**	.407**	.332**	.297**	.339**	-.118**	-.048	.060	.527**
AK		.409**	.199**	.077	.125**	.476**	-.106**	-.051	.047	.313**
SK			.254**	.196**	.251**	.290**	-.078*	-.044	.139**	.243**
İE				.289**	.311**	.201**	-.274**	-.250**	-.109**	.253**
BA					.226**	.111**	-.030	.002	.046	.168**
OT						.169**	-.108**	-.193**	.090*	.242**
MK							-.155**	-.119**	.042	.342**
Aile								.395**	.204**	-.104**
Arkadaş									.207**	-.016
Özel İnsan										.047
*p < .05	**p < .01	N = 646								

Tablo 6 incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin anti-sosyal davranış puanlarının diğer riskli davranış alt boyutları ile ($r_{AK} = .373$, $r_{SK} = .413$, $r_{IE} = .407$, $r_{BA} = .332$, $r_{OT} = .297$, $r_{MK} = .339$, $p < .001$) ve ahlaki uzaklaşma ($r_{AU} = .527$, $p < .001$) değişkeni ile pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu, algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile alt boyutu ($r_A = -.118$, $p < .001$) ile negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin alkol kullanımı alt boyutu beslenme alışkanlığı alt boyutu hariç diğer riskli davranış alt boyutları ($r_{OT} = .125$, $r_{IE} = .199$, düşük; $r_{AS} = .373$, $r_{SK} = .409$, $r_{MK} = .476$, orta $p < .001$) ile ve ahlaki uzaklaşma ($r_{AU} = .313$, orta $p < .001$) değişkeni ile pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde iken, algılanan sosyal destek alt boyutlarında aile alt boyutu ile ($r_A = -.106$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde dir.

Üniversite öğrencilerinin sigara kullanımı puanlarının diğer riskli davranış alt boyutları ile ($r_{BA} = .196$, $r_{OT} = .251$, $r_{IE} = .254$, $r_{MK} = .290$, düşük; $r_{AK} = .409$, $r_{AS} = .413$, orta $p < .001$) ahlaki uzaklaşma değişkeni ile ($r_{AU} = .243$, düşük $p < .001$) ve algılanan sosyal destek alt boyutlarından özel insan desteği ile ($r_{OI} = .139$, düşük $p < .001$) pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu, algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile alt boyutu ($r_A = -.078$, düşük $p < .005$) ile negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinin intihar eğilimi puanlarının diğer riskli davranış alt boyutları ile ($r_{AK} = .199$, $r_{MK} = .201$, $r_{SK} = .254$, $r_{BA} = .289$, düşük; $r_{OT} = .311$, $r_{AS} = .407$, orta $p < .001$) ve ahlaki uzaklaşma değişkeni ($r_{AU} = .253$, düşük $p < .001$) ile pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu, algılanan sosyal destek alt boyutlarının hepsi ile ($r_{OI} = -.109$, $r_{ARK} = -.250$, $r_A = -.274$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin beslenme alışkanlığı alt boyut puanları, riskli davranışlardan alkol kullanımı alt boyutu hariç ($r_{MK} = .111$, $r_{SK} = .196$, $r_{OT} = .226$, $r_{IE} = .289$, düşük; $r_{AS} = .332$, orta $p < .001$) diğer riskli davranış alt boyutlarıyla ve ahlaki uzaklaşma değişkeni ile ($r_{AU} = .168$, düşük $p < .001$) pozitif yönde anlamlıdır.

Üniversite öğrencilerinin okul terki değişkeninin, diğer riskli davranış alt boyutlarıyla ($r_{AK} = .125$, $r_{MK} = .169$, $r_{BA} = .226$, $r_{SK} = .251$, $r_{AS} = .297$, düşük; $r_{IE} =$

.311, orta $p < .001$), ahlaki uzaklaşma değişkeniyle ($r_{AU} = .242$, düşük $p < .001$) ve özel insan desteği ile ($r_{OI} = .090$, düşük $p < .005$) pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu, algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile ve arkadaş alt boyutları ile ($r_A = -.108$, $r_{ARK} = -.193$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin madde kullanımı değişkeninin, diğer riskli davranış alt boyutları ile ($r_{BA} = .111$, $r_{OT} = .169$, $r_{IE} = .201$, $r_{SK} = .290$, düşük; $r_{AS} = .339$, $r_{AK} = .476$, orta $p < .001$) ve ahlaki uzaklaşma değişkeni ile ($r_{AU} = .342$, orta $p < .001$) pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu, algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile ve arkadaş alt boyutları ile ($r_{ARK} = -.119$, $r_A = -.155$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile alt boyutunun riskli davranış alt boyutlarından beslenme alt boyutu hariç diğer alt boyutlar ($r_{AK} = -.106$, $r_{OT} = -.108$, $r_{AS} = -.118$, $r_{MK} = -.155$, $r_{IE} = -.274$, düşük $p < .001$; $r_{SK} = -.078$ düşük $p < .005$) ve ahlaki uzaklaşma değişkeni ($r_{AU} = -.104$, düşük $p < .001$) ile negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde. Arkadaş ve özel insan alt boyutları ile ($r_{OI} = .204$, düşük; $r_{ARK} = .395$, orta $p < .001$) olan ilişkisi ise pozitif yönde anlamlıdır.

Üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek alt boyutlarından arkadaş alt boyutunun riskli davranış alt boyutlarından intihar eğilimi, okul terki ve madde kullanımı ($r_{MK} = -.119$, $r_{OT} = -.193$, $r_{IE} = -.250$, düşük $p < .001$) ile negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde. Aile ve özel insan alt boyutları ile ($r_{OI} = .207$, düşük; $r_A = .395$, orta $p < .001$) olan ilişkisi ise pozitif yönde anlamlıdır.

Üniversite öğrencilerinin algılanan sosyal destek alt boyutlarından özel insan alt boyutunun riskli davranış alt boyutlarından intihar eğilimi ile ($r_{IE} = -.109$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde iken, arkadaş ve özel insan alt boyutları ($r_A = .204$, $r_{ARK} = .207$, düşük $p < .001$) ve sigara kullanımı ile ($r_{SK} = .139$ düşük $p < .001$) pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunmaktadır.

Üniversite öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma değişkeni puanları riskli davranış tüm alt boyutları ile ($r_{BA} = .168$, $r_{OT} = .242$, $r_{SK} = .243$, $r_{IE} = .253$, düşük; $r_{AK} = .313$, $r_{MK} = .342$, $r_{AS} = .537$, orta $p < .001$), pozitif yönde anlamlı ilişkisi bulunmakta iken, algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile alt boyutu ile ($r_A = -.104$, düşük $p < .001$) negatif yönde anlamlı ilişki içerisinde.

Korelasyon analizi genel olarak incelendiğinde; üniversite öğrencilerinin riskli davranış alt boyutlarının birbirleri ile pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Ayrıca riskli davranış alt boyutları, ahlaki uzaklaşma değişkeni ile de pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde. Riskli davranış alt boyutlarından beslenme alışkanlığı alt boyutu hariç diğer alt boyutların, algılanan sosyal destek alt boyutlarından bazıları (aile ve arkadaş) ile olan ilişkileri negatif yönde anlamlı iken sigara kullanımı ve okul terki alt boyutlarının özel insan desteği ile pozitif yönde ilişkisi bulunmaktadır. Ahlaki uzaklaşma değişkeninin, algılanan sosyal destek alt boyutlarından ise sadece aile alt boyutu ile negatif yönde anlamlı olduğu bulunmuştur.

2. Araştırma Sorusu 2

Çalışma grubunun AUÖ ve ÇBASDÖ alt boyutları olan özel insan, aile ve arkadaş desteğinden elde edilen puanların, riskli davranış alt boyut (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) puanlarını anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

Katılımcıların AUÖ ve ÇBASD ölçeği alt boyutları olan özel insan, aile ve arkadaş desteğinden elde edilen puanların RDÖ-ÜF alt boyutlarını yordama gücünü gösteren çoklu regresyon analizi bulguları Tablo 7’de gösterilmiştir. Aşağıda her bir alt boyutun bulgusu tek tek açıklanmıştır.

Tablo 7

Katılımcıların algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma puanlarının riskli davranış alt boyutlarını yordama gücüne ilişkin regresyon analizi sonuçları

Yordanan Değişken	Yordayıcı Değişkenler	B	Std. Hata	B	t	P	R	R ²	F	p
Anti-sosyal Davranışlar (AS)	Sabit	13.21	.96		13.698	.000**	.534	.285	63.832	.000**
	Özel insan	.03	.02	.05	1.562	.119				
	Aile	-.06	.04	-.07	-1.756	.080				
	Arkadas	-.02	.03	-.03	-.689	.491				
	Ahlaki Uzaklaşma	.17	.01	.52	15.366	.000**				
Alkol Kullanımı (AK)	Sabit	9.58	.93		10.346	.000**	.326	.106	19.065	.000**
	Özel insan	.03	.02	.05	1.387	.166				
	Aile	-.06	.04	-.07	-1.796	.073				
	Arkadas	-.02	.03	-.03	-.675	.500				
	Ahlaki Uzaklaşma	.09	.01	.30	8.028	.000**				
Sigara Kullanımı (SK)	Sabit	13.07	1.77		7.325	.000**	.290	.084	14.661	.000**
	Özel insan	.14	.04	.152	3.882	.000**				
	Aile	-.11	.07	-.067	-1.611	.108				
	Arkadas	-.06	.06	-.045	-1.091	.276				
	Ahlaki Uzaklaşma	.12	.02	.228	5.984	.000**				

İntihar Eğilimi (İE)	Sabit	34.46	2.03		16.967	.000**	.392	.154	219.168	.000**
	Özel insan	-.05	.04	-.050	-1.332	.183				
	Aile	-.33	.08	-.173	-4.307	.000**				
	Arkadas	-.28	.07	-.168	-4.195	.000**				
	Ahlaki Uzaklasma	.15	.02	.234	6.402	.000**				
Beslenme Alışkanlığı (BA)	Sabit	19.59	1.52		12.912	.000**	.173	.030	4.972	.001**
	Özel insan	.03	.03	.042	1.041	.298				
	Aile	-.03	.06	-.023	-.542	.588				
	Arkadas	.01	.05	.005	.108	.914				
	Ahlaki Uzaklasma	.07	.02	.164	4.171	.000**				
Okul Terki (OT)	Sabit	9.44	.79		12.016	.000**	.331	.110	19.764	.000**
	Özel insan	.05	.02	.128	3.317	.001**				
	Aile	-.02	.03	-.030	-.733	.464				
	Arkadas	-.13	.03	-.204	-4.967	.000**				
	Ahlaki Uzaklasma	.06	.01	.230	6.124	.000**				
Madde Kullanımı (MK)	Sabit	10.06	.57		17.581	.000**	.375	.140	26.178	.000**
	Özel insan	.02	.01	.065	1.720	.086				
	Aile	-.05	.02	-.100	-2.464	.014*				
	Arkadas	-.04	.02	-.088	-2.190	.029*				
	Ahlaki Uzaklasma	.06	.01	.327	8.852	.000**				

**p < .01 *p < .05

2.1 Anti-sosyal Davranış Regresyon Analizi Bulguları

Varyans analizi sonuçlarına göre ($F: 63.832, p < .01$) anti-sosyal davranış için kurulan çoklu regresyon modeli genel olarak anlamlıdır. Regresyon analizine ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde, ahlaki uzaklaşma ($t=15.37, p < .01$) değişkeninin anti-sosyal davranış alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısı olduğu ($R: .534, R^2 : .285$) bulunmuştur. Ancak algılanan sosyal destek alt boyutları olan aile, özel insan ve arkadaş değişkenleri, anti-sosyal davranışları anlamlı olarak açıklamamaktadır. Ayrıca standartlaştırılmış regresyon katsayıları (β) incelendiğinde, ahlaki uzaklaşma puanı anti-sosyal davranış puanlarını pozitif yönde ve anlamlı yordamaktadır ($\beta_{AUÖ}: .52, p < .01$). Ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .17 değerine eşittir. Bu değer diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın anti-sosyal davranış puanını .17 birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Bir başka ifade ile katılımcıların ahlaki uzaklaşma puanları arttıkça anti-sosyal davranış puanları da artmaktadır. Bu modele göre, üniversite öğrencilerinin ahlaki uzaklaşma puanları, anti-sosyal davranış puanlarındaki varyansın %28.5 oranını açıklamaktadır. Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Anti-Sosyal Davranış} = 13.21 + .17*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.2 Alkol Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları

Riskli davranış alt boyutu olan alkol kullanımına ilişkin regresyon modeli incelendiğinde varyans sonuçlarına göre model genel olarak anlamlıdır ($F: 19.065, p < .01$). Algılanan sosyal destek alt boyutları tarafından alkol kullanımı riskli davranışı anlamlı olarak yordamazken, ahlaki uzaklaşma değişkeni alkol kullanımının pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır ($\beta_{AUÖ}: .30, p < .01$). Ahlaki uzaklaşma değişkeni alkol kullanımını %10.6 oranında açıklamaktadır ($R: .326, R^2 : .106$). Ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .09

değerine eşittir. Bu değer diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın alkol kullanımı puanını .09 birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Alkol Kullanımı} = 9.58 + .09*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.3. Sigara Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları

Analiz sonuçlarına göre özel insan değişkeni ile ahlaki uzaklaşma değişkeni sigara kullanımı ile anlamlı bir ilişki içerisindedir (F: 14.661, $p < .01$). Algılanan sosyal destek alt boyutu olan özel insan değişkeni, ahlaki uzaklaşma değişkeni ile birlikte sigara kullanımı riskli davranışının %8.4'ünü açıklamadığı görülmektedir (R: .290, $R^2 : .084$). Özel insan ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin β katsayılarına bakıldığında her ikisinin de sigara kullanımını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir (β_{OI} : .152, $\beta_{AUÖ}$: .228, $p < .01$). Özel insan puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .14, ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .12 değerine eşittir. Bu değer diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, özel insan puanındaki bir birimlik azalışın sigara kullanım puanını .14 birim azaltmaya, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın ise sigara kullanımı puanını .12 birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Buna göre özel bir insandan algılanan sosyal destek azaldıkça ve ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının kullanımı azaldıkça sigara kullanımı riskli davranışında da azalış gözlenmektedir. Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Sigara Kullanımı} = 13.07 + .14*(\text{Özel İnsan}) + .12*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.4. İntihar Eğilimi Regresyon Analizi Bulguları

Katılımcıların intihar eğilimi regresyon analizi sonuçları incelendiğinde modelin genel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($F: 219.168, p < .01$). Algılanan sosyal destek alt boyutlarından aile ve arkadaş değişkenleri ile ahlaki uzaklaşma değişkeni birlikte intihar eğilimi riskli davranışını anlamlı olarak yordamaktadırlar ($R: .392, R^2 : .154$). Bu bulgudan hareketle aile, arkadaş ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin, intihar eğiliminin %15.4'ünü açıkladığı görülmektedir.

Hangi değişkenlerin ne oranda intihar eğilimini açıkladığını anlamak için t testi ve β katsayıları incelendiğinde, ahlaki uzaklaşma değişkeninin intihar eğilimini pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı tespit edilmiştir ($\beta_{AUÖ}: .234, p < .01$). Ancak aile ve arkadaş değişkenlerinin intihar eğilimi riskli davranışını negatif yönde anlamlı yordadığı bulunmuştur ($\beta_A: -.173, \beta_{ARK}: -.168, p < .01$). Aile puanı için standartlaştırılmamış eğitim katsayısı (b) = $-.33$, arkadaş puanı için standartlaştırılmamış eğitim katsayısı (b) = $-.28$, ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğitim katsayısı (b) = $.15$ değerine eşittir. Bu değerler diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, aile puanındaki bir birimlik artışın intihar eğilimi puanında $.33$ birim azalmaya, arkadaş puanındaki bir birimlik artışın intihar eğilimi puanında $.28$ birim azaltmaya, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın ise intihar eğilimi puanını $.15$ birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Buna göre ahlaki uzaklaşma puanı azaldığında intihar eğilimi sergileme olasılığı azalırken, aile ve arkadaş desteği alma oranı artan katılımcıların intihar eğiliminde bulunma olasılıklarında azalma olduğu söylenebilir. Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{İntihar Eğilimi} = 34.46 - .33*(\text{Aile}) - .28*(\text{Arkadaş}) + .15*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.5. Beslenme Alışkanlığı Regresyon Analizi Bulguları

Beslenme alışkanlığı riskli davranışı için kurulan regresyon modeli incelendiğinde varyans analizi sonuçlarının model için anlamlı olduğu bulunmuştur (F: 4.972, $p < .01$). Ancak bağımsız değişkenler tek tek incelendiğinde sadece ahlaki uzaklaşma değişkeninin beslenme alışkanlığı riskli davranışını pozitif yönde anlamlı yordadığı tespit edilmiştir ($\beta_{AUÖ}$: .164, $p < .01$). Ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .07 değerine eşittir. Bu değer diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın beslenme alışkanlığı puanında .07 birim azalmaya eğilimli olduğunu göstermektedir. Algılanan sosyal destek alt boyutları olan özel insan, aile ve arkadaş değişkenleri beslenme alışkanlığını anlamlı olarak açıklamamaktadırlar. Ahlaki uzaklaşma değişkeni ise beslenme alışkanlığını %3 oranında açıklamaktadır (R : .173, R^2 : .030). Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Beslenme Alışkanlığı} = 19.59 + .07*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.6. Okul Terki Regresyon Analizi Bulguları

Riskli davranış alt boyutlarından biri olan okul terki yordanan değişkenine göre oluşturulan çoklu regresyon modelinde; yordayıcı değişkenler olan özel insan, arkadaş ve ahlaki uzaklaşma değişkenleri toplam varyansın %11'ini açıklamaktadırlar (R : .331, R^2 : .110). Kurulan model genel olarak anlamlıdır (F: 19.764, $p < .01$).

Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β) ve t testi sonuçları incelendiğinde, özel insan ve ahlaki uzaklaşma değişkenlerinin okul terki riskli davranışını pozitif yönde anlamlı olarak yordadığı tespit edilmiştir ($\beta_{Öİ}$: .128, $\beta_{AUÖ}$: .230, $p < .01$). Arkadaş desteğinin ise okul terkinde negatif yönde anlamlı etkisi bulunmaktadır (β_{ARK} : -.204, $p < .01$). Özel insan puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b)

= .05, arkadaş puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = -.13, ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .06 değerine eşittir. Bu değerler diğer değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, özel insan puanındaki bir birimlik azalışın okul terki puanını .05 birim azaltmaya, arkadaş puanındaki bir birimlik artışın okul terki puanını .13 birim azaltmaya, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın ise okul terki puanını .06 birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Buna göre özel bir insandan algılanan sosyal desteğin ve ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının kullanımı azaldıkça okul terki riskli davranışında azalış gözlenirken, arkadaş desteğinin artması okul terki davranışının daha az sergilenmesine sebep olmaktadır. Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Okul Terki} = 9.44 + .05*(\text{Özel İnsan}) - .13*(\text{Arkadaş}) + .06*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

2.7. Madde Kullanımı Regresyon Analizi Bulguları

Varyans sonuçları incelendiğinde riskli davranış alt boyutu olan madde kullanımı yordanan değişkeninin toplam modelinin anlamlı olduğu analiz sonuçlarından elde edilmektedir (F: 26.178, $p < .01$). β katsayısına göre yordayıcı değişkenlerin madde kullanımı riskli davranış üzerindeki etkisi önem sırasıyla ahlaki uzaklaşma ($\beta_{AUÖ}$: .327, $p < .01$), aile (β_A : -.100, $p < .05$), ve arkadaş (β_{ARK} : -.088, $p < .05$) değişkenleridir. Buna göre ahlaki uzaklaşma madde kullanımını pozitif yönde anlamlı etkilerken, aile ve arkadaş değişkenleri madde kullanımını negatif yönde anlamlı etkilemektedir. Bu üç yordayıcı değişken birlikte madde kullanımı varyansını %14 oranında açıklamaktadırlar (R : .375, R^2 : .140).

Aile puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = -.05, arkadaş puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = -.04, ahlaki uzaklaşma puanı için standartlaştırılmamış eğim katsayısı (b) = .06 değerine eşittir. Bu değerler diğer

değişkenlere ilişkin puanlar kontrol altına alındıktan sonra, aile puanındaki bir birimlik artışın madde kullanımı puanını .05 birim azaltmaya, arkadaş puanındaki bir birimlik artışın madde kullanımı puanını .04 birim azaltmaya, ahlaki uzaklaşma puanındaki bir birimlik azalışın ise madde kullanımı puanını .06 birim azaltmaya eğilimli olduğunu göstermektedir.

Analizlerin sonucunda katılımcıların ahlaki uzaklaşma puanları azaldıkça madde kullanım davranışı azalmıştır. Aynı zamanda aile ve arkadaş desteğinin artması madde kullanımı riskli davranışında azalmaya neden olmaktadır. Modelin regresyon denklemi ise şu şekilde oluşmaktadır:

$$\text{Madde Kullanımı} = 10.06 - .05*(\text{Aile}) - .04*(\text{Arkadaş}) + .06*(\text{Ahlaki Uzaklaşma})$$

3. Araştırma Sorusu 3

Çalışma grubunun riskli davranış ölçeği alt boyutlarından (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) elde ettikleri puanlar cinsiyet, yaş, üniversite ikamet yeri ve Akademik Başarı (GANO) demografik değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin bağımsız grup t- testi sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8

Cinsiyet değişkenine göre riskli davranış alt boyut puanlarına ilişkin bağımsız grup t-testi sonuçları

Riskli Davranışlar Alt Boyutları	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p	η^2
Anti-sosyal Davranışlar (AD)	Kadın	398	15.73	4.13	644	-10.144	.000**	.14
	Erkek	248	19.62	5.60				
Alkol Kullanımı (AK)	Kadın	398	9.90	3.21	644	-7.148	.000**	.07
	Erkek	248	12.34	5.48				
Sigara Kullanımı (SK)	Kadın	398	12.93	6.92	644	-10.199	.000**	.14
	Erkek	248	19.33	8.95				
İntihar Eğilimi (IE)	Kadın	398	24.23	9.83	644	-1.394	.164	
	Erkek	248	25.34	9.97				
Beslenme Alışkanlığı	Kadın	398	22.03	6.92	644	.906	.365	
	Erkek	248	21.52	6.87				
Okul Terki (OT)	Kadın	398	8.12	3.47	644	-6.210	.000**	.06
	Erkek	248	9.94	3.85				
Madde Kullanımı (MK)	Kadın	398	9.60	1.96	644	-6.361	.000**	.06
	Erkek	248	10.98	3.55				

**p < .01

Katılımcılara uygulanan RDÖ-ÜF'dan elde edilen veriler doğrultusunda cinsiyet değişkenine göre riskli davranış alt boyutları olan anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı puan ortalamaları incelenmiştir. Erkek öğrencilerde anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve madde kullanımı alt boyut puanları kadın öğrencilere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek bulunmuştur ($t_{AD} = -10.144$, $t_{AK} = -7.148$, $t_{SK} = -10.199$, $t_{OT} = -6.210$, $t_{MK} = -6.361$, $p < .01$). İntihar eğilimi ve beslenme alışkanlığı ve alt boyutlarında ise cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($t_{IE} = -1.394$, $t_{BA} = .906$, $p > .05$). Bir başka ifadeyle beslenme alışkanlığı ve intihar eğilimi alt boyutları hariç, erkek öğrenciler kadın öğrencilerden daha fazla riskli davranış sergileme eğilimi göstermektedirler.

Etki büyüklüğü, verilerden elde edilen bulguların kuramsal çerçevede yapılan istatistiki değerlendirmeler sonunda, değişkenler arasındaki korelasyonel ya da kestirimsel ilişkinin kuvvetini ölçen standart bir ölçüttür (Kelley ve Preacher, 2012). Cohen (1988; Akt: Işık, 2014) etki büyüklüğü düzeyini eta kare için .20 çok büyük, .1379 büyük, .0588 orta ve .0099'u ise küçük düzeyde etki olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre anti-sosyal davranışlarda ve sigara kullanımında yüksek düzeyde etki değeri ($\eta^2=.14$), alkol kullanımında ($\eta^2=.07$), okul terkinde ve madde kullanımında ($\eta^2=.06$) orta düzeyde etki değeri olan anlamlı bir farklılık göstermektedir.

3.2. Yaşa İlişkin Bulgular

Katılımcıların yaş aralığına göre riskli davranışlar alt boyut puan ortalamalarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir. 20 yaş altında olanlar 1, 21-22 yaş aralığında olanlar 2, 23 yaş ve üzeri olanlar 3 olarak kodlanmıştır.

Tablo 9

Öğrencilerin yaş aralığına göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü

ANOVA testi sonuçları

		Kareler		Kareler		F	p	η^2	Anlamlı Fark
RD alt boyutları		Toplamı	Sd	Ortalaması					
Anti-sosyal Davranışlar (AD)	Gruplar Arası	190.734	2	95.367	3.687	.026*	.01		
	Grup İçi	16632.612	643	25.867					
	Toplam	16823.345	645						
Alkol Kullanımı (AK)	Gruplar Arası	393.965	2	196.982	10.543	.000*	.03		1<2
	Grup İçi	12013.969	643	18.684					1<3
	Toplam	12407.933	645						
Sigara Kullanımı (SK)	Gruplar Arası	1465.755	2	732.877	10.810	.000*	.03		1<2
	Grup İçi	43591.268	643	67.794					1<3
	Toplam	45057.023	645						
İntihar Eğilimi (IE)	Gruplar Arası	210.983	2	105.491	1.079	.340			
	Grup İçi	62850.726	643	97.746					
	Toplam	63061.709	645						
Beslenme Alışkanlığı (BA)	Gruplar Arası	287.642	2	143.821	3.040	.049*	.01		
	Grup İçi	30416.964	643	47.305					
	Toplam	30704.607	645						
Okul Terki (OT)	Gruplar Arası	305.621	2	152.811	11.350	.000*	.03		1<2
	Grup İçi	8656.907	643	13.463					1<3
	Toplam	8962.528	645						
Madde Kullanımı (MK)	Gruplar Arası	117.775	2	58.887	7.877	.000*	.02		1<3
	Grup İçi	4807.069	643	7.476					
	Toplam	4924.844	645						

(1= 20 yaş altı, 2=21-22 yaş, 3= 23 yaş ve üzeri) **p < .01 *p < .05

Analiz sonuçları yaş aralığına göre riskli davranış alt boyutlarından alkol, sigara ve madde kullanımı, okul terki, anti-sosyal davranışlar ve beslenme alışkanlığı alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık olduğunu göstermektedir ($F_{AK}^2(2-643) = 10.543$, $F_{SK}^2(2-643) = 10.810$, $F_{OT}^2(2-643) = 11.350$, $F_{MK}^2(2-643) = 7.877$, $p < .01$; $F_{AS}^2(2-643) = 3.687$, $F_{BA}^2(2-643) = 3.040$, $p < .05$). İntihar eğilimi ise yaş değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Varyansların homojenliği sağladığı okul terki

grubunda Tukey HSD, varyansların homojenliği sağlamadığı alkol kullanımı, sigara kullanımı ve madde kullanımı gruplarında Games-Howell testi yapılmıştır. Anti-sosyal davranışlar ve beslenme alışkanlığı yaş değişkenine göre anlamlı farklılık gösterse de bu farklılık gruplar arasında anlamlı değildir.

Buna göre 23 yaş ve üzeri öğrencilerin 23 yaş altındaki öğrencilerden daha fazla alkol sigara ve madde kullanımı davranışı gösterdikleri ve okulu terk etmeye daha meyilli oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca alkol, sigara kullanımının ve okul terkinin 21-22 yaş arasındaki öğrencilerde 20 yaş ve altındaki öğrencilere nazaran daha fazla görüldüğü tespit edilmiştir. Anti-sosyal davranışlar ve beslenme alışkanlığı alt boyutlarında gruplara göre anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Buna gerekçe olarak anti-sosyal davranışlar ve beslenme alışkanlığı için eta kare değeri incelendiğinde ($\eta^2=.01$), gruplara arasındaki farklılıklığa ilişkin etki büyüklüğünün küçük olması gösterilebilir.

Etki büyüklüğünü belirlemek için hesaplanan eta kare değeri anti-sosyal davranışlar ve beslenme alışkanlığı için %1 ($\eta^2=.01$), madde kullanımı için %2 ($\eta^2=.02$) ve alkol, sigara kullanımı ile okul terki için %3 ($\eta^2=.03$)'tür. Bu değerlere göre yaş değişkeninin riskli davranışlar üzerinde küçük düzeyde etkisi olduğu söylenebilir.

3.3 Üniversite İkamet Yerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların 2019-2020 eğitim öğretim yılı süresince Erzincan'da ikamet ettikleri yere göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 10'da gösterilmiştir. Aile-akraba yanında ikamet edenler 1, devlet yurdunda ikamet edenler 2, özel evde veya diğer mekânlarda ikamet edenler 3 olarak kodlanmıştır.

Tablo 10

Katılımcıların üniversite ikamet yerine göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları

RD alt boyutları		Kareler		Kareler		F	P	η^2	ı Fark
		Toplamı	Sd	Ortalaması					
Anti-sosyal Davranışlar (AD)	Gruplar Arası	544.139	2	272.070	10.746	.000*	.03	1<2	
	Grup İçi	16279.206	643	25.318				2<3	
	Toplam	16823.345	645						
Alkol Kullanımı (AK)	Gruplar Arası	901.527	2	450.763	25.190	.000*	.07	2<1	
	Grup İçi	11506.407	643	17.895				1<3	
	Toplam	12407.933	645					2<3	
Sigara Kullanımı (SK)	Gruplar Arası	2189.398	2	1094.699	16.420	.000*	.05	2<3	
	Grup İçi	42867.625	643	66.668				1<3	
	Toplam	45057.023	645						
İntihar Eğilimi (IE)	Gruplar Arası	196.756	2	98.378	1.006	.366			
	Grup İçi	62864.953	643	97.768					
	Toplam	63061.709	645						
Beslenme Alışkanlığı (BA)	Gruplar Arası	462.056	2	231.028	4.912	.008*	.02	3<1	
	Grup İçi	30242.551	643	47.034				3<2	
	Toplam	30704.607	645						
Okul Terki (OT)	Gruplar Arası	83.018	2	41.509	3.006	.050*	.01	2<3	
	Grup İçi	8879.509	643	13.810					
	Toplam	8962.528	645						
Madde Kullanımı (MK)	Gruplar Arası	247.231	2	123.615	16.993	.000*	.05	1<3	
	Grup İçi	4677.613	643	7.275				2<3	
	Toplam	4924.44	645						

(1= Aile-akraba yanı, 2=Devlet yurdu, 3= Özel ev-Diğer) **p < .01 *p < .05

Yapılan analizler sonucunda çalışma grubunun ikamet ettikleri yere göre riskli davranış ölçeği alt boyutlarından anti-sosyal davranışlar, alkol sigara, madde kullanımı, beslenme alışkanlığı ve okul terki puanları anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F_{AS}^2(2-643) = 10.746$, $F_{AK}^2(2-643) = 25.190$, $F_{SK}^2(2-643) = 16.420$, $F_{BA}^2(2-643) = 4.912$, $F_{MK}^2(2-643) = 16.993$, $p < .01$; $F_{OT}^2(2-643) = 3.006$, $p < .05$). İntihar eğilimi riskli davranışı ise üniversite ikamet yerine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Anlamlı farklılık gösteren riskli davranış alt boyutlarında varyanslarda homojenliği sağlayan beslenme alışkanlığı ve okul terki gruplarında Tukey HSD ve varyanslarda homojenliği sağlamayan anti-sosyal davranışlar, alkol, sigara ve madde kullanımı gruplarında Games-Howell test analizleri yapılmıştır. Buna göre, özel ev ve diğer mekânlarda ikamet edenlerin, devlet yurdu ve aile-akraba yanında ikamet edenlerden daha fazla alkol, sigara ve madde kullandıkları bulunmuştur. Anti-sosyal davranış en fazla özel ev ve diğer ikamet yerlerinde kalanlarda görülürken en az aile-akraba yanında kalanlarda gözlenmiştir. Genel tabloya bakıldığında özel evde veya diğer ikamet yerlerinde kalan öğrencilerin devlet yurdu ve aile-akraba yanında kalan öğrencilerden daha fazla riskli davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.

Üniversite ikamet yerinin riskli davranışlar üzerinde etki büyüklüğü önem sırasına göre okul terki ($\eta^2=.01$), beslenme alışkanlığı ($\eta^2=.02$), anti-sosyal davranışlar ($\eta^2=.03$), sigara ve madde kullanımı ($\eta^2=.05$) ile alkol kullanımı ($\eta^2=.07$)'dır. Üniversitede ikamet edilen yer okul terki, beslenme alışkanlığı ve anti-sosyal davranışlar üzerinde düşük düzeyde etki gösterirken, zararlı madde kullanımları üzerinde orta düzeyde etki göstermektedir.

3.4 Akademik Başarı (GANO)'ya İlişkin Bulgular

Katılımcıların 2019-2020 eğitim öğretim yılı süresince akademik başarılarına göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları Tablo 11'de gösterilmiştir. Üniversitenin dördlük sistemine göre GANO'su 2,49'un altında olan yani düşük seviyede akademik başarı gösterenler 1, GANO'su 2,50-2,99 arasında olan yani orta seviyede akademik başarı gösterenler 2, GANO'su 3,00'ın üzerinde olan yani yüksek seviyede akademik başarı gösterenler 3 olarak kodlanmıştır.

Tablo 11

Katılımcıların akademik başarı (GANO) değişkenine göre riskli davranışlar alt boyut puanlarına ilişkin tek yönlü ANOVA testi sonuçları

		Kareler		Kareler		Anlamlı	
RD alt boyutları		Toplamı	Sd	Ortalama	F	p	η^2 Fark
Anti-sosyal Davranışlar (AD)	Gruplar Arası	580.738	2	290.369	11.495	.000*	.03 3<2
	Grup İçi	16242.607	643	25.261			3<1
	Toplam	16823.345	645				
Alkol Kullanımı (AK)	Gruplar Arası	147.145	2	73.573	3.858	.022*	.01 3<1
	Grup İçi	12260.788	643	19.068			
	Toplam	12407.933	645				
Sigara Kullanımı (SK)	Gruplar Arası	1898.125	2	949.062	14.140	.000*	.04 2<1
	Grup İçi	43158.899	643	67.121			3<1
	Toplam	45057.023	645				
İntihar Eğilimi (IE)	Gruplar Arası	421.618	2	210.809	2.164	.116	
	Grup İçi	62640.091	643	97.418			
	Toplam	63061.709	645				
Beslenme Alışkanlığı (BA)	Gruplar Arası	312.171	2	156.086	3.302	.037*	.01 3<1
	Grup İçi	30392.435	643	47.267			
	Toplam	30704.607	645				
Okul Terki (OT)	Gruplar Arası	216.163	2	108.081	7.946	.000*	.02 2<1
	Grup İçi	8746.365	643	13.602			3<1
	Toplam	8962.528	645				
Madde Kullanımı (MK)	Gruplar Arası	58.554	2	29.277	3.868	.021*	.01 3<1
	Grup İçi	4866.289	643	7.568			
	Toplam	4924.844	645				

(1= 2.49 ve altı, 2=2,50-2,99 arası, 3= 3.00 ve üzeri) **p < .01 *p < .05

Yapılan tek yönlü ANOVA testi analizi sonucunda akademik başarıya göre anti-sosyal davranış, sigara kullanımı, okul terki, alkol ve madde kullanımı ile beslenme alışkanlığı alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir ($F_{AS}^2(2-643) = 11.495$, $F_{SK}^2(2-643) = 14.140$, $F_{OT}^2(2-643) = 7.946$, $p < .01$; $F_{AK}^2(2-643) = 3.858$, $F_{BA}^2(2-643) = 3.302$, $F_{MK}^2(2-643) = 3.868$, $p < .05$). İntihar eğilimi alt boyutu ise akademik başarıya göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Varyansların homojenliği sağladığı okul terki grubunda Tukey HSD, varyansların homojenliği sağlamadığı anti-sosyal davranışlar, beslenme alışkanlığı, alkol, sigara ve madde kullanımı gruplarında Games-Howell testi yapılmıştır. Çalışma grubuna göre yüksek seviyede başarı gösterenlerin, orta ve düşük seviyede başarı gösterenlere nazaran daha az anti-sosyal davranış sergiledikleri tespit edilmiştir. Düşük seviyede akademik başarı gösterenlerin orta ve yüksek akademik başarı gösterenlerden daha fazla sigara kullanıp üniversiteyi terk etme davranışı gösterdikleri tespit edilmiştir. Kısacası okul başarısı arttıkça riskli davranış sergileme olasılığı azalmaktadır.

Akademik başarının riskli davranışlar üzerindeki etki büyüklükleri önem sırasına göre beslenme alışkanlığı, alkol ve madde kullanımı ($\eta^2=.01$), okul terki ($\eta^2=.02$), anti-sosyal davranışlar ($\eta^2=.03$) ve sigara kullanımı ($\eta^2=.04$)'dır. Buna göre akademik başarı değişkeninin riskli davranışlar üzerinde küçük düzeyde etki gösterdiği tespit edilmiştir.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE TARTIŞMA

Tezin bu bölümünde, çalışmadan elde edilen bulgular alan yazındaki araştırmalar ile karşılaştırılarak tartışılmış ve çalışmanın bulgularına göre bazı önerilerde bulunulmuştur.

1. Sonuçlar

1.1. Algılanan Sosyal Destek Alt Boyutları, Ahlaki Uzaklaşma ve Riskli Davranış Alt Boyutlarının İlişkisi ve Yordaması

Araştırmanın alt amaçlarında, algılanan sosyal destek alt boyutları olan özel insan, aile ve arkadaş desteği değişkenleri ile ahlaki uzaklaşma değişkeninin riskli davranış alt boyutlarından anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımını yordama düzeyleri ve bu üç değişkenin alt boyutları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yapılan analizler sonucunda riskli davranış tüm alt boyutlarının (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) ahlaki uzaklaşma değişkeni tarafından pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordandığı, düşük ve orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde ahlaki uzaklaşma değişkeninin saldırganlık ile (Hardy, Bean ve Olsen, 2015; Özkan, 2019; Kokkinos ve ark., 2016; Köklü, 2019), kardeş ve akran zorbalığı ile (Kandemir Özdiç, 2019; Gini ve ark., 2020; Sjögren ve ark., 2020) pozitif yönde ilişkili olduğunu söyleyen çalışmalar bulunmuştur. Ayrıca ahlaki uzaklaşma değişkeninin fiziksel/sözel saldırganlığa aracılık ettiği (Parladıcı, 2020), alkol kullanımı (Newton ve ark., 2014; Quinn ve Bussey, 2015) ve madde kullanımı (Newton, Havard ve Teesson, 2012) ile pozitif yönde ilişkili olduğunu söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulguların alan yazını ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Riskli davranışların her bir alt boyutunun ahlaki uzaklaşma değişkeni ile pozitif yönde ilişkili olmasının sebebi; riskli davranış sergilemek isteyen bireylerin, aile ve toplum ideolojileri tarafından öğrendiği ahlaki kurallar çerçevesinde, rahatsız edici duygulardan kurtulma çabası olabilir. Gençler, bir davranışın ahlaki uygunluğu hakkında kesin bir geçerliliği bulunmayan durumlarda, ikilem yaşayabilirler. Toplum tarafından ahlaka uygunluk açısından kesin hüküm belirtmeyen davranışlar yoruma açık olduklarından, gençler bu tür davranışları daha rahat bir şekilde ahlaka uygun hale getirmeye çalışabilirler. Bu durum Bandura (1990)'ya göre ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının devreye girmesine ve bireyi vicdanen rahatlatarak suçluluk hissini azaltmasına sebep olabilir. Ayrıca bu durum bireylerin riskli davranışlar sergilemelerini daha kolay hale getirebilir.

Bu çalışmada bir başka değişken olan algılanan sosyal destek alt boyutlarından özel insan alt boyutunun sigara kullanımı ve okul terki riskli davranışlarını pozitif yönde anlamlı olarak açıkladığı ve düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ancak arkadaş desteği, gençlerin okul terkinde bulunma davranışları ile negatif yönde anlamlıdır. Buna göre gençlerin özel olarak gördükleri bir insandan aldıkları desteğin, daha fazla sigara kullanmalarına ve daha fazla okul terki davranışı sergilemelerine neden olduğu söylenebilirken, arkadaş desteğinin okul terkinde bulunma olasılığını azalttığı söylenebilir. Okul terkinin aile desteği ile düşük de olsa negatif yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bulguyla paralel olarak Özer, Gençtanırım ve Ergene (2011)'nin yürütmüş oldukları çalışmada arkadaş desteğinin ve aile desteğinin artmasının okul terkini azalttığı bulunmuştur.

Bulgular incelendiğinde sigara içme davranışının özel insan ve aile alt boyutu ile ilişkili olduğu ve özel insan desteğinin sigara kullanımını pozitif yönde anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Alan yazınında algılanan sosyal desteğin sigara kullanımı ile negatif yönlü ilişkisinin bulunduğunu (Taştan, 2019; Pokhrel ve ark., 2016) söyleyen çalışmaların yanı sıra arkadaş ile özel insan desteğinin sigara kullanımı ile pozitif yönde ilişkisinin olduğunu söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Tunç

Omar, 2019). Ayrıca aile sosyal desteğinin artması, bireylerde sigara kullanımını (Körük, 2016 Pokhrel ve ark., 2016), alkol kullanımını ve madde kullanımını negatif yönde etkilemektedir (Yazıcı, 2017; Kızıldaş, 2019). Bulguların alan çalışmalarıyla benzer olduğu görülmektedir.

Bulgular incelendiğinde aile ve arkadaş desteğinin artmasının intihar eğilimi ve madde kullanımı riskini azalttığı ve özel insan desteği ile düşük de olsa negatif yönde ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bulgu aileden algıladıkları sosyal desteğin alkol ve madde kullanma riskiyle negatif yönlü ilişki (Kızıldaş, 2019; Yazıcı, 2017; Thomas ve ark., 2000) içerisinde olduğunu söyleyen ve algılanan sosyal desteğin madde kullanımını yordadığını tespit eden (Gençtanırım Kuru, 2010) çalışmalar ile paralellik göstermektedir. Ayrıca çalışmadan elde edilen bulgular, algılanan sosyal destek alt boyutları ile intihar eğilimi arasında negatif yönlü ilişki olduğunu (Körük, 2016) tespit eden alan çalışmalar ile de benzer sonuçlar vermektedir.

Bu çalışmanın bulgularından hareketle algılanan sosyal destek alt boyutlarının riskli davranışlardan anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı ve beslenme alışkanlığı alt boyutları üzerinde yordayıcı etkisi bulunmadığı görülmektedir. Ancak anti-sosyal davranışlar ve alkol kullanımı aile alt boyutu ile düşük düzeyde negatif yönlü anlamlı ilişki içerisinde. Alan yazın incelendiğinde aile desteğinin saldırganlığı azalttığı tespit edilmiştir (Yalçın, 2019). Ayrıca algılanan sosyal desteğin anti-sosyal davranışlar, madde kullanımı, beslenme alışkanlıkları ve okul terki alt boyutlarını yordadığı da bulunmuştur (İskender, 2018; Gençtanırım Kurt ve Ergene, 2017; Körük ve Aypay, 2017). Lise öğrencileriyle yapılan çalışmalarda algılanan sosyal destek değişkeni anti-sosyal davranışlar, beslenme alışkanlığı, intihar eğilimi ve sigara kullanımı değişkenleri üzerinde düşük düzeyde etki göstermektedir (İskender, 2018). Ayrıca lise öğrencilerinde aile ve öğretmen desteği arttıkça şiddet eğiliminin azalmakta olduğu da bulunmuştur (Davli Temel, 2018). Bir başka çalışmada ise anti-sosyal davranışların aile ve öğretmen desteği ile negatif yönlü ilişkili olduğu ve alkol kullanımının ise öğretmen desteği ile negatif yönlü ilişki (Körük, 2016) içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca lise öğrencilerinde aileden alınan desteğin olumsuz algılanmasının davranışsal işlev

bozukluğu ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu görülmüştür (Garnefski ve Diekstra, 1996). Sonuçlardaki bu ayrışma farklı yaş gruplarında olan gençlerden farklı sonuçlar elde edilmesinden kaynaklı olabilir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinde görülen riskli davranışlar Problem Davranış Kuramı çerçevesinde açıklanmıştır. Algılanan sosyal destek değişkeninin riskli davranışları açıklamada aracı etkisinin olması, Problem Davranış Kuramı'nın kavramsal çerçevesi ile benzerlik göstermektedir. Bu kurama göre çevresel destek riskli davranışların oluşmasını engellemeye yönelik koruyucu bir etkiye sahiptir (Jessor ve ark., 1991). Ancak çalışmadan elde edilen verilerde bu etki yeteri kadar büyük olmamakla birlikte aralarındaki ilişkinin düşük ve orta düzeyde olduğu görülmektedir. Ayrıca algılanan sosyal destek alt boyutlarından özel insan desteğinin bazı riskli davranışlar (sigara kullanımı ve okul terki) ile pozitif yönlü ilişki içerisinde olduğu da tespit edilmiştir. Özel insan desteğinin bazı riskli davranışlara neden olmasının sebebi “model alma” yöntemi olabilir. Nitekim riskli davranışlarla ilgili olan Sosyal Öğrenme Kuramını oluşturan Bandura'ya (1986) göre insanlar çevresindekileri izleyip davranışlarının sonuçlarını değerlendirerek birçok davranışı model alma yoluyla öğrenebilirler ve bu davranışları kendilerine adapte ederler (Bandura, 1986). Ayrıca sigara kullanımında, sigara içen arkadaşın etkisinin olduğunu söyleyen çalışmalar da mevcuttur (Killen ve ark., 1997). Bu durum özel insan olarak tasvir edilen bireylerin bir arada oldukları için mi riskli davranış sergilediklerini, yoksa riskli davranış sergiledikleri için mi bir arada olduklarını düşündürmektedir.

Yukarıda bahsedilenlerden hareketle; üniversite öğrencilerinde ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının kullanımının azalması, riskli davranışların sergilenme olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca özel insan alt boyutu hariç üniversite öğrencilerinde algılanan sosyal desteğin artmasının, riskli davranışların sergilenme olasılığını azaltmakta olduğu söylenebilir.

1.2. Cinsiyete göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması

Araştırmanın alt amaçlarından ikincisi olan riskli davranış alt boyutlarının (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde; anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, okul terki ve madde kullanımı alt boyutlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bulgulara göre erkekler riskli davranış sergilemeye kadınlardan daha fazla eğilim göstermektedirler. Ancak beslenme alışkanlığı ve intihar eğilimi riskli davranışları, cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Çalışmadan elde edilen bu bulgu Ali İskender (2018)'in yapmış olduğu çalışma ile birebir paralellik göstermektedir. Bulgular Arıkan ve arkadaşları (2017)'nin yapmış olduğu çalışma ile intihar eğilimi alt boyutu hariç benzer sonuçlar vermektedir.

Alan yazın incelendiğinde erkekler kadınlara göre anti-sosyal davranış sergilemeye (Ögel ve ark., 2006; Kağan ve Yazıcıoğlu, 2019; Cansız, 2019; Arıkan ve ark, 2017; Turhan ve ark., 2011; Çinçik, 2019), alkol sigara gibi zararlı maddeler kullanmaya (Kağan ve Yazıcıoğlu, 2019; Cansız, 2019; Arıkan ve ark, 2017; Turhan ve ark., 2011; Çinçik, 2019) ve okul terkine (Cansız, 2019; Arıkan ve ark, 2017; Çinçik, 2019) daha eğilimlidir. Riskli davranış alt boyutlarını tek tek inceleyen çalışmalara bakıldığında alkol ve madde kullanımı erkeklerde kadınlara göre daha fazladır (Kızıлтаş, 2019; Yalçın ve ark., 2009).

Lise ve üniversite öğrencileri arasında yapılan karşılaştırmalı bir çalışmada üniversite öğrencilerindeki saldırganlık erkeklerde kadınlardan daha fazla oranda görülmektedir (Eroğlu, 2009). Bu durumun sebebi üniversite öğrencilerinin aile kontrolünden uzak olmaları sebebiyle zararlı maddeleri kullanmaya daha açık olmaları, bu maddelerin kullanımının kendilerini yetişkin gibi hissettirmesi ve özgürlük hissi vermesi olabilir. Bu bağlamda zararlı madde kullanımının önleme çalışmalarının sadece ilkokul, ortaokul ve liselerde değil, üniversite öğrenimine

başlayan gençlerde de uygulanması gerektiğini göstermektedir (Turhan ve ark., 2011).

Çalışmadan elde edilen bulgular incelendiğinde intihar eğilimi cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Çalışma ile paralellik gösteren araştırmalar (Çinçik, 2019; İskender, 2018) bulunmasına rağmen, kadınlarda intihar eğilimini erkeklere göre yüksek bulan çalışmalar (Sayar ve ark., 2000; Şevik, Özcan ve Uysal, 2012; Arıkan ve ark., 2017; Körük ve Aypay, 2017; Cansız, 2019) da bulunmaktadır. Kadınlarda intihar eğilimlerinin daha fazla olmasının nedeni, biyolojik ve hormonal unsurlara bağlı olarak duygu durumundaki değişimler, ailesel ve toplumsal baskıya maruz kalmaları ve çevresel durumlardan, psikososyal unsurlardan olumsuz olarak daha fazla etkilenmeleri olabilir (Körük ve Aypay, 2017).

Bu çalışmada okul terki riskli davranışının erkeklerde kadınlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak alan yazın incelendiğinde ilgili çalışma ile benzer bulgular tespit eden çalışmalar olduğu gibi (Gury, 2011; Pascarella, Dubby ve Iverson, 1983; Battin-Pearson ve ark., 2000; Arıkan ve ark., 2017; Çinçik, 2019) okul terki riskli davranışının kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğunu tespit eden çalışmalar da bulunmaktadır (Spady, 1971; Obuz, 2019). Kadın öğrencilerin okulu terk etme sebepleri ailenin sorumluluğunu almaları ve erken yaşta evlenmeleri gibi durumlar olabilirken, erkek öğrencilerde okul terki genelde maddi durumlarla ilişkilidir (Spady, 1971; Uslu Gülşen, 2017)

Bu çalışmada beslenme alışkanlığı cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Ancak olumsuz beslenme alışkanlığına sahip bireylerde cinsiyete göre farklılaşmanın görüldüğü çalışmalar mevcuttur. Buna göre erkekler kadınlara göre daha olumsuz beslenme alışkanlığına sahip olabilmektedirler (Arıkan ve ark., 2017). Kadınlarda beslenme alışkanlığı riskli davranışının erkeklerden daha fazla görüldüğünü söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Cansız, 2019). Bu durumun sebebi kadınlarda beden algısının (bedenlerinden hoşnut olmama durumunun) erkeklerden daha fazla olması olabilir (Alagül, 2004).

Bulgular genel olarak erkek öğrencilerin kadın öğrencilerden daha fazla riskli davranış sergileme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu bulgu alan yazını ile paraleldir (Tuzgöl Dost ve Keklik, 2014; Gençtanırım Kuru, 2010; İskender, 2018). Risk almayı göze alan bireyler riskli davranışlarda daha rahat bulunabilmektedirler. Ayrıca gençlerin risk alma davranışını belirli bir amaca yönelik gerçekleştirmeleri ve bu davranışları sorundan ziyade çözüm olarak görmeleri de riskli davranışlarda bulunmalarına neden olabilmektedir (Siegel ve Cousins, 1994). Alan yazını incelendiğinde erkekler risk alma davranışını kadınlara göre daha fazla sergilemektedirler. Bu durumun nedeni zararlı madde kullanımının erkek akran grupları tarafından hoş görülmesi ve akran gruplarına dahil olabilmek için yapılması, toplumsal yapının riskli davranış sergileyen erkeleri desteklemesi ve ergen erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri olabilmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri konusunda yapılan çalışmalarda erkeklerin kadınlara göre daha kolay risk alma davranışı içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Ancak risk alma durumundaki bu ayrımın yaş ilerledikçe azaldığı görülmektedir (Byrnes, Miller ve Schafer, 1999). Ayrıca türk toplumsal yapısı erkeklerin sigara ve alkol kullanımı hakkında çok fazla yargıda bulunmazken ve hatta desteklerken kadınların sigara ve alkol kullanımına daha az tolerans göstermektedirler (Altındağ ve ark., 2005).

1.3. Yaşa Göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması

Riskli davranış alt boyutlarının (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde intihar eğilimi alt boyutu hariç diğer riskli davranış alt boyutlarının yaş ilerledikçe arttığı bulunmuştur. İntihar eğilimi riskli davranışı ise yaşa göre farklılık göstermemektedir.

Alan yazın incelendiğinde çalışmadan elde edilen bulgular ile paralellik gösteren çalışmalar (Tuzgöl Dost ve Keklik, 2014) olduğu gibi, farklı sonuçlar elde eden çalışmalar da bulunmaktadır. Çinçik (2019)'ın yaptığı çalışmada riskli davranışlardan sadece sigara kullanımı alt boyutu yaş ilerledikçe artmaktadır. Kağan

ve Yazıcıoğlu (2019)'nın yapmış oldukları çalışmada ise sadece okul terki alt boyutu üniversite öğrencilerinin yaşı ilerledikçe artmaktadır. Okul terki riskli davranışı üzerinde yapılan çalışmada ise 20-24 yaş aralığındaki üniversite öğrencilerinin iş ve aile sorumlulukları taşıdıklarından dolayı okul terkinde en önemli risk grubunda yer aldıkları tespit edilmiştir (Uslu Gülşen, 2017). Ayrıca yaşı büyük olan öğrenciler maddi sorunlar ve ailesel sorumluluklar gibi üniversite dışı durumlar sebebiyle okul terkinde bulunurken yaşça küçük öğrenciler okul temelli nedenlerle okul terki riskli davranışında bulunmaktadırlar (Yorke ve Longden, 2008).

Elde edilen bulgulara anti-sosyal davranış sergileme olasılığı yaş büyüdükçe artmaktadır. Ancak alan yazında bu durumdan farklı olarak ergenlik döneminde anti-sosyal davranışlarda bulunan bireylerin çoğu erişkinlik döneminde bu tür davranışlar sergilememektedir. Bir başka ifadeyle 15-16 yaş sonrası anti-sosyal davranışlarda bulunan ergenlerin bu davranışları geçicidir. Anti-sosyal davranışlar ergenler tarafından, bu yaşlarda çoğunlukla akranları ile bir aradayken ve heyecan arayışı için sergilenir (Alıkaşifoğlu ve Ercan, 2009). Bu çalışmada yaş aralıkları birbirine çok yakın olduğundan (1= 20 yaş altı, 2=21-22 yaş, 3= 23 yaş ve üzeri) alan yazından farklı sonuç elde edilmiş olabilir.

1.4. Üniversite İkamet Yerine Göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması

Riskli davranış alt boyutlarının (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) üniversite ikamet yerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, intihar eğilimi alt boyutu hariç diğer riskli davranış alt boyutlarının üniversite ikamet yerine göre farklılaştığı bulunmuştur.

Üniversite öğrencilerinden özel ev ve diğer mekânlarda ikamet edenlerin, devlet yurdu ve aile-akraba yanında ikamet edenlerden daha fazla alkol, sigara ve madde kullandıkları tespit edilmiş olup, anti-sosyal davranış sergileme oranı en fazla

özel ev ve diğer ikamet yerlerinde kalanlarda görülürken en az aile-akraba yanında kalanlarda gözlenmiştir. Alan yazında bu konu hakkında yapılan diğer çalışmaların (Kağan ve Yazıcıoğlu, 2019), bu tez çalışması ile paralel olduğu görülmektedir. Çiçek (2019) yapmış olduğu çalışmada anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı ve sigara kullanımı oranının “evde arkadaş ile” kalan grupta “devlet yurdunda” kalan gruptan daha fazla görülürken, alkol kullanımının “evde arkadaş ile” kalan grupta “özel yurttan” kalan gruba göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre okul terki özel evde kalan öğrencilerde devlet yurdunda kalan öğrencilere göre daha fazla görülmekte iken aile-akraba yanında kalanlar bu iki gruba göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Alan yazın incelendiğinde aile üyeleriyle birlikte yaşamının okul terkini arttırdığını savunan (Aina, 2013) çalışmalar olduğu gibi maddi durumu iyi olmadığı zaman aile yanında yaşamının, derslere odaklanmayı kolaylaştıracağından dolayı okul terkini azalttığını savunan (Gury, 2011) çalışmalar da bulunmaktadır.

Çalışma grubunda alkol ve madde kullanımı riskinin özel evde veya diğer ikamet yerlerinde kalan öğrencilerde devlet yurdu ve aile-akraba yanında kalan öğrencilerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Alan yazın incelendiğinde gençlerin devlet yurdunda kalmaları, alkol ve madde kullanım riskini azaltırken, özel evde arkadaşlarıyla veya tek başına kalmaları alkol ve madde kullanım riskini arttırmaktadır. Ayrıca aile ile birlikte kalmak ve devlet yurdunda kalmak alkol kullanımını negatif yönde anlamlı olarak yordamakta iken tek başına özel evde kalmak alkol kullanımını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır. Arkadaşları ile aynı evde kalmak ve tek başına evde kalmak ise madde kullanımını pozitif yönde anlamlı olarak yordamaktadır (Kızıltaş, 2019). Ayrıca tek başına bir evde yaşamak alkol ve sigara kullanımını arttırmaktadır (Özcebe ve ark., 2012).

Çalışmada yapılan analizler sonucunda özel evde kalan üniversite öğrencilerinin devlet yurdunda veya aile akraba yanında kalan öğrencilere göre daha az beslenme alışkanlığı riski sergiledikleri tespit edilmiştir. Beslenme alışkanlığının üniversite ikamet yerine göre farklılaşmasını inceleyen çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Alan yazında çalışma ile benzerlik gösteren herhangi bir

çalışmaya rastlanmazken, tersine özel evde kalanların daha fazla beslenme alışkanlığı riski barındırdığını söyleyen çalışmalar bulunmaktadır (Ermiş ve ark., 2015).

Bu çalışmada özel evde kalanların madde kullanım riskinin aile-akraba yanında kalan ve devlet yurdunda kalan öğrencilere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu alan yazını ile paralellik göstermektedir. Buna göre madde kullanım riski öğrenci evinde kalanlarda en fazla olmakla birlikte, aile yanında kalmak da madde kullanımı açısından risk teşkil etmektedir. Ancak devlet yurdunda kalanlarda madde kullanım riskinin düşük olduğu belirlenmiştir (Yalçın ve ark., 2009).

Genel olarak bu çalışmanın bulguları incelendiğinde, özel evde veya diğer ikamet yerlerinde kalan öğrencilerin devlet yurdu ve aile-akraba yanında kalan öğrencilerden daha fazla riskli davranış sergiledikleri tespit edilmiştir. Bunun sebebi özel evde kalan üniversite öğrencilerinin ev kurallarını kendileri belirlediklerinden ve kural koyucu mekanizmalar tarafından denetlenmediklerinden, riskli davranış sergileme eğilimleri artmış olabileceği düşünülmektedir. Bir başka neden ise benzer davranışlar sergileyen bireylerin aynı ortamı paylaşmaları olabilir.

1.5. Akademik Başarı (GANO) Değişkenine Göre Riskli Davranış Alt Boyutlarının Farklılaşması

Riskli davranış alt boyutlarının (anti-sosyal davranışlar, alkol kullanımı, sigara kullanımı, intihar eğilimi, beslenme alışkanlıkları, okul terki ve madde kullanımı) akademik başarı (GANO) değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde intihar eğilimi alt boyutu hariç diğer riskli davranış alt boyutlarının akademik başarı (GANO) değişkenine göre farklılaştığı bulunmuştur.

Alkol kullanımı ile akademik başarı arasında düşük düzeyde de olsa negatif yönlü ilişki bulunmaktadır (Kızıлтаş, 2019). Aynı zamanda madde kullanımı arttıkça akademik başarı düzeyinin azalmakta olduğu da tespit edilmiştir (Yalçın ve ark.,

2009). Akademik başarının zararlı madde kullanımında koruyucu etkenler arasında bulunduğunu söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Alıkaşıfoğlu, 2008).

Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuca göre üniversite öğrencilerinin akademik başarısı arttıkça riskli davranış sergileme olasılıklarının azaldığı görülmektedir. Düşük düzeyde akademik başarı sergileyen bireylerde okul terki olasılığının arttığı gözlenmektedir. Alan yazında yapılan çeşitli çalışmalar, okul terkinin akademik başarı düzeyi arttıkça azaldığı görüşünü desteklemektedir (Hawley ve Harris, 2005; Leppel, 2002; Taylı, 2008).

Riskli davranışların akademik başarı ile negatif yönlü ilişki içerisinde olduğunu söyleyen çalışmaların yanı sıra (Gençtanırım Kuru, 2010) riskli davranışların akademik başarı ile anlamlı ilişki içerisinde bulunmadığını söyleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Tuzgöl Dost ve Keklik, 2014). Bu durum üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarda bulunma sebebinin akademik başarısı ile ilgili olduğunu söylemek için yeterli kanıt bulunmadığını göstermektedir.

Yapılan analizlerin sonuçlarına göre ahlaki uzaklaşmanın riskli davranışların tüm alt boyutlarını yordadığı tespit edilmiştir. Algılanan sosyal destek alt boyutlarının ise, riskli davranışların bazı alt boyutlarında yordayıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca cinsiyetin (erkek öğrencilerin), yaşın büyük olmasının, özel evde kalmanın ve düşük akademik başarı göstermenin üniversite öğrencilerinin riskli davranışlarda bulunma olasılığını arttırdığı tespit edilmiştir.

2. Öneriler

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

1. Ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının riskli davranışları pozitif yönde anlamlı bir şekilde yordaması, gençlerin riskli davranışlarını azaltmada ahlaki uzaklaşma mekanizmaları ile çalışılmasının önemli olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda üniversite bünyelerinde bulunan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezleri'nin

riskli davranışlar sergileyen bireyleri tespit etmesi ve ahlaki uzaklaşma mekanizmalarının sekiz alt boyutunu ele alan farkındalık çalışmalarını yürütmesinin gençlerin riskli davranış sergileme eğilimlerini azaltacağı için fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlara neden olan olumsuz akran gruplarını ortadan kaldırmak için oryantasyon ve “öğrenci destek programları” oluşturulabilir. Olumlu akran gruplarının oluşması adına öğrenci kulüplerine ağırlık verilebilir ve bu bağlamda ihtiyaç duyan öğrencilerin olumlu akran gruplarına ve öğrenci kulüplerine kolay ulaşmalarını sağlayacak mobil uygulamalar geliştirilebilir. Üniversite öğrencileriyle olumlu arkadaş seçimi, olumsuz arkadaşlara hayır diyebilme eğitimi gibi konularda grupla psikolojik danışma oturumları gerçekleştirilebilir.

3. Erkek öğrencilerde kadın öğrencilerden daha fazla riskli davranış sergileme eğilimi olması, erkek öğrenciler üzerinde toplum ve baskın olan kültür tarafından oluşturulan erkeklere biçilen roller olabilmektedir. Bu rollerin ortadan kaldırılması adına gerek aile gerekse toplum ve gençlere yönelik psiko-eğitim çalışmalarının düzenlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

4. Yaş değişkenine göre çıkan sonuçlar incelendiğinde, katılımcıların yaşları ilerledikçe okulu terk etme olasılıklarının arttığı görülmektedir. Bunun sebebi mezuniyetlerinin yaklaştıkça gençlerin işsiz kalma korkusu ile yüzleşmek zorunda kalmaları olabilir. Okuldan ayrılma vakti yaklaştıkça iş edinememe korkusu gençlerde okul terkine neden olabilir. Bu sebeple üniversite bünyesinde açılacak olan kariyer danışmanlığı merkezlerinin gençlerin mezuniyet sonrası elde edebilecekleri çalışma sahalarını araştırmalarının ve gençleri bu konuda bilinçlendirme çalışmaları yapmalarının, gençlerde görülen okul terk davranışını azaltacağı düşünülmektedir.

5. Üniversitede ikamet etme yerine göre riskli davranışlarda farklılık görülmesi, gençlerin denetimli ortamlarda riskli davranışlarda bulunma olasılıklarını azalttığını düşündürmektedir. Buna göre gençlerin hayatlarını düzenlemede bazı denetimlerin mekanizmalarının bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

2.1. Gelecekte Yapılabilecek Araştırmalara İlişkin Öneriler

1. Riskli davranış tüm alt boyutlarının ahlaki uzaklaşma değişkeni tarafından yordanması ve alan yazında bu iki konunun bir arada çalışıldığı çok fazla çalışmaya rastlanılmaması, bu iki konunun derinlemesine incelenmesinin gerekliliğini düşündürmektedir.

2. Bu çalışmada ahlaki uzaklaşma değişkeninin riskli davranışları yordama düzeyi ele alınmıştır. Ancak riskli davranışların ahlaki uzaklaşma değişkenini ne düzeyde yordadığı tespit edilmemiştir. Bu iki konunun ilişkisi ya da farklılaşması üzerine çalışmalar yapılmasının da önemli olacağı düşünülmektedir. Çünkü riskli davranış sergilendikten sonra da ahlaki uzaklaşmanın değişiklik göstereceği tahmin edilmektedir.

3. Alan yazında algılanan sosyal destek değişkeninin riskli davranışlar üzerinde negatif yönde çok fazla etkisi olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada aynı derecede etkili olduğu bulunmamış ve hatta özel insan desteğinin sigara kullanımı ve okul terki ile pozitif yönde ilişkili olduğu tesit edilmiştir. İleride bu iki konunun daha ayrıntılı olarak ele alınması ve farklı çalışma grupları ile çalışılmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

4. Beslenme alışkanlığı riskli davranışı ile alan yazında yapılan çok fazla çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca okul terki ve intihar eğilimi alt boyutlarında cinsiyete göre farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu eksikliğin ve farklılıkların giderilmesi için farklı ve benzer çalışmalar yapılmasının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AİNA, Carmen; “Parental Background And University Dropout İn Italy”, Higher Education, 65, 437-456, 2013. doi:10.1007/s10734-012-9554-z.
- AK, Belma; “Parametrik Hipotez Testleri”, Kalaycı, Ş. (edt), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, 73-82, Asil Yayın Dağıtım, 5. Baskı, 2010.
- AKGÜL, Aziz ve Çevik, Osman; “İstatistiksel Analiz Teknikleri”, Emek Ofset, Ankara, 2003.
- AKSOY, Alper; “Kendine Zarar Verme Davranışı”, Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 393-413, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- ALAGÜL, Özlem; “Farklı Spor Branşlarındaki Sporcuların Atılganlık İle Beden Algısı İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 2004.
- AL-AMERI, Rawa Jaafar Kadhim; AL-BADRI, Husham J Abd and LAFTA Riyadh K; “Prevalence of Alcohol Consumption among University Students in Baghdad: A Crosssection Survey from Iraq”, Epidemiology Biostatistics and Public Health, 13 (4), 1-8, 2016.
- ALİKAŞİFOĞLU, Müjgan; “Ergenlerde Davranışsal Sorunlar”, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi, 63, 2008, 55-59, 2008.
- ALİKAŞİFOĞLU, Müjgan ve ERCAN, Oya; “Ergenlerde Riskli Davranışlar”, Türk Pediatri Arşivi, 44, 1-6, 2009.
- ALTINDAĞ, Abdurrahman; YANIK, Medaim; YENGİL, Erhan; KARAZEYBEK, Akif Himmet; “Şanlıurfa’da Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı”, Bağımlılık Dergisi, 6(2): 60-64, 2005.

- AMERİKAN PSİKİYATRİ BİRLİĞİ; “Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-5)”, Koroğlu, E. (çev), Beşinci Baskı, Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 2014.
- AMERİKAN SAĞLIK BAKANLIĞI ARAŞTIRMA ENSTİTÜTÜSÜ; “National survey on drug use and health: Detailed tables” Center for Behavioral Health Statistics and Quality, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Rockville: MD, 2015.
- ANDERSON, Craig A. and BUSHMAN, Brad J.; “Effects of Violent Video Games on Aggressive Behavior, Aggressive Cognition, Aggressive Affect, Physiological Arousal, and Prosocial Behavior: A Meta-Analytic Review of The Scientific Literature”, *Psychological Science*, 12, 353-359, 2001
- ARICI ÖZCAN, Neslihan ve ÇELİK, Eyüp; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Davranışlar ve Duygu Düzenleme Güçlüğü’nün Yordayıcısı Olarak Algılanan Ebeveynlik Tarzları”, *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 21 – 49, 2018.
- ARIKAN, İnci; YAVUZ, Betül; YİĞİT, Deniz ve EZGİ Ece; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Davranışların ve Bazı Sosyodemografik Faktörlerin İncelenmesi: Bir Devlet Üniversitesi Örneği”, *J Contemp Med*, 7(4), 348-354, 2017.
- BANDURA, Albert; “Social Foundations Of Thought And Action: A Social Cognitive Theory”, Prentice- Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1986.
- BANDURA, Albert; “Selective Activation and Disengagement of Moral Control”, *Journal of Social Issues*, 46(1), 27-46, 1990.
- BANDURA, Albert; “Social Cognitive Theory of Self-Regulation” *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 248-287, 1991.
- BANDURA, Albert; “Social cognitive theory of moral thought and action” William M. Kurtines & Jacob L. Gewirtz, (Eds.), *Handbook of moral behavior and development*, Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey, 45-103, 1991a.

- BANDURA, Albert; BARBARANELLI, Claudio; CAPRARA, Gian Vittorio and PASTORELLI, Concetta; “Mechanisms of Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency”. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(2), 364-374, 1996.
- BANDURA, Albert; “Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities”. *Personal and Social Psychology Review* 3: 193-209, 1999.
- BANDURA, Albert; “Selective moral disengagement in the exercise of moral agency”, *Journal of Moral Education*, 31(2), 101-119, 2002.
- BARRERA, Manuel Jr.; “Distinctions Between Social Support Concepts, Measures, and Models”, *American Journal of Community psychology*, 14(4), 413-445, 1986.
- BATTIN-PEARSON, Sara; NEWCOMB, Michael D.; ABBOTT, Robert D.; HILL, Karl G.; CATALANO, Richard F. And HAWKINS, J. David “Predictors of Early High School Dropout. A Test of Five Theories”, *Journal of Educational Psychology*, 92(3), 568-582, 2000.
- BEYTH-MAROM, Ruth; AUSTIN, Laurel; FISCHHOFF, Baruch; PALMGREN, Claire & JACOBS-QUADREL, Marilyn; “Perceived consequences of risky behaviors: Adults and adolescents”, *Developmental Psychology*, 29(3), 549-563, 1993.
- BIRCH, David A.; “Identifying sources of social support”, *Journal of School Health*, 68(4), 159, 1998.
- BÜLBÜL, Tuncer; “Yükseköğretimde Okul Terki: Nedenler ve Çözümler”, *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 219-235, 2012.
- BÜYÜKÇOLPAN, Hakan; “Üniversite Öğrencilerinde Nomofobi, Bağlanma Biçimleri, Depresyon ve Algılanan Sosyal Destek”, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener; ÇOKLUK, Ömay ve KÖKLÜ, Nilgün; “Sosyal Bilimler İçin İstatistik, Ankara: Pegem Akademi, 7. Baskı, 2015.

- BYRNES, James P.; MILLER, David C. and SCHAFER, William D; “Gender Differences in Risk taking: A Meta-Analysis”, *Psychological Bulletin*, 125 (3); 367-383,1999.
- CANSIZ, Cansu; “Ergenlerde Algılanan Duygusal İstismarın Kendine Zarar Verme Ve Riskli Davranışlar İle İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, 2019.
- CHATTERJEE, Samprit ve SIMONOFF Jeffrey S; “Handbook of Regression Analysis”, Canada: John & Sons, Inc., Hoboken, 2013.
- CENTERS FOR DISEASE CONTROL AND PREVENTION; “Youth Risk Behavior Surveillance-United States”, 2017, (05.05.2019). <https://www.cdc.gov/healthyyouth/data/yrbs/pdf/2017/ss6708.pdf> adresinden indirilmiştir.
- CEYHUN, Ayşe Gülsen ve CEYHUN, Birsen; “Lise ve Üniversite Öğrencilerinde İntihar Olasılığının Değerlendirilmesi”, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, ;6, 17-224, 2003.
- CLOUTIER, Richard; “Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar”, (Çev.:Bekir Onur), *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2); 874-904, 1997.
- COHEN, Sheldon & WILLS, Thomas Ashby; “Stress, Social Support, and The Buffering Hypothesis”, *Psychological Bulletin*, 98(2), 310, 1985.
- CORCORAN, Jacqueline & NICHOLS-CASEBOLT, Ann; “Risk and resilience ecological framework for assessment and goal formulation”, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21(3), 211-235, 2004.
- CUTRONA, Caroline E.; COLE, Valerie; COLANGELO, Nicholas; ASSOULINE, Susan G. & RUSSEL, Daniel W.; “Perceived Parental Social Support and Academic Achievement: an Attachment Theory Perspective”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(2), 369- 378,1994.

- ÇAĞATAY, Saadet; “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu”. I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri (8-14 Ekim 1973), Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1974.
- ÇAMUR, Derya; ÜNER, Sarp; ÇİLİNGİROĞLU, Nesrin ve ÖZCEBE, Hilal; “Bir Üniversitenin Bazı Fakülte ve Yüksek Okullarında Okuyan Gençlerde Bazı Risk Alma Davranışları”, Toplum Hekimliği Bülteni, 26(3), 32-38, 2007.
- ÇETİN, Rabia; “Ortaöğretim Öğrencilerinin Dindarlık Düzeyleri ve Ahlaki Çözülme Eğilimleri”, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, 2019.
- ÇİNÇİK, Zeliha Bilge; “Çukurova Üniversitesi Aile Hekimliği Polikliniklerine Başvuran Üniversite Öğrencilerinin Riskli Davranışları ve Yaşam Doyumları ile İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2019.
- ÇİYDEM, Emre; “Hemşirelik Öğrencilerinde Riskli Davranışlar, Akran Baskısı ve Psikolojik Dayanıklılık”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2017.
- ÇOKLUK, Ömay; ŞEKERCİOĞLU, Güçlü ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener; “Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik”, Ankara,: Pegam A Yayınları, 2010.
- DAVLİ TEMEL, Didem; “Ergenlerde Algılanan Sosyal Destek ve Şiddet Eğilimi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.
- DINGER, Mary K. and MAIGANDT, Alex ; “Dietary intake and physical activity behaviors of male and female college students” American Journal of Health Promotion 11(5): 360–362 , 1997.
- DİNÇER SET, Emine; “Ergenlerin Benlik Algıları Ve Aile Dinamikleri Temelli Evden Kaçma Nedenlerinin Koruyucu-Önleyici Sosyal Hizmet Müdahalesi Perspektifinde Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.

- DURAK BATIGÜN, Ayşegül; “İntihar olasılığı: Yaşamı sürdürme nedenleri, umutsuzluk ve yalnızlık açısından bir inceleme”, Türk Psikiyatri Dergisi, 16(1), 29-39, 2005.
- DOWELL, Elizabeth B.; BURGESS Ann W. ve CAVANAUGH, Deborah J.; “Clustering of Internet Risk Behaviors in a Middle School Student Population”, Journal Of School Health, 79(1), 547-553, 2009.
- DÖNMEZ, Emin; “Evden Kaçma Davranışı”, Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 421-439, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- DURKHEIM, Emile; “İntihar, Toplumbilimsel İnceleme”, Çev. Ozankaya, Ö. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.
- EKER, Doğan; ARKAR, Haluk ve YALDIZ, Hülya; “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği”, Türk Psikiyatri Dergisi, 12(1), 17-25, 2001.
- EKMEKÇİOĞLU, Emre Burak; “Etik Liderlik ve İşyeri Sapkın Davranışları İlişkisinde Ahlaki Uzaklaşma Ve Güç Mesafesi Oryantasyonunun Rolü”, Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.
- ELLIOTT, Del S.; HUIZINGA, David & AGETON, Suzanne S.; “Explaining delinquency and drug use” Beverly Hills, CA: Sage, 1985
- ELLIOTT, Del S.; HUIZINGA, David & MENARD, Scott; “Multiple problem youth: Delinquency, substance use, and mental health problems” New "York: Springer-Verlag, 1989.
- EMLER, Nicholas; “A Social Psychology of Reputation”, European Review of Social Psychology, 1(1), 171-193, 1990.
- EMLER, Nicholas & REİCHER, Stephen; “Adolescence and delinquency” Blackwell: Cambridge, MA, 1995.

- ERBAŞ, Melda Meliha; “Seçim Kuramına Dayalı Psikoeğitim Programının Ergenlerin Riskli Davranışları Ve İyilik Hali Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, 2017.
- ERDOĞAN, Nazlı; “Riskli Cinsel Davranışlar”, Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 229-243, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- ERDUR-BAKER, Özgür ve KAVŞUT, Fatma; “Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık”, Eğitim Araştırmaları, 27, 31-42, 2007.
- ERMİŞ, Egemen; DOĞAN, Erol; ERİLLİ, Necati Alp ve SATICI, Arif; “Üniversite Öğrencilerinin Beslenme Alışkanlıklarının İncelenmesi: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Örneği”, Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 6(1), 30-40, 2015.
- EROĞLU, Susran Erkan; “Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma”, Doktora Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2009.
- ERWIN, Phil; “Çocuklukta ve Ergenlikte Arkadaşlık”, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Alfa Yayınları, 2000.
- FIDA, Roberta; PACIELLO, Marinella; TRAMONTANO, Carlo; FONTAINE, Reid Griffith, BARBARANELLI, Claudio & FARNESE, Maria Luisa; “An Integrative Approach to Understanding Counterproductive Work Behavior: The Roles of Stressors, Negative Emotions, and Moral Disengagement”, Journal of Business Ethics, 130(1), 131-144, 2015.
- FLORIAN, Victor; MIKULINCER, Mario & BUCHOLTZ, Ilan; “Effects of Adult Attachment Style on The Perception And Search For Social Support”, The Journal of Psychology, 129(6), 665-676, 1995.
- FIRAT, Sunay; YOLDAŞCAN, Elçin; AYABAKAN ÇOT, Duygu; DAĞLIOĞLU, Nebile ve GÜLMEN, Mete Korkut; “Üniversite Öğrencilerinde Risk Alma

- Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”, Adli Tıp Bülteni, 21(3), 172-176, 2016.
- GABBIADINI, Alessandro; ANDRIGHETTO, Luca and VOLPATO, Chiara; “Brief Report: Does Exposure To Violent Video Games Increase Moral Disengagement Among Adolescents?”, Journal of Adolescence, 35, 1403-1406, 2012.
- GARNEFSKI, Nadia, & DIEKSTRA, Rene F. W.; “Perceived Social Support from Family, School, and Peers: Relationship with Emotional and Behavioral Problems among Adolescents”, Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 35(12), 1657–1664, 1996. doi:10.1097/00004583-199612000-00018
- GAO, Ling; LIU, Jiedi; WANG, Wei; YANG, Jiping; WANG, Pengcheng & WANG, Xingchao; “Moral Disengagement and Adolescents’ Cyberbullying Perpetration: Student-Student Relationship and Gender as Moderators”, Children and Youth Services Rewiew, 116, 1-8, 2020.
- GENÇTANIRIM KURU, Dilek; “Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması”, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2010.
- GENÇTANIRIM, Dilek; “Riskli Davranışlar Ölçeği Üniversite Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları”, Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi, 5(1), 24-34, 2014.
- GENÇTANIRIM KURT, Dilek ve ERGENE, Tuncay; “Türk Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması”, Eğitim ve Bilim, 42(189), 137-152, 2017.
- GEZİCİ YALÇIN, Meral; ŞENYURT, Ahmet Yasin; GÜLTEPE, Bedirhan ve COŞKUN, Hamit; “Ahlâkî Uzaklaşma Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması”, Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 6 (1), 309-332, 2016.
- GILCHRIST, Heidi; SMITH, Kylie; MAGEE, Christopher A. & JONES, Sandra; “Alcohol And Risky Sexual Behaviour Among Female Students At An Australian University”, Youth Studies Australia, 31(2), 35-43, 2012.

- GINI, Gianluca; THORNBERG, Robert, & POZZOLI, Tiziana; “Individual Moral Disengagement and Bystander Behavior in Bullying: The Role of Moral Distress and Collective Moral Disengagement”, *Psychology of Violence*, 10(1), 38–47, 2020. <https://doi.org/10.1037/vio0000223>
- GREEN, Bonnie L.; KRUPNICK, Janice L.; STOCKTON, Patricia; GOODMAN, Lisa; CORCORAN, Carole and PETTY Rachel; “Effects of Adolescent Trauma Exposure on Risky Behavior in College Women”, *Psychiatry*, 68(4), 363-381, 2005.
- GURY, Nicolas; “Dropping out of higher education in France: A micro-economic approach using survival analysis”, *Education Economics*, 19(1), 51–64, 2011.
- GÜLAÇTI, Fikret; “The Effect of Perceived Social Support on Subjective Well-Being”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (2), 3844–3849, 2010.
- HARDY, Sam A.; BEAN, Dallas S. and OLSEN, Joseph A.; “Moral Identity and Adolescent Prosocial and Antisocial Behaviors: Interactions with Moral Disengagement and Selfregulation”, *Journal of Youth and Adolescence*, 44(8), 1542-1554, 2015, Doi: 10.1007/s10964- 014-0172-1.
- HAWLEY, Tamela H. & HARRIS, Tracy A.; “Student Characteristics Related To Persistence For First-Year Community College Students” *Journal of College Student Retention*, 7 (1-2), 117-142, 2005.
- HAYRAN, Osman; “Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve İstatistik Yöntemler”, Nobel Tıp Yayınları, 2012.
- HESSLER, Danielle, M. and KATZ, Lynn F.; “Brief Report: Associations Between Emotional Competence And adolescent Risky Behavior”, *Journal of Adolescence*, 33, 241–246, 2010.
- HINGSON, Ralph W.; EDWARDS, Erika M.; HEEREN, Timothy and ROSENBLOOM, David; “Age of Drinking Onset and Injuries, Motor

- Vehicle Crashes, and Physical Fights After Drinking and When Not Drinking”, *Alcoholism, Clinical and Experimental Research*, 33, 783-790, 2009.
- HIRSCHI, Travis & STARK, Rodney, “Hellfire and delinquency”, *Social Problems: Oxford University Press*, 17(2), 202- 213, 1969.
- HIRSCHI, Travis; “Causes of Delinquency”, Berkeley: University of California Press, 1969.
- HUPCEY, Judith E.; “Social support: Assessing Conceptual Coherence”, *Qualitative Health Research*, 8(3), 304-318, 1998.
<http://dx.doi.org/10.1177/104973239800800302>
- HYDE, Luke W.; SHAW, Daniel S. & MOILANEN, Kristin L.; “Developmental Precursors of Moral Disengagement and the Role of Moral Disengagement in the Development of Antisocial Behavior”, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 38, 197–209, 2010.
- İŞİK, İdil; “Yokluk Hipotezi Anlamlılık Testi ve Etki Büyüklüğü Tartışmalarının Psikoloji Araştırmalarına Yansımaları”, *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5, 55-80, 2014.
- İNAL, H. Ceyhan ve GÜNAY, Süleyman “Olasılık ve Matematiksel İstatistik”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Yayınevi, 1993.
- İSKENDER, Ali; “Boş Zamanda Sıkılma Algısı ile Üniversite Öğrencilerinin Riskli Davranışları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesinde Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Araçlarının Rolü”, *Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2018.
- JESSOR, Richard; “Risk Behavior İn Adolescence: A Psychosocial Framework For Understanding And Action”, *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605, 1991.
- JESSOR, Richard; DONOVAN, John Edward & COSTA, Frances Marie; “Beyond Adolescence Problem Behavior And Young Adult Development”, Cambridge University Press, 1991, Transferred to digital printing 2006.

- JESSOR, Richard; TURBİN, Mark S.; COSTA Frances M.; DONG, Qi, ZHANG, Hongchuan and WANG, Changhai; “Adolescent Problem Behavior in China and United States: A Cross-National Study of Psychosocial Protective Factors”, *Journal of Research on Adolescence*, 13 (3): 329–342, 2003.
- KAGAN, MÜCAHİT ve YAZICIOĞLU, MÜFİDE MERVE; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Davranışların İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma”, *Gümüşhane: II USKB Bildiri Kitabı*, 1275-1278, 2019.
- KANDEMİR ÖZDİNÇ, Nasibe; “Sibling Bullying and Peer Bullying Relations to Empathy, Moral Disengagement, Problem Solving and Parental Acceptance-Rejection”, *Doktora Tezi*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2019.
- KARASAR, Niyazi; “Bilimsel Araştırma Yöntemi”, Nobel Akademik Yayıncılık, 28. Baskı, 2015.
- KELLEY, Ken and PREACHER, Kristopher J.; “On effect size”, *Psychological Methods*, 17, 137–152, 2012.
- KILLEN, Joel D.; ROBINSON, THOMAS N.; HAYDEL, K. Farish; HAYWARD, Chris; WILSON, Darrell M.; HAMMER, Lawrence D.; LITT, Iris F., & TAYLOR, C. Barr; “Prospective study of risk factors for the initiation of cigarette smoking”, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65(6), 1011–1016, 1997.
- KILLER, Brittany; BUSSEY, Kay; HAWES David J. and HUNT, Caroline; “A Meta-Analysis Of The Relationship Between Moral Disengagement And Bullying Roles In Youth”, *Aggressive Behavior*, 45, 450–462, 2019.
- KILPATRICK DEMARAY, Michelle and KERRES MALECKI, Christine; “The Relationship Between Perceived Social Support and Maladjustment for Students at Risk”, *Psychology in the Schools*, 39(3), 305-316, 2002
- KIYLIOĞLU, Levent; “Batı Toplumlarında Dindarlık ve Cinsel Risk Alma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Derleme”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 55(2), 195-218, 2014.

- KIZILTAŞ, Ayşe; “Üniversite Öğrencilerinin Öz Denetim, Stresle Başa Çıkma ve Sosyal Destek Algıları İle Alkol ve Madde Kullanma Riskleri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- KNOLL, Michael; LORD, Robert G.; PETERSEN, Lars-Eric and WEİGELT, Oliver; “Examining The Moral Grey Zone: The Role Of Moral Disengagement, Authenticity, And Situational Strength İn Predicting Unethical Managerial Behavior”, Journal of Applied Social Psychology, 46, 65–78, 2016.
- KOKKINOS, Constantinos M.; VOULGARIDOU, Ioanna and MARKOS, Angelos; “Personality and relational aggression: Moral disengagement and friendship quality as mediators”, Personality and Individual Differences, 95, 74-79, 2016. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.02.028>
- KOMRO, Kelli A., MALDONADO-MOLİNA, Mildred M., TOBLER, Amy L., BONDS, Jeniffer R. ve MULLER, Keith E.; “Effects of home access and availability of alcohol on young adolescents’ alcohol use”, The Authors. Journal Compilation, 102, 1597-1608, 2007.
- KORKMAZER, Başak; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Sağlık Davranışlarının Sıklığı, Aile Hekimlerince Verilen Sağlık Hizmetlerinin Etkisi”, Uzmanlık Tezi, Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, 2019.
- KÖKLÜ, Ayça; “Ergenlerde Ahlakî Uzaklaşma ile Riskli Davranışlar ve Empati Yeteneği Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2019.
- KÖRÜK, Serdar; “ Ergenlerde Riskli Davranışların Güvensiz Bağlanma ve Algılanan Sosyal Destek Tarafından Yordanmasında Psikolojik Belirtilerin Aracı Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2016.

- KÖRÜK, Serdar; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Davranışların Ortaya Çıkmasında Yordayıcı Bir Etken Olarak Uyumsuz Şemaların Telafileri”, *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5(9), 55-69, 2017.
- KÖRÜK, Serdar ve AYPAY, Ayşe; “Ergenlerde Riskli Davranışların Güvensiz Bağlanma ve Algılanan Sosyal Destek Tarafından Yordanmasında Psikolojik Belirtilerin Aracı Rolü”, *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 8, 23-51, 2017.
- KRING, Ann M.; JOHNSON, Sheri L., DAVIDSON, Gerald and NEALE, John; “Madde Kullanım Bozuklukları” Şahin, M. (Çev. Edt.), *Anormal Psikoloji*, Nobel Yayınları, 12. Basım, 286-330, 2017.
- LEPPEL, Karen; “Similarities and differences in the college persistence of men and Women”, *The Review of Higher Education*, 25, 433-450, 2002.
- MAJUMDAR, Debarun; “Social Support and Risky Sexual Behavior among Adolescents: The Protective Role of Parents and Best Friends”, *Journal of Applied Sociology*, 23(1), 28-43, 2006.
- MARMORSTEIN, Naomi R.; “Adult Antisocial Behaviour Without Conduct Disorder: Demographic Characteristics and Risk for Cooccurring Psychopathology”, *The Canadian Journal of Psychiatry*, 4(51), 226-233, 2006.
- MENAGI, Feyza S.; HARRELL, Zaje A. T. and JUNE, Lee N.; “Religiousness and College Student Alcohol Use: Examining the Role of Social Support”, *J Relig Health*, 47, 217–226, 2008.
- MERTLER, Craig A. & VANNATTA Rachel A; “Advanced and Multivariate Statistical Methods” USA:Pyrczak Publication, 2005.
- MERTON, K. Robert; “Social Theory and Social Structure”, New York: The Free Press, 1968.
- MOORE, Celia; DETERT, James R.; TREVIÑO, Linda Klebe; BAKER, Vicki L. & MAYER, David M.; “Why Employees Do Bad Things: Moral

- Disengagement and Unethical Organizational Behavior”, *Personnel Psychology*, 65(1), 1-48, 2012.
- MOORE, Celia; MAYER, David M.; CHIANG, Flora F.T.; CROSSLEY, Craig, KARLESKY, Matthew J. and BIRTCH, Thomas. A.; “Leaders Matter Morally: The Role of Ethical Leadership in Shaping Employee Moral Cognition and Misconduct.” *Journal of Applied Psychology*, 104(1), 123-145, 2018.
- MULLAN HARRIS, Kathleen; DUNCAN, Greg j. & BOISJOLY, Johanne; “Evaluating the Role of "Nothing to Lose" Attitudes on Risky Behavior in Adolescence”, *Oxford University Press: Social Forces*, 80(3), 1005-1039, 2002.
- NEUMARK-SZTAİNER, Dianne, FALKNER, N., STORY, Marry, PERRY, C., HANNAN, P., & MULERT, S.; “Weight-teasing among adolescents: correlations with weight status and disordered eating behaviors”, *International Journal of Obesity*, 26(1), 123–131, 2002.
- NEWTON, Nicola Clare; HAVARD, Alys & TEESSON, Maree; “The Association Between Moral Disengagement, Psychological Distress, Resistive Self-Regulatory Efficacy and Alcohol and Cannabis Use Among Adolescents in Sydney Australia” , *Addiction Research & Theory*, 20:3, 261-269, 2012. DOI: 10.3109/16066359.2011.614976
- NEWTON, Nicola C.; BARRETT, Emma L.; SWAFFIELD, Lucie and TEESSON, Maree; “Risky Cognitions Associated with Adolescent Alcohol Misuse: Moral Disengagement, Alcohol Expectancies and Perceived Self-Regulatory Efficacy”, *Addictive Behaviours*, 39(1), 165-172, 2014. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.09.030>
- OBUZ, Mesut; “Ergenlerde Korku Düzeyi ile Riskli Davranışlar ve Duygu Düzenleme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, 2019.

- O'CONNER, Rory C. & SHEEHY, Noel P.; "Suicide and gender. Mortality", 2(3), 239-254, 1997.
- OKUTAN, Nur; "Ahlaki Söylem Ve Siyasal Kimlik İle Ahlaki Çözölme Arasındaki İlişkiler", Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2016.
- OKUTAN, Nur; "Vicdani/Ahlaki Körleşme: Sosyal Kimlik, Algılanan Gruplararası Tehdit, Yetkecilik ve Söylem İlişkileri Bağlamında Değerlendirme", Taştan, Z; Duman, M.Z. ve Yılmaz, G. (edt) Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırmalar, 1. Baskı, 115-142, İstanbul: Hiperyayın, 2019.
- OSSEIRAN-WAINES Nahid & ELMACIAN, Sarkis; "Types of Social Support: Relation to Stress and Academic Achievement Among Prospective Teachers" Canadian Journal of Behavioral Science, 26, (1),1, 1994.
- ÖGEL, Kültegin, TARI, İtır ve YILMAZÇETİN EKE, Ceyda; "Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme" İstanbul: Yeniden Yayınları, 17, 2006.
- ÖGEL, Kültegin; "Risk Kavramının Tanımı", Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 13-25, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- ÖGEL, Kültegin; "Medde Kullanımı ve Bağımlılık", Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 13-25, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007a.
- ÖZBAY, Özden; "Strain, Social Bonding Theories and Delinquency", C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 32 (1), 1–16, 2008.
- ÖZBESLER, Cengiz; "Çocukluk Çağı Lösemileri Ve Sosyal Destek Sistemlerinin Aile İşlevlerine Etkisi", Doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2001.
- ÖZCEBE, Hilal; ÜNER, Sarp; TEZCAN, Sebahat; PAKSOY ERBAYDAR, Nuket ve TELETAR, Gökhan; "Risky Behaviors of University Students: A Cross-Sectional Study", Turkish Journal of Public Health, 10(1), 1-12, 2012.
- ÖZER, Melek; "Sigara Alışkanlığı", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 6 (6), 2003. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/spcd/issue/21114/227415>

- ÖZER, Arif; GENÇTANIRIM, Dilek ve ERGENE, Tuncay; “Türk Lise Öğrencilerinde Okul Terkinin Yordanması: Aracı ve Etkileşim Değişkenleri ile Bir Model Testi”, Educ. Sci., 36(161), 302-317, 2011.
- ÖZKAN, Aslıhan; “Üniversite Öğrencilerinin Narsisizm Düzeyleri ile Ahlaki Kayıtsızlık ve Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Ankara: Gazi Üniversitesi, 2019.
- ÖZTÜRK, Nergiz; “Suça Sürüklenen Çocukların Risk Alma Davranışlarının ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2013.
- PARK, Hyun-Sun; “Effects of Social Support, Coping Strategies, Self-esteem, Mastery, and Religiosity on the Relationship between Stress and Depression among Korean Immigrants in the United States: Structural Equation Modeling”, The University of Texas at Austin, 2007.
- PARLADICI, Rukiyye Meryem; “Ergenlerde Problemlı İnternet Kullanımı, Saldırganlık ve Olumlu Sosyal Davranış Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Ahlaki Uzaklaşmanın Aracı Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2020.
- PASCARELLA, Ernest T.; DUBBY, Paul B. & IVERSON, Barbara K.; “A Test and Reconceptualization of a Theoretical Model of College Withdrawal in a Commuter İnstitution Setting”, Sociology of Education, 56, 88-100, 1983.
- PEKEL ULUDAĞLI, Nilay ve SAYIL, Melike; “Orta ve İleri Ergenlik Döneminde Risk Alma Davranışı: Ebeveyn ve Akranların Rolü”, Türk Psikoloji Yazıları, 12 (23), 14-24, 2009.
- PETRAITIS, John; FLAY, Brain R. & MILLER, Todd Q.; “Reviewing Theories of Adolescent Substance Use: Organizing Pieces in The Puzzle”, Psychological Bulletin, 117: 67-86, 1995.
- POKHREL, Pallav; FAGAN, Pebbles; CASSEL, Kevin; TRINIDAD, Dennis R.; KAHOLOKULA, Joseph K. and HERZOG Thaddeus A.; “Social Network

- Characteristics, Social Support, and Cigarette Smoking among Asian/Pacific Islander Young Adults”, *Am J Community Psychol*, 57, 353–365, 2016.
- QUINN, Catherine Angela & BUSSEY, Kay; “The Role of Moral Disengagement in Underage Drinking and Heavy Episodic Drinking”, *Substance Use & Misuse*, 50(11), 1437-1448, 2015. DOI: 10.3109/10826084.2015.1018541
- RIGBY, Ken; “Effects of Peer Victimization in Schools and Perceivedsocial Support on Adolescent Well-Being”, *Journal of Adolescence*, 23, 57-68, 2000. doi: 10.1006/jado.1999.0289
- SANDIKÇI, Çiğdem; “Ergenlerde Riskli Davranışların Kişilik Özellikleri Tarafından Yordanmasında Sosyal İlişki Unsurlarının Aracı Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2018.
- SARASON, Barbara. R.; PIERCE, Gregory R.; SHEARIN, Edward N.; SARASON, Irwin G.; WALTZ, Jeniffer A. & POPPE, Leslie; “Perceived Social Support and Working Models of Self and Actual Others” *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(2), 273-287, 1991.
- SAYAR, M. Kemal, ÖZTÜRK, Mücahit ve ACAR, Burçin; “Aşırı Dozda İlaç Alımıyla İntihar Girişiminde Bulunan Ergenlerde Psikolojik Etkenler”, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 10, 133-138, 2000.
- SHAPIRO, Rita; SIEGEL, Alexander W.; SCOVILL, Lori C. and HAYS, Jeniffer “Risk-Taking Patterns of Female Adolescents: What They Do and Why”, *Journal of Adolescence*, 21, 143–159, 1998.
- SHEIKH, Sana and JANOFF-BULMAN, Ronnie; “The “Shoulds” and “Should Nots” of Moral Emotions: A Self-Regulatory Perspective on Shame and Guilt.”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(2), 213-224, 2009.
- SHUMAKER, Sally A. And BROWNELL, Arlene; “Toward a Theory of Social Support: Closing Conceptual Gaps”, *Journal of Social Issues*, 40(4), 77-98, 1984.

- SIEGELL, Alexander W. & COUSIN, Jennifer H.; “Adolescents Perception of the Benefits and Risks of Their Own Risk Taking” *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 2(2), 89- 99, 1994.
- SJOGREN, Björn; THORNBERG, WANSTRÖM, Linda & GINI, Gianluca; “Bystander Behaviour in Peer Victimization: Moral Disengagement, Defender Self-Efficacy and Student-Teacher Relationship Quality”, *Research Papers in Education*, ISSN: 0267-1522, 1-23, 2020. <https://doi.org/10.1080/02671522.2020.1723679>
- SİYEZ, Diğdem Müge ve AYSAN Ferda; “Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması”, *Eğitim Fakültesi Dergisi* XX (1), 145-171, 2007.
- STEINBERG, Laurence ve MONAHAN, Kathryn C.; “Age Differences in Resistance to Peer Influence” , *Dev Pshycol*, 43(6), 2007, 1531-1543, 2017.
- SOMAYAJI, Darryl; “Acculturation and Adolescent Risk Taking Behavior”, An unpublished Thesis: Buffalo, New York, 2003.
- SORIAS Oya; “Sosyal Desteklerin Ruhsal Sağlığı Koruyucu Etkisinin Depresyonlu ve Sağlıklı Kontrollerde Araştırılması”, *Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27, 3, 1033-1039, 1988.
- SPADY, William G.; “Dropouts From Higher Education: Toward An Empirical Model”, *Interchange*, 2, 38-62, 1971. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02282469> (30.07.2020).
- ŞAHİNLİ, M. Arif ve ŞAHBAZ KILINÇ, Nazan; “Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (KMÜ) Öğrencilerinin Barınma Sorunlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (27), 87-103, 2014.
- ŞEVİK, Ali Emre; ÖZCAN, Halil ve UYSAL, Emin; “İntihar Girişimlerinin İncelenmesi: Risk Faktörleri ve Takip”, *Klinik Psikiyatri*, 15(2), 18-225, 2012.

- TARI CÖMERT, İtir; “İnternet ve Bilgisayar Bağımlılığı”, Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 227-286, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- TAŞTAN, Gülşah; “Lise Öğrencilerinde Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Ebeveyn Ergen İlişkisi Niteliğinin Sigara Kullanımı Üzerine Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019.
- TAYLI, Aslı; “Okulu Bırakmanın Önlenmesi ve Önlemeye Yönelik Uygulamalar”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(1), 91-104, 2008.
- TEKBIYIK, Ahmet; “İlişkisel Araştırma Yöntemi”, Metin M. (Ed.), “Kuramdan Uygulamaya: Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, Ankara: Pegem Akademi, 99-114, 2014.
- TERZİ, Şerife; “Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları ve Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişki” Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 3(29), 2008.
- THOİTS, Peggy A; “Social support as coping assistance” Journal of Consulting and Clinical Psychology, 54(4), 416–423, 1986.
<https://doi.org/10.1037/0022-006X.54.4.416>
- THOMAS, George; REIFMAN, Alan; BARNES, Grace M. and FARRELL, Michael P.; “Delayed Onset of Drunkenness As a Protective Factor For Adolescent Alcohol Misuse And Sexual Risk Taking: a Longitudinal Study”, Deviant Behavior, 21, 181-200, 2000.
- TUNA, Zehra Olcay; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli davranışların Dürtüsellik ve Üstbilişsel İnançlar İle İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Bilim Üniversitesi, 2015.
- TUNÇ OMAR, Ayten; “Sigara Kullanan Ve Kullanmayan Ergenlerin, Algılanan Sosyal Destek Ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Avrasya Üniversitesi, 2019.

- TURHAN, Ebru; İNANDI, Tacettin; ÖZER, Cahit ve AKOĞLU, Sabahat; “Üniversite Öğrencilerinde Madde Kullanımı, Şiddet Ve Bazı Psikolojik Özellikler”, Türkiye Halk Sağlığı Dergisi, 9(1), 2011.
- TUZGÖL DOST, Meliha ve KEKLİK, İbrahim; “Sürekli Kaygı, Umutsuzluk ve Benlik Saygısının Ergenlerin Riskli Davranışlarını Yordama Gücü”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 13(51), 195-208, 2014.
- USLU GÜLŞEN, Fatma; “Yükseköğretimde Okul Terkinin Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2017.
- UTKAN, Rufeyde; “Romantik İlişkide Psikolojik Şiddet, Algılanan Sosyal Destek ve Öz Yeterlik İlişkisinin İncelenmesi", Yüksek Lisans Tezi, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 2019.
- VARELA, Alberto ve PRITCHARD, Mary E.; “Peer Influence: Use of Alcohol, Tobacco, and Prescription Medications”, Journal Of American College Health, 59(8), 751-756, 2011.
- VESELSKA, Zuzana; GECKOVA, Andrea M; OROSAVA, Olga; GAJDOSOVA, Beata; DIJK, Jitse P; REIJNEVELD, Sijmen A.; “Self-Esteem and Resilience: The Connection With Risky Behavior Among Adolescents”, Addictive Behaviors, 34, 287–291, 2009.
- WEISS, Robert J.; SEGAL, Bernard E. and SOKOL, Robert; “Epidemiology of Emotional Disturbance in A Men’s College”, U.S.A: Journal Nervous and Mental Disease, 141 (2); 240-250, 1965.
- WORLD HEALTH ORGANİZATİON; “World Health Report 2003: Shaping The Future”, Geneva: World Health Organization, 92, 2003.
- YALÇIN, Murat; EŞSİZOĞLU, Altan; AKKOÇ, Hasan; YAŞAN, Aziz ve GÜRGEN, Faruk; “Dicle Üniversitesi Öğrencilerinde Madde Kullanımını Belirleyen Risk Faktörleri”, Klinik Psikiyatri, 12, 125-133, 2009.

- YALÇIN, Özgen; “Ahlaki İhlallere Tanıklıkta Ahlaki Geri Çekilme: Ahlaki Temel ve İçgrup/Dışgrup Durumlarında Gözlenen Farklılıklar”, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2014.
- YALÇIN, Sebahat; “Genç Yetişkin Spor İnsanlarının Saldırganlık Düzeylerinin Algılanan Sosyal Destek ve Öznel İyi Oluş Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi, 2019.
- YAVUZER, Haluk; “Gençleri Anlamak”, İstanbul: Remzi Kitabevi, 5. Baskı, 2010.
- YAVUZ BİRBEN, Fazilet; “Ahlaki Kayıtsızlığı Azaltmaya Yönelik Bir Eğitim Programı Geliştirilmesi ve Etkililiğinin Değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2019.
- YAYCI, Levent; “Lise Öğrencilerinde Aileden Algılanan Sosyal Destek ile Denetim Odağı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(3), 829-843, 2016.
- YAZICI, Yılmaz; “Bir üniversitede sağlık alanında eğitim gören birinci sınıf öğrencilerinde riskli sağlık davranışları, etkileyen faktörler ve algılanan sosyal destek ilişkisi”, Uzmanlık Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2017.
- YEMEN, Neşe Kübra; “Üniversite Öğrencilerinin Riskli Davranışları İle Problemler İnternet Kullanımı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2018.
- YILDIRIM, İbrahim; “Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Geliştirilmesi, Güvenirliği ve Geçerliği”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 81-87, 1997.
- YILDIRIM, İbrahim; “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği’nin Revizyonu” Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research, 17, 221-236, 2005.
- YILDIRIM, Bilgenur; “Üniversite Öğrencilerinde Riskli Sağlık Davranışlarının Belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi, 2016.

- YILDIRIM, Rıfat Vedat ve ZENGİN, Yağmur; “Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 2 ve Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü 2. Sınıf Öğrencilerinin Riskli Davranışlar Ölçeği ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği Skorlamalarının Değerlendirilmesi”, Türkiye Biyoetik Dergisi, 5(4), 165-174, 2018.
- YILMAZÇETİN EKE, Ceyda; “Riskli Davranışlarla İlgili Olarak Yapılan Araştırmalara Bir Bakış”, Ögel, K. (edt) Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler, 33-51, İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği, 2007.
- YORKE, Mantz, & LONGDEN, Bernard; “The First-Year Experience Of Higher Education İn The UK”, The Higher Education Academy, 2008.
- ZHANG, Xiaoyun; WANG Haiping; XIA, Yan; LIU, Xiaohong and JUNG, Eunju; “Stress, coping and suicide ideation in Chinese college students”, Journal of Adolescence, 35, 683-690, 2012.
<https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.10.003>.

İNTERNET KAYNAKÇASI

<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/madde-bagimliliği> (12.05.2019).

<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/sigara-ve-tutun-bagimliliği> (19.05.2019).

<https://www.yesilay.org.tr/tr/bagimlilik/alkol-bagimliliği> (11.08.2020).

<https://www.samhsa.gov/data/sites/default/files/NSDUH-DetTabs-2015/NSDUH-DetTabs-2015/NSDUH-DetTabs-2015.pdf> (12.08.2020)

EKLER

Ek 1 Kişisel Bilgi Formu

Sayın Katılımcı,

Bu anket/ölçek formları Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans tezi kapsamında üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar, algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma kavramlarının ilişkisinin incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Elde edilen bilgiler bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak olup, ankette isim belirtme gereği bulunmamaktadır. Bu nedenle anketin özenle doldurulması büyük önem arz etmektedir. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Kişisel Bilgi Formu

1. Cinsiyetiniz: () Erkek () Kadın

2. Üniversitede öğrenim gördüğünüz fakültenizi yazınız.

.....

3. Yaşınız:

() 20 yaş altı () 21-22 yaş () 23 yaş ve üzeri

4. Genel not ortalama aralığınızı işaretleyiniz.

() 2.00'dan az () 2.00-2.49 () 2.50-2.99 () 3.00-3.49 () 3.50 ve üzeri

5. Üniversitede okuduğunuz süre içerisinde ikamet ettiğiniz yer neresidir?

() Aile-Akraba yanı () Devlet Yurdu

() Özel ev (aradaşlarla) () Diğer.....

Ek 2 ÇBASDÖ'nin Gözden Geçirilmiş Formu

ÇOK BOYUTLU ALGILANAN SOSYAL DESTEK								
Aşağıda 12 cümle ve her bir cümle altında da cevaplarınızı işaretlemeniz için <u>1'den 7'ye</u> kadar rakamlar verilmiştir. Her cümlede söylenenin sizin için ne kadar çok doğru olduğunu veya olmadığını belirtmek için o cümle altındaki rakamlardan <u>yalnız bir tanesini daire içine alarak işaretleyiniz</u>. Bu şekilde 12 cümlelerin her birine <u>bir işaret koyarak</u> cevaplarınızı veriniz. Sizce doğruya en yakın olan rakamı işaretleyiniz								
Ailem ve arkadaşlarımın dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Ailem bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin; annem, babam, eşim, kardeşlerim, çocuklarım).	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Sorunlarımı ailemle (örneğin; annem, babam, eşim, kardeşlerim, çocuklarım) konuşabilirim.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin; flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Kararlarımı vermemde ailem (örneğin; annem, babam, eşim, kardeşlerim, çocuklarım) bana yardımcı olmaya isteklidir.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet
Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.	Kesinlikle Hayır	1	2	3	4	5	6	7 Kesinlikle Evet

Ek 3 RDÖ-ÜF Örnek Maddeleri

Yönerge: İnsanlar farklı durumlarda gösterdiği düşünce ve davranışları ile birbirlerinden ayrılırlar. Bu test bazı durumlarda nasıl düşündüğünüzü ve davrandığınızı ölçen bir testtir.

Sevgili Öğrenciler, Aşağıda yer alan maddelerden size en uygun düşen seçeneği (X) ile işaretleyiniz.		Her zaman	Genellikle	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1	Ağız kavgası yaptığım olur.					
2	Küfürle konuştuğum olur					
12	Cesaretimi toplamak için alkol aldığım olur.					
13	Eğlence mekânlarına gidip alkol alırım.					
21	Yakın arkadaşlarımın bir kısmı sigara içer.					
22	Sigara içmek istediğimde kendime engel olamam.					
30	Sabahları mutsuz bir şekilde uyanırım.					
38	Beni hayatta tutmaya yetecek değerlere sahip değilim.					
39	Kendimi bu dünyaya ait hissetmediğim olur.					
44	Çoğunlukla ev dışında yemek yerim.					
46	Sağlıklı beslenme konusunda yeterli bilgiye sahip değilim.					
49	Arkadaşlarımın birçoğu yükseköğretime devam etmezler.					
50	Okuldan ayrılıp bir an önce bir işte çalışmaya başlamak istediğim olur.					
55	Yakın arkadaşlarım arasında uyuşturucu madde kullananlar					
60	Merakımı gidermek için uyuşturucu madde kullandığım					

Ek 4 AUÖ Maddeleri

		Hiç Katılmıyorum	Çok az katılıyorum	Bazen katılıyorum	Genellikle katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1	Arkadaşların için dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
2	İtip-kakmak ve tokatlamak bir çeşit şakalaşmadır.	0	1	2	3	4
3	Eşyaya zarar vermek, birine dayak atmaya kıyasla çok da kötü değildir.	0	1	2	3	4
4	Bir grup, etrafa zarar verdiğinde o grubun verdiği zararlar nedeniyle sadece grubun bir üyesi suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
5	Kötü koşullarda yaşayan kişiler, sergiledikleri saldırgan davranışları nedeniyle suçlanamazlar.	0	1	2	3	4
6	Kimseye zarar vermediğinden, küçük yalanlar söylemenin bir sakıncası yoktur	0	1	2	3	4
7	Bazı kişiler hayvan gibi muamale görmeyi hakeder.	0	1	2	3	4
8	Kişiler kavga ediyorsa bunun sebebi toplumdur.	0	1	2	3	4
9	Ailenize hakaret eden birini dövmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
10	Pislik birilerine vurmak, onlara ders vermektir.	0	1	2	3	4
11	Çok miktarda para çalmayla kıyaslandığında az miktarda para çalmak, o kadar da ciddi bir durum değildir.	0	1	2	3	4
12	Kuralları çiğnemeye teşvik eden bir kişi, etrafındakiler ona uyduğu için suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
13	Terbiye almamış kişiler, kötü davranışlarından dolayı suçlanmamalıdır.	0	1	2	3	4
14	Dalga geçilen kişiler buna alınmamalıdır, çünkü bu onlara karşı ilgi göstermenin bir yoludur.	0	1	2	3	4
15	Asalak birine kötü muamele etmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
16	Bir insanın eşyasının çalınmasının kabahati kendindedir.	0	1	2	3	4
17	Grubunuzun haysiyeti çiğnendiğinde dövüşmenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
18	Bir süreliğine bir eşyayı izinsiz almak, ödünç almaktır.	0	1	2	3	4
19	Birine hakaret etmek, ona vurmaktan daha iyidir.	0	1	2	3	4
20	Grup olarak zarar vermeye karar verilmişse, grup içinden birisini suçlamak adil değildir.	0	1	2	3	4
21	Küfreden biri suçlanamaz çünkü herkes küfrediyor.	0	1	2	3	4
22	Alay edilmek, bir kişiyi gerçekten incitmez.	0	1	2	3	4
23	Kötü biri, insan gibi davranılmayı haketmez.	0	1	2	3	4
24	Başına kötü bir şey gelen kişiler, genelde bunu hak edecek şeyler yapmışlardır.	0	1	2	3	4

25	Arkadaşlarınızı beladan uzak tutmak için yalan söylemenin bir sakıncası yoktur.	0	1	2	3	4
26	Arada sırada hiddetlenmek kötü bir şey değildir.	0	1	2	3	4
27	Yasadışı işlerle kıyaslandığında, para ödemededen mağazadan birşey almak çok ciddi bir şey değildir.	0	1	2	3	4
28	Bir grubun yol açtığı zararın sadece küçük bir kısmından sorumlu olan birisini suçlamak adil değildir.	0	1	2	3	4
29	Arkadaş baskısından dolayı kötü davranan biri, bundan dolayı suçlanamaz.	0	1	2	3	4
30	Gençler birbirlerine hakaret ettiklerinde incinmezler.	0	1	2	3	4
31	Hiçbir şekilde zarar görmeyeceğini düşünen kişilere sert davranmak gerekir.	0	1	2	3	4
32	Anne-babalar çocuklarına baskı yapıyorlarsa, çocuk kötü davrandığında kabahatli değildir.	0	1	2	3	4

Ek 5 Etik Kurul Onayı

EK-3

Kayıt Tarihi:
04/10/2019

Protokol No:
10/05

T.C

**ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI**

ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar, algılanan sosyal destek ve ahlaki uzaklaşma kavramlarının ilişkisinin incelenmesi
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	Yüksek lisans tez çalışması, nicel-anket çalışması
ARAŞTIRMACILAR	Müfide Merve Yazıcıoğlu Prof. Dr. Mücahit Kağan
KARAR	Başvuru dosyanız etik açıdan uygun bulunmuştur.

ETİK KURUL BAŞKANI

Prof. Dr. Ergün KUTLUSOY

TARİH

07/10/2019

İMZA

Bu belge 5070 sayılı e-İmza Kanununa göre Ergun KUTLUSOY tarafından 07.10.2019 tarihinde e-imzalanmıştır. Evrağınızı <http://evrakdogrulama.erkincan.edu.tr> linkinden CE47B3D1XB kodu ile doğrulayabilirsiniz.

Ek 6 RDÖ-ÜF Ölçek Kullanım İzni

Dilek Gençtanırım <dgenctanirim@ahievran.edu.tr>
19.09.2019 Per 12:49
Kime: MÜFİDE MERVE YAZICIOĞLU

Sevgili Merve,
Ölçeği tez çalışmada kullanman benim açımdan uygundur. sadece bir şeyi merak ediyorum ölçek formuna nasıl ulaştın?
Tezinde kolaylıklar dilerim.
Dilek G. Kurt

MÜFİDE MERVE YAZICIOĞLU <myazicioglu@erzincan.edu.tr>, 16 Eyl 2019 Pzt, 09:00 tarihinde şunu yazdı:
Saygıdeğer hocam iyi günler dilerim. Ben Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisi Müfide Merve YAZICIOĞLU'yum. Yüksek lisans tezi için üniversite öğrencileri ile bir çalışma yapmayı düşünmekteyim. İzniniz olursa düzenlemiş olduğunuz (mail ekinde bulunan) Riskli Davranış Ölçeği üniversite formunu kullanmak istemekteyim. İzin verdiğiniz takdirde size minnet duygusu duyacağımı ayrıca belirtmek isterim. En kısa zamanda cevabınızı bekliyorum. İyi günler, iyi çalışmalar dilerim.

MÜFİDE MERVE YAZICIOĞLU
16.09.2019 Pzt 09:00
Kime: dgenctanirim@ahievran.edu.tr

 riskli davranış ölçeği üniversit...
21 KB

Saygıdeğer hocam iyi günler dilerim. Ben Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisi Müfide Merve YAZICIOĞLU'yum. Yüksek lisans tezi için üniversite öğrencileri ile bir çalışma yapmayı düşünmekteyim. İzniniz olursa düzenlemiş olduğunuz (mail ekinde bulunan) Riskli Davranış Ölçeği üniversite formunu kullanmak istemekteyim. İzin verdiğiniz takdirde size minnet duygusu duyacağımı ayrıca belirtmek isterim. En kısa zamanda cevabınızı bekliyorum. İyi günler, iyi çalışmalar dilerim.

Ek 7 ÇBASDÖ Ölçek Kullanım İzni

haluk arkar

Alıcı: ben ▾

Sayın Müfide Merve Yazıcıoğlu,

Çokboyutlu Algılanan Sosyal Destek ölçeğini çalışmanızda kullanabilirsiniz. Ölçeği ve puanlamasını aşağıdaki kaynakta bulabilirsiniz. Başarılar dilerim.

Prof. Dr. Haluk Arkar

Eker, D., H. Arkar ve H. Valdız, "Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği", Türk Psikiyatri Dergisi, 12, 17-25 (

20 Eylül Cum 11:03 (7 gün önce) ☆ ↻ ⋮

Kimden: "meryaz90" <meryaz90@gmail.com>
Kime: "haluk arkar" <haluk.arkar@ege.edu.tr>
Gönderilenler: 20 Eylül Cuma 2019 11:16:24
Konu: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi yüksek lisans tezi için ölçek kullanım izni hakkında

Saygıdeğer hocam iyi günler dilerim. Ben Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisi Müfide Merve YAZICIOĞLU'yum. Yüksek lisans tezi için üniversite öğrencileri ile bir çalışma yapmayı düşünmekteyim. İzniniz olursa düzenlemiş olduğunuz (mail ekinde bulunan) Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği gözden geçirilmiş formunu kullanmak istemekteyim. İzin verdiğiniz takdirde size minnet duygusu duyacağımı ayrıca belirtmek isterim. En kısa zamanda cevabınızı bekliyorum. İyi günler, iyi çalışmalar dilerim.

Ek 8 AUÖ Ölçek Kullanım İzni

Gönderen: Meral YALÇIN <meralgeziciyalcin@ibu.edu.tr>

Gönderildi: 17 Eylül 2019 Salı 11:10

Kime: MÜFİDE MERVE YAZICIOĞLU <myazicioglu@erzincan.edu.tr>

Konu: Re: Ölçek kullanım izni hakkında

Merhaba Müfide,

Elbette ölçeği kullanabilirsiniz.

Kolaylıklar dilerim.

Meral Gezici Yalçın

----- Orijinal Mesaj -----

Kimden: MÜFİDE MERVE YAZICIOĞLU <myazicioglu@erzincan.edu.tr>

Kime: meralgeziciyalcin@ibu.edu.tr

Gönderilenler: Mon, 16 Sep 2019 08:57:48 +0300 (EET)

Konu: Ölçek kullanım izni hakkında

Saygıdeğer hocam iyi günler dilerim. Ben Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümü yüksek lisans öğrencisi Müfide Merve YAZICIOĞLU'yum. Yüksek lisans tezi için üniversite öğrencileri ile bir çalışma yapmayı düşünmekteyim. İzniniz olursa düzenlemiş olduğunuz (mail ekinde bulunan) Ahlakî Uzaklaşma Ölçeği'ni kullanmak istemekteyim. İzin verdiğiniz takdirde size minnet duygusu duyacağımı ayrıca belirtmek isterim. En kısa zamanda cevabınızı bekliyorum. İyi günler, iyi çalışmalar dilerim.